

МОМО КАПОР

СМРТ НЕ БОЛИ

www.BalkanDownload.org

ГЛАС ритејт

MOMO KAPOR

SMRT NE BOLI

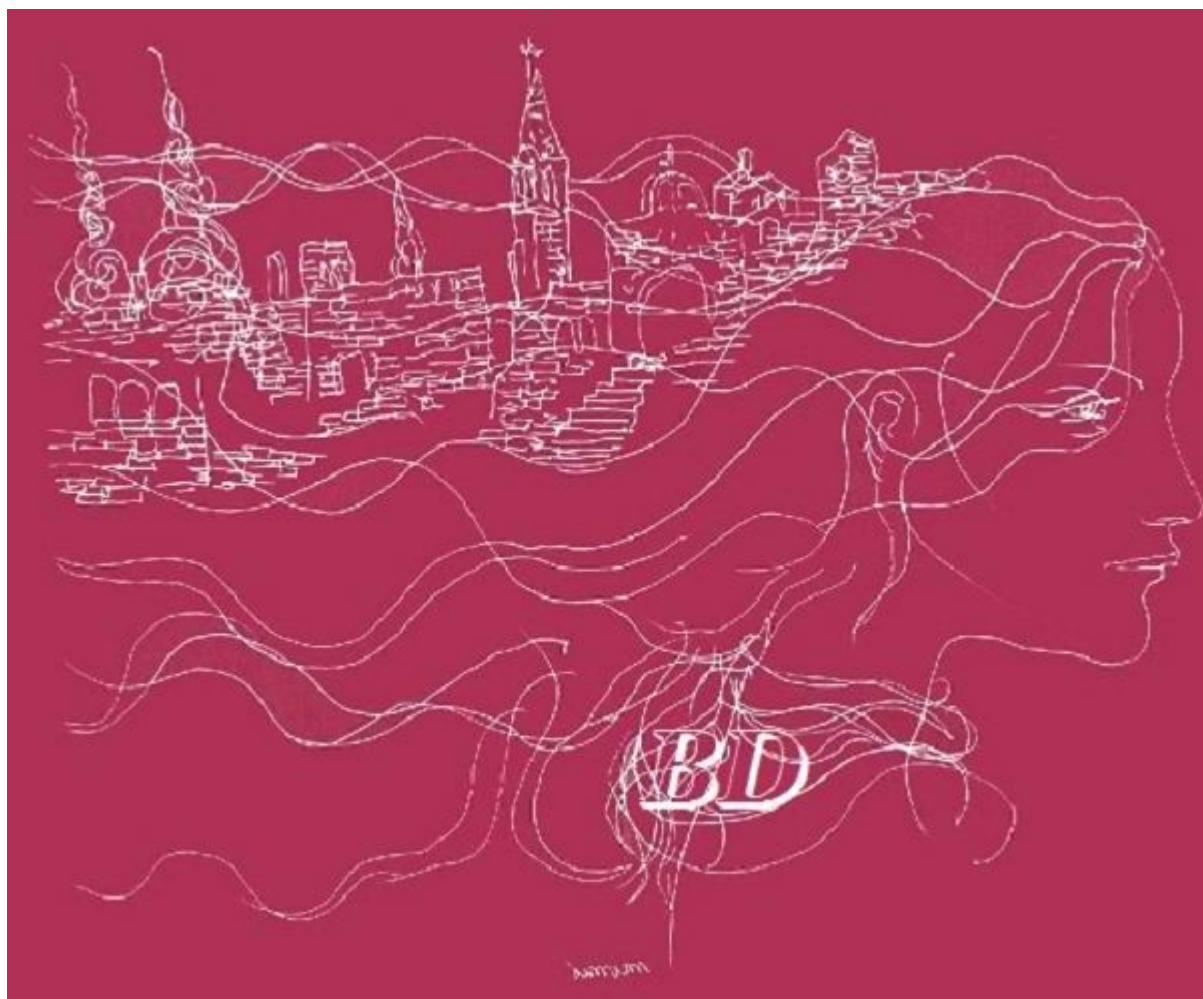
Priče iz poslednjeg rata

GLAS SRPSKI

By



BALKAN DOWNLOAD



BIBLIOTEKA
SAVREMENA KNJIŽEVNOST

Urednik

Jovan Lubardić

Recenzenti

Dobrica Ćosić

Dragoš Kalajić

Ilustracije

Momo Kapor

Likovno-grafička oprema

Pera Stanisavljev Bura



Na geografskoj karti Evrope granice Krajine označene su vatrenom linijom. Ta linija osvetljava uvela diplomatska lica za okruglim stolom u Ženevi.

Kad se karta ukloni, na zidu ostaje izgoreli obris Krajine.

Vatrena linija je linija života i smrti.

Na njoj čovek uči najvažniju lekciju u životu – kako savladati strah od smrti.

Prošao sam pored jednog tenka na kojem je pisalo: SMRT NE BOLI!

Veruje se da trenutak pre smrti čovek u magnovenju proleće čitav život u jednom jedinom sekundu. Eto idealnog romana koji svako nosi u glavi, a koji niko neće moći da napiše.

Na vatrenoj liniji ljudi ćute, a reči su škrte i skupe.

„Ne plaši se zvižduka kuršuma, onog koji te pogodi jedino nećeš čuti...”

ŠUMA JOVANINA



Davne 1878. godine, baš u vreme Berlinskog kongresa, jedna stara vračara iz Banjana na pijaci u Bileći prorekla je mojoj babi Jovani, koja je tada bila još devojka od četrnaest godina, da će živeti dugo, duže od mnogih u svojoj familiji i da će umreti onog leta kada joj se unuci pretvore u šumu.

Kazala joj je još i to da će biti srećna sve dok se četvrtak ne nazove petkom!

Baba Jovana, tamnopusata divlja lepotica iz čestite kuće Petkovića sa Branog Dola iznad Moska, nije razumela vračaru koja je šarala štapom po beloju prašini, ali srećna što će živeti toliko dugo i što će je sreća pratiti sve dok četvrtak ne postane petak (a to se, naravno, nikada neće dogoditi), darova staricu malim kozijim sirom i šakom oraha.

Istog leta vodila je ljubav s mojim dedom u katunima na pašnjacima Živanja iznad Gacka.

Leto je bilo sparno i dugo. Po noći su se valjali po osušenoj travi i prskali tek pomuženim kozijim mlekom. Zvezde su bile tako blizu da su se mogle dohvatiti rukom.

Jakov i Jovana su se venčali 1879, tek kada se deda uverio da će mu baba rađati decu. Rodila ih je sedmoro. Četiri sina i tri ćerke.

Preživela je nekoliko ratova i ustanaka. Ratove je podnosila filozofski govoreći: „Ko nam stio nauditi, ne dao mu Bog. A ko mog'o, a ne stio, pomog'o mu Bog!“

Deca i unuci su joj se rasuli po svetu. Jedan od sinova stigao je čak u Ameriku, gde je završio u rudnicima Gera, Indijana.

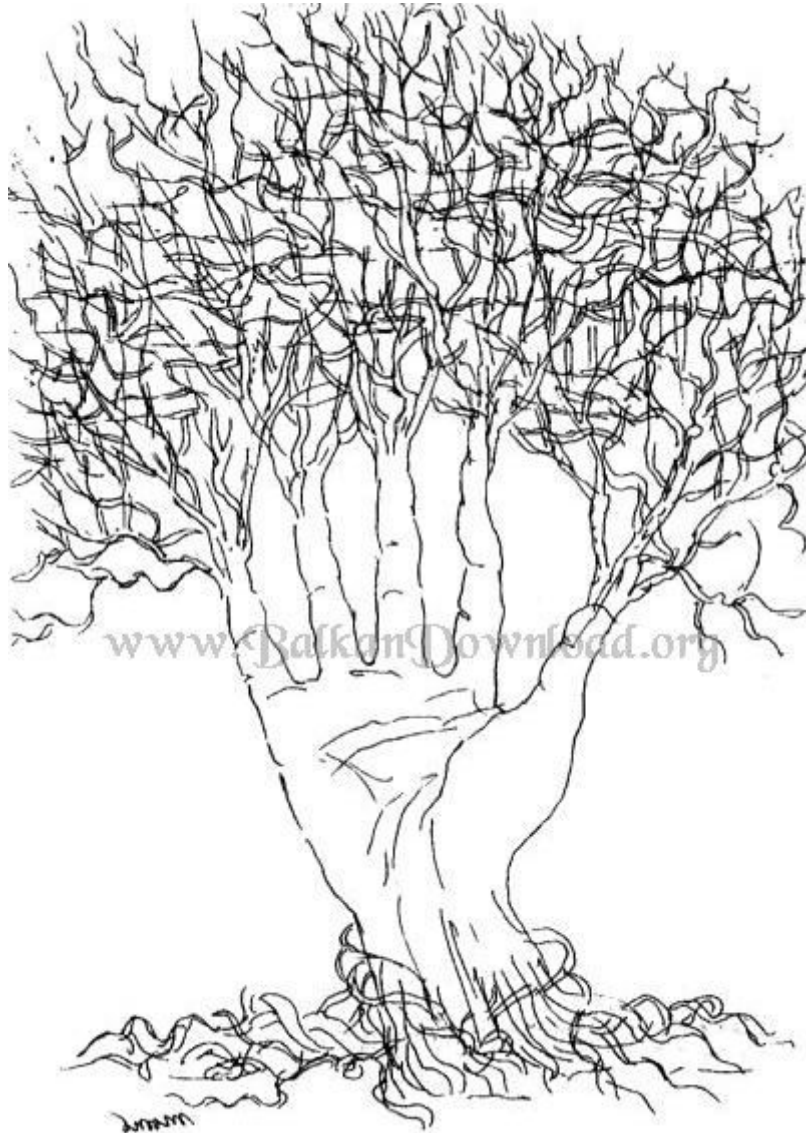
Dva unuka, Milovan i Obrad, koje je najviše volela, ostala su s njom, u selu Mirilovići, zadnja pošta Bileća.

U vreme mira svakog leta gonili su stoku na pašnjake Poživnja, koji su im vekovima pripadali. Njihovi katuni su se nalazili oko izvora hladne žive vode, na samoj ivici mlade šume.

Od sela Mirilovići putovalo se do tamo puna dva dana i jednu noć, preko gudura i bespuća, jedno vreme makadamskim drumom, a prespavali bi u Koritima, u blizini najdublje jame-bezdanice iz koje je i

po najsunčanijem danu kuljala tama. Jama je bila puna odjeka i iz nje su izletali slepi miševi i krici onih koji su završili na njenom dnu.

I sve te godine, baba Jovana je s vremena na vreme razmišljala o onome što joj je kazala stara vračara 1878.



Predanja govore da je selo Mirilovići osnovao knez Mirilo u pradavna vremena. Zvali su ga Mirilo jer je mirio zavađena plemena. Još u sedmom veku njegovi konjski karavani sa espapom stizali su do najudaljenijih severnih gradova i na jug, sve do toplih mora.

Ratnici, stočari i pomalo filozofi, prznice i pustolovi, ljudi iz Mirilovića ostavljaju u nasleđe svojim potomcima jedino želju za putovanjima u daleke predele. Ipak, za svaki slučaj, da bi imali gde da se vrate i pokopaju na svojim škrtim kamenim posedima, oni na njima ostavljaju najmirniju od svoje braće da se ognjište ne ugasi.

A za sve to vreme, od najdavnijih davnina, od kneza Mirila, pa preko zemana Otomanske imperije i Austro-Ugarske Monarhije, Kraljevine Jugoslavije i italijanske okupacije, znalo se da je u Bileći pazarni dan četvrtkom. Jedino je to bilo sigurno u burnim prevrtljivim vremenima. Nikada niko nije govorio: „Hoćemo li na pazarni dan u Bileću?“, nego samo: „Hoćemo li u četvrtak dolje?“

Želeći da nateraju narod da raskrsti s prošlošću, 1945. komunisti počеше da menjaju svet baš od pazarnog dana.

Prve nedelje po oslobođenju Bileće, pijani dobošar Hasan nasred glavne ulice, udarajući svom snagom po izlizanoj koži doboša, obznani narodu promuklim glasom:

„Ćuj i počuj, narode, doš'o aber od vlasti da ćetvrtak više nije u ćetvrtak, već da je ćetvrtak u petak i da se toga svako mora pridržavati!“

Istog dana baba Jovana dobije depešu da su joj dva najmilija unuka ubijena iz zasede i da su im tela na putu kući.

Više se nikada nije nasmejala i nije odlazila ni na pijacu, niti na katune.

Mlad, a već umoran od sveta po modi iz tog vremena, poželeh jednog leta da se odmorim na mitskim livadama svojih predaka.

Zatekao sam u Mirilovićima živu baba-Jovanu. Mlečna mrena prekrivala joj je levo oko. Čučala je na kamenom pragu i zurila prema modrim brdima u daljini.

Sedeli smo jedno pokraj drugog i zamatali fini, sitno sečeni žuti duvan.

Nisam se ni trudio da joj objasnim čime se bavim, ali je osećala da je to nešto čudno i da sam neka vrsta crne ovce u porodici. Ipak, tešila me je: „Neka svoga i u gori vuka!“

Iznenada, ona se prenu i požele da se odveze do katuna. Htela je, kazala mi je, da se još jedanput napije one izvorske vode. Imala je tada oko sto godina.

Čudila se kako smo do Poživnja kolima stigli za sat vremena, a njoj je čitavog života bilo potrebno puna dva dana i noć...

Umotani u biljce, prespavali smo tu noć napolju, pod zvezdama, a sutradan rano izjutra, ona požele da je odvedem do šume na kraju naših pašnjaka.

Šuma je ličila na tamnozeleni mračni bedem. Bila je puna rose, smole i tame. Gazili smo sve dublje potpuno bešumno po humusu koji se ugibao pod našim stopalima.

Ne znam o kakvom je drveću bilo reči, jer sam rođen u gradu, u ulici bez i jednog stabla, ali bilo je veoma široko, toliko široko da bi ga

jedva obuhvatio jedan čovek raširenim rukama. Kora tog drveća bila je glatko siva i niz nju su tekle krupne smolaste suze. Kada se čovek bolje zagleda, na nekim od stabala nalazilo se nešto neprirodno – neka vrsta ornamenta ili, bolje rečeno, kaligrafije. Koža drveća je na takvim mestima bila izrovašena i kao rascvetana.

Iznenada, baba Jovana me zaustavi drhtavim rukama.

„Čitaj!“, zapovedi mi. „Čitaj!“

Čitavo telo joj se treslo, kao da je obuhvatio neki ludi unutrašnji vetar.

„Čitaj!“

Počeo sam da sričem slova što su izranjala iz drveća:

MILOVAN 1932. OBRAD 1933. MILOVAN 1935. OBRAD 1938.
MILOVAN 1940. OBRAD 1940. MILOVAN OBRAD MILOVAN OBRAD
MILOVAN OBRAD 1941. MILOVAN MILOVAN MILOVAN OBRAD
OBRAD OBRAD MILOVAN...

Svako peto stablo bilo je obeleženo njihovim imenima urezanim u koru drveta dečaćkim nožem iz dosade, dok su čuvali ovce, goveda i koze, ili tek onako, da se ostavi neki trag u vremenu. Kada su se potpisivali, pre no što će otići u rat, šuma je bila mlada, a stabla tek stasala, zgodna da se u njih ureže ime. Ali, šuma je za sve ove godine rasla i rasla i rasla, a s njom su se širila i imena, sve dok njihov davni iščezli zvuk ne ispuni svojim odjecima zelenkasti sumrak kroz koji se tek probijalo jutarnje sunce.

Baba Jovana dodirnu vrhovima prstiju hrapavu površinu imena svojih unuka i zgazi opankom cigaretu koja je dogorevala.

Bila joj je to poslednja.

Dugi krivi štap vračare završi poslednjom linijom datum njene smrti u belo prašini.

VRAČARA



Pucajući po naređenju na sve što se kreće, dva vojnika tačno u podne na prašnjavom drumu sretoše seosku vračaru. Sa obe strane puta dogorevalo je spaljeno selo kroz koje tek što je prošla oklopna jedinica.

Posle nje su naišle palikuće i pljačkaši, a za njima psihopate, robijaši i ludaci, sveže pušteni za ovu priliku iz zatvora i ludnica.

Sva u crnim ritama, starica je ličila na sprženu svraku.

Jedno oko joj je bilo potpuno prazno i belo i iz njega je kuljala mlečna svetlost.

Uz nju se vukao olinjao i krastav žuti pas.

Bila je najčuvenija vračara u čitavom tom kraju.

Umela je da namešta slomljene kosti, spravljala je ljubavne napitke, bacala čini, bajala nerotkinjama da dobiju decu i salivala stravu bacajući u kazan hladne vode vrele istopljene kuršume od olova, koji su se cvrčeći pretvarali u tajanstvene figurice iz kojih je mogla da čita budućnost i predviđa smrt.

Prvi vojnik podiže automat da je pokosi, ali starica ga zaustavi pokretom koštunjave ruke, na kojoj kao da nije bilo ni grama mesa. Samo kosti i pergamentirana koža stare kornjače.

„Stara sam žena...“ reče napuklim glasom. „Devedeset mi je. Htjela bih da proživim još godinu-dvije!“

Prvi vojnik podiže cev koju je na trenutak oborio prema cesti.

„Slušajte, djeco!“ uperila je na njih štap. „Onaj ko me ubije, neće živjeti duže od šest sahata!“

„Nosi se, stara!“ procedi prvi vojnik preko cigare i preseče je kratkim rafalom koji prođe kroz perje.

Drugi vojnik pripuca na žutog psa, ali mu on izmače u šiblje.

Pala je na drum nečujno poput senke...

Krstarili su pet sati selom i zaseocima, ubijajući živinu, ovce, decu i starce; jeli su i pili šta su našli, kad se na krivini ceste ponovo pojavi žuti pas.

Zapucaše prema njemu, ali on im je neprestano izmicao i tako ih

dovede do žute kuće koja je nekim čudom ostala čitava, zaklonjena šumarkom.

Kuća je očigledno bila vlasništvo nekog povratnika iz zapadnog sveta.



Šest belih stubova nosilo je pompezni trem, a na travnjaku su stajali gipsani patuljci i lampe u obliku pečuraka.

Prvi vojnik zaobiđe kuću i provali kroz stražnji ulaz u kuhinju.

Drugi se kroz prozor ubacio u trpezariju.

Sve je bilo u savršenom redu.

Na kuhinjskom astalu stajala je cedulja, a pokraj nje deset novčanica od po sto dolara.

Ne pročitavši poruku, prvi vojnik pokupi dolare i strpa ih u džep maskirne bluže.

Drugi vojnik, koji je ušao nešto kasnije, pročita cedulju:

„Ova kuća je sve što imam. Radio sam za nju čitavog života. Uzmite hiljadu dolara, samo je ne palite.“

Shvatio je da je njegov drug uzeo novac. Ovaj je upravo otvarao pivo u osvetljenom frižideru.

Isticalo je šest sati otkako su na drumu susreli vračaru.

Presekao ga je s leđa rafalom iz automata i pronašao mu u džepu hiljadu dolara.

Kada je hteo da mu s ruke skine sat na kojem mu je dugo zavideo,

utvrđi da je razbijen.

Kazaljke su stale na pet minuta do šest.

Baci bombu kroz prozor u kuću i ode drumom.

Da je poginuo, niko ne bi mogao da ispriča ovu priču.

Žuti pas je na travnjaku lizao ranjenu šapu.

OBRAD



Obrad Milićević, rodom iz sela Zvjerine u Hercegovini, gde ne uspeva ništa drugo sem Hercegovaca, odluči da se 1922. prijavi za žandara u Bileći. Prođe sve ispite. Bio je zdrav k'o dren, pametan, pošten i hrabar, pogađao je u metu, trčao brže od ostalih, rukovao sabljom i bajonetom, bacao najdalje kamena s ramena, nije pušio ni pio, a bio je, kao što se zna, iz dobre familije...

Na kraju, pošto ga primiše u žandare, trebalo je da potpiše rešenje, ali on odbi da to učini.

Zašto nećeš da potpišeš?", upitaše ga.

„Ne umijem“, odgovori. „Nijesam pismen“.

„Kako, jadan, nijesi...pismen? Pa kako ćeš pisati prijave i zapisnike kad se što desi?“

I tako ga i pored svega ne primiše u žandare, te se on iseli u Ameriku, kuda otputova italijanskim šipom „San Đovani di Mesina“ iz luke Kotor, gde je neki Dubrovčanin, po imenu Baltazar Gradi, sakupljao Hercegovce za rad u rudnicima Bjut Montane.

Kao što kaže stara poslovice: „Hercegovina sav svijet naseli, a sebe opet ne raseli.“

Posle mnogih potucanja, Obrad, kojem su u Nevjorku upisali novo ime O'Brajen, tražeći mesto slično rodnoj Zvjerini, naseli se na severozapadu države Arizone, prema granici Kalifornije, ispod planine Krosman. Živeo je siromašno baveći se onim čim se bavio i na Zvjerini – uzgajao ovce čije je meso prodavao u obližnjem gradu Havasa Sitiju. Država Arizona mu je dala sto jutara potpuno neplodne zemlje za simboličnu cenu od pet dolara.

Jednoga dana dok je kopao veliku rupu da napravi čatrnju, istu onakvu kao što je imao u Hercegovini (u tom kraju nije bilo druge vode sem kišnice), iznenada poteče nafta. Postao je tako bogat preko noći. Sagradio je prostranu kuću u kolonijalnom stilu, a za svoju dušu podigao jednu sasvim malu, kamenu, kao što je bila ona u kojoj se rodio, sa ognjištem, gredama i ovnujskim kožama na kojima je spavao sanjajući Zvjerinu.

I tako, dođe i dan da se njegova kompanija spoji sa Standard ojl kompanijom, koja je iz Feniksa poslala čuvenog advokata da se potpišu ugovori. Ali on odbi da stavi svoj potpis!

„Zbog čega nećete da potpišete ugovor?“, upita ga zapanjeni advokat.

„Nijesam pismen“, odgovori on.

„Gospodine O'Brajen“, reče advokat, „vi ste jedan od najbogatijih ljudi u Arizoni. Šta biste tek postali da ste znali da pišete!“

„Postao bih žandar u Bileći“, odgovori Obrad.

DIVAN



Posle godinu dana ratovanja, čovek se vraća kući. Kuća je, istina, čitava, ali kao da je oglodana – iz nje je sve opljačkano, čak su poskidani i zeleni šaloni kojima se toliko ponosio. Dok je obilazio kuću, gazeći blato po kojem pada prvi novembarski sneg, on razmišlja o zemlji u kojoj se rodio...

Deda je pravio kuću za njegovog oca – srušena je u Prvom ratu.

Otac je zidao kuću za njega – izgorela je u Drugom ratu.

On je podigao kuću na istom mestu za svoju decu – opljačkana je u ovom, poslednjem ratu. Porodica se rasturila na sve četiri strane sveta. I to je sreća. Mnogi koji su čuvali kuće izgubili su glave. Glava je najvažnija.

Posle sticanja svih generacija, sve što ima na njemu je! Maskirna uniforma, čizme, oružje. S jedne strane o boku mu visi pištolj duge cevi, s druge nož. U međuvremenu je osedeo.

Gradić u dolini među brdima prepun je izbeglica sa svih strana. Lepi park pokraj srušene crkve posečen je i na njegovom granju greju se ljudi i napušteni psi. Kuće su zaposeli beskućnici. Kao da je neki vihor podigao i ispremeštao i ljude i domove, tako da više niko ne može da se vrati tamo odakle ga je vetar oduvao. U jednoj ovako maloj zemlji dogodila su se sva čuda sveta.

Video je ljude bez ušiju i noseva. Video je kako svinje riju po utrobama mrtvaca. Video je žutog psa razapetog na krst. Video je potpuno golog crnca mudžahedina, poznatog koljača, kako vuče sanke po belom snegu. Video je žive minolovce. Video je silovane devojkice i čuo krike ljudi koje su žive pekli na ražnjevima, a džinovski zvučnici prenosili njihove molbe i kletve. Video je dečaka kojem su izvadili oči i naterali ga da ih pojede. Video je i one koji su to činili. Video je krčmu u kojoj su dva uhvaćena zlikovca morala da rade kao kelneri. Na zidu je pisalo: „Za svakog namerno ubijenog konobara plaća se pivo!“ Gazio je po svetim slikama i psaltirima, gledao kako minaret leti u nebo poput rakete, video je odsečene glave kako se kotrljaju kao balote... Sve je to video, a nije poludeo.

Ušao je kod prvog suseda da se ugreje. Tamo je video stari zidni sat iz svoje trpezarije. Komšija mu ispriča da se još dosta njegovog pokućstva nalazi po drugim kućama. On je uspeo da mu spase ovaj sat.

I čovek počinje da obilazi kuću po kuću...

U jednoj ga posluže rakijom iz kristalnog serviza koji je majka donela u miraz. „Uzmite ga ako je vaš“, kazala je mlada žena. „Neću!“ odgovorio je, „nek vam je alal!“

U drugoj kući sedi na svojoj tapaciranoj stolici, u trećoj, gde su mu ispekli priganice, prepoznaje ćilim iz gostinske sobe... I svi mu nude da ponese svoje stvari, i sami pogorelci, bez kuće i kućišta, i sami bez svega što su godinama sticali, ali on ništa ne uzima. „Nek im je alal“, kaže i odlazi u druge kuće, u druge nesreće...

U poslednju kuću, onu pokraj groblja, naselio se neki sušičav prgav čovečuljak ufitiljenih brkova, očigledno prava prznica i kavgadžija. Jedva ga je pustio u kuću, gde istog časa prepozna svoj divan – jedan od onih starinskih otomana presvučenih tamno crvenom kožom s mesinganim kopčama, koji su pre onog, onog rata krasili advokatske kancelarije po provinciji. Poznavao je svaki njegov pregib, topli sjaj kože i mesta na kojima su nekada stajale otpale mesingane nitne... Koliko je samo posledpodneva preležao na njemu s potiljkom na naslonu.

Seo je neponuđen na svoj divan, osetivši pouzdanu elastičnu čvrstinu njegovih opruga. Najzad se vratio kući! Mala prznica je ostala da stoji. Krupna plavokosa žena prigrli za svaki slučaj bosonogo dete, dok je slobodnom rukom mešala palentu. Na sve strane bazdio je vonj mokrog drveta i bede. U uglu, na praznim vrećama, ležala je starica puševići krdžu.

„Ovo je moj divan“, kazao je mirno čovek.

„Nije, bogami, nego moj“, odvrati kavgadžija, podbočivši se izazivački. „Pošteno sam ga kupio!“

„Od koga?“

„Šta ja znam od koga? Svakakav svijet ovuda prolazi i trguje. Dadoh za njega ovcu!“

Čovek ponovi da je otoman njegov, a mala prznica zatraži dokaze koji mu, naravno, nisu bili dovoljni pa napade njih sa brda, zbog kojih je sve ovo i započelo i zbog kojih je izgubio svoju kuću i imanje puno svega i svačega, gde je bilo deset ovakvih i još boljih i lepših sećija, da bi na kraju spao na tuđe i ostao bez igde ičega, mada se borio u onom ratu za današnjicu, što su mu u njegovom mestu svi priznali. A sada još hoće da mu uzmu i ovaj divan koji je pošteno platio ovcom. Samo preko njega mrtvog.

Starica, navikla na mnoge nesreće, ćuteći ih je gledala s ležaja, odbijajući dimove duvana zamotanog u novine. Žena s detetom se povukla u drugi kraj sobe.

Ratnik se diže s divana i stade licem u lice s kavgadžijom.

U njegovim očima, začudo, nije bilo besa, nego samo neke ledene opasne svetlosti zmije koja je paralisala žabu. Nastade muk. Potegao je nož, blistav i dugačak s nazubljenim sečivom. Žena prekri dlanom krik. Starica je ćutala i posmatrala čitav prizor očima kornjače.

Zamahnuo je pred prebledelim domaćinom i oštrica zaseče tamnu kožu divana. Zavukao je ruku u meku utrobu i odatle izvukao dva debela svežnja zelenih američkih dolara.

„Je li ti ovo dokaz?“, upita.

„Stvarno, stvarno je vaš“, promuca mala prznica. „Nosite ga slobodno! Neću ja tuđe...“

Ratnik izvuče novčanicu iz svežnja i položi je na astal.

„Kupi malo cipele“, reče, a zatim dodaje još sto dolara, „i babi za duvan“.

Uputio se vratima.

„Što ga ne ponesete?“, pođe za njim domaćin. „Vaš je uzmite ga. Nije važna ovca...“

„Neka ti je alal“, reče čovek i iščeze u snegu.

Tada se čovečuljak uhvati za glavu i poče čelom udarati o astal:

„Mene budale, mene budale! Sinjeg li kukavca“, Zapomagao je. „Ovoliko dugo gladujem, a sve vrijeme ležao na onolikim parama!“

KORIDOR



Kao da mu nije dovoljna blokada, kojom nas je okružio, svet se u poslednje vreme ustremio i na koridor, tu „slamku kroz koju dišu srpske krajine“.

Oficiri, ratnici i narodni tribuni ne vole reč koridor. Oni smatraju da je koridor prolaz kroz neprijateljsku teritoriju i da ne odgovara putu kroz naše rođene zemlje. Ne budi lenj, pronalazim značenje te reči u pouzdanom Vujaklijinom Leksikonu stranih reči i izraza:

„Koridor (tal. corridore). U političkoj geografiji: deo zemlje ili linija koja spaja jednu državu sa morem“.

U ovom tumačenju, dakle, neprijateljska zemlja se ne pominje.

Prolazio sam mnogo puta koridorom otkako je probijen. Taj smrtonosni put za mene je sveta cesta sa čije obe strane vreba smrt – neka vrsta simbola našeg života. Zar od rođenja nismo neprestano na tom koridoru između svetova koji nas vrebaju iz zasede. Stalno između Istoka i Zapada, između vere i neverstva, između grada i sela, između katoličanstva i islama, između ljubavi i mržnje, između rata i mira, dosade blagostanja i uzavrelih strasti, neprestano između, između... To čak ni asfalt nije mogao da izdrži: ostario je i propao pre nas, koji još relativno čitavi prelazimo koridor sa glavom u torbi i nepotrošenom nadom.

Lomatajući se godinama po brdima i vrletima ove nesrećne zemlje, otkrivam u imenima zabitih mesta i predela prokletstvo koje nam je, izgleda, suđeno. U muzici toponima skrivena je tajna našeg teškog života:

Zli do, Manita brda, Pijana brda, Morine, Zlo selo, Necvijeće, Jadovno, Čemerno, Gladno polje, Smrtići, Zvijerina...

Obudovac, Žabari, Lončari, Brčko – trideset kilometara na koje svakog časa padaju ili mogu da padnu granate. Niko koridorom ne putuje bez velike nužde ili neodložnog posla.

Tutnje teški šleperi čiji se amortizeri povijaju i pucaju pod prevelikim teretom, glavinjaju seoska kola sa neuhranjenim konjima, prelaze lokve kao jezera cisterne sa naoružanim profiterima (postaće

BALKAN DOWNLOAD

bogati preko noći); jure džipovi i landroveri puni oficira – ovo je pravi ratni drum, sličan Smolenskom putu iz Okudžavine pesme „Na darogi Smolenskoj“ i dve hladne zvezde kao tvoje oči koje gledaju visoko sa neba.“

Kod Obudovca vuče se pogrebna povorka poput crne zmiје u prašini. Žene u dubokoj crnini, muškarci što su pustili čekinjaste brade u znak žalosti i nov kovčeg koji skriva nečije mlado telo.



U Lončarima – obesna, razigrana svadba u čezama i fijakerima; okićeni i konji i svatovi, cilik violina i histerični smeh harmonike. Topli ljudi i još toplije pivo koje nam guraju silom u ruke. Osmeh mlade u prolazu – niz blistavo belih zuba i bičevi crne kose preko lica...

Između bezbednog, ali lošeg makadamskog puta, koji je uz to i duži,

stvar je časti izabrati onaj drugi, preko Brezovog polja, opasni, na dometu neprijateljskih mitraljeza što vrebaju s one strane Save iz tamnog čestara. Vozi se vrtoglavom brzinom preko rupčaga i plitkih ožiljaka, sa osećanjem da vas neko posmatra kroz nišansku spravu.

Vazduh je pun razgovora motorolama između zaraćenih strana. Prolazeći između dve vatrene linije, na radio-stanici u štapskom landroveru „defender“, hvatamo odlomke dijaloga usamljenih boraca sa jedne i druge strane mržnje.

„Ima li tko da bi htio razgovarat’?“ (Klik)

„Evo me, tu sam, majku li ti ustašku! (Klik)

„Pa, nećemo se psovati, zemljače...“ (Klik)

„Ajde de, nećemo. Da ti pustim malo muzike?“ (Klik)

„Šta imaš, čedo?“ (Klik)

„Imam sve! Samo kaži!“ (Klik)

„Imaš li Bolero?“ (Klik)

„Šta ti je to, jadan bio?“ (Klik)

„E, moja seljačino! To ti je Ravelova kompozicija! (Klik)

„Slušaj, ujače! Da ti pustim jednu našu muziku?“ (Klik)

„Ajde, puštaj!“ (Klik)

Krkljanje i šum stare kasete.

„Ko to kaže, ko to laže“. (Klik)

„I ti to zoveš muzikom? E, baš si neka seljačina!“ (Klik)

„Ako ti se ne sviđa, slušaj ovo...“ (Klik)

„Orao zove Jastreba, Orao zove Jastreba“, meša se neki treći glas.

„Jastreb, javi se, hitno je!“ (Klik)

„Ujače, jesi li još tu?“ (Klik) „Tu sam, čedo, tu sam...“ (Klik) Vozeći se noćas krakom koridora preko Brezovog polja čujemo zvižduk od koga se ledi kičmena moždina, a malo kasnije i udaljenu eksploziju granate velikog kalibra. Jurimo ispod noćne svetleće duge. Neko je, izgleda, naručio vatromet.

(Klik)

EVROPA



Na potpuno pustom, nepreglednom polju, s plavičastim planinama na horizontu, poput fatamorgane, iskrsava motel „Evropa“. Kao začarani među praznim stolovima, stoje elegantni konobari s leptir-mašnama ispod šarenih suncobrana. Izmoren putovanjem i žeđu, sanjam bokal vode s ledom i duplu kafu koja će me rasaniti. Ali, avaj!

U „Evropi“ nema ni vode ni struje. Da se Evropa pita, ne verujem da bi bilo i vazduha. Uskratili bi nam ga rezolucijom 666. Pocrkali bismo kao ribe na suvom. Evropa bi najzad odahnula. Rešila bi se poslednjih, zaista, živih ljudi na Starom kontinentu.

Srećom, uskoro ćemo stići na Unu, Samu, Jedinu...

Zagnjurićemo glave u srebrni tok i dugo, dugo piti sa samog vrela života. Zbogom, Evropo – idemo dalje!

UNA



I pored rata na koga kao da se nisu obazirali procvetali su bademi u Krajini.

Vozeći se kroz koridor izrovašen granatama, pokraj popaljenih sela i izgorelih, zjapećih prozora što su zapanjeno gledali šta se dogodilo njihovim koliko do juče urednim kućama, prisećao se stare, zaboravljene pesme:

*„Oj, Krajino, krvava haljino,
S tebe vazda započinju kavge;
S krvi ruča, a s krvi večera,
Sve krvave žvaće zalogaje...“*

„Krajina je jedina zemlja na svijetu“, kaže mi jedan Krajišnik, „đe se ljudi uveče obuvaju, a izjutra sazuvaju i đe niko iz kuće ne izlazi bez oružja!“

Reka Una razdvaja Republiku Srpsku od Republike Srpske Krajine. Tog proleća 1993. zagazio sam u njen smaragdni tok! Ništa čistije nisam nikada video.

I tako, stojeći na jednom kamenu preko kojeg se prelivala, setih se davne izreke pokojnog Jove Raškovića:

„Ako Una razdvaja srpski narod na dva dela – popićemo je!“

Zagnjurio sam glavu u reku i odradio deo svog istorijskog posla. Na drugima je da nastave...

Uostalom, to mi nije bilo teško: ko večera vino – doručkuje vodu!

BALKAN DOWNLOAD



LEPO VASPITANA ZEMLJA



Krajina je jedna lepo vaspitana zemlja. U njoj živi najučtiviji narod u Evropi. Na Kordunu, Baniji, u Lici ili oko Knina, svako će vam nazvati boga, reći dobar dan i pitati kako ste.

Kakva razlika od Beograda u kome se bez pozdrava vozite liftom s prvim komšijama, izloženi neprijatnom ćutanju i pogledima punim neshvatljive netrpeljivosti, zavisti ili ravnodušnosti! Ako je to cena civilizacije, pristajem da zauvek ostanem primitivac.

Po prašnjavao makadamskoj cesti korača starac s puškom o ramenu. O boku mu uredno savijeno šatorsko krilo, seljačka torba i sekirica kojom će seći granje za bajtu i vatru. Vraća se na prvu liniju pošto je pokosio svoju sirotinjsku njivu.

„Pomaže bog! Kako ste, ljudi?“

To „kako ste“ nije samo puka učtivost. Njega zaista zanima kako su ljudi koje sreće u svom malom svetu omeđenom planinama i neprijateljstvom. Dreši duvankesu i nudi nas domaćim zelenkastim duvanom. Osećam se krivim zbog kutije „kenta“ u džepu.

„Kako ste vi?“, pitamo ga, a on savijajući cigaru odgovara:

„Pomalo...“

To „pomalo“ ima u sebi neke tihe skromnosti živog stvora bačenog u vihor istorije; u njemu se krije i strah od uroka, razmetljivosti, hvalisavosti koja bi na sebe mogla navući zlo. „Pomalo“.

„Kako ste?“, pita dvanaestogodišnji dečak, bosonog i pocepanih čakšira, najstarije od devetoro dece samohrane udovice koja živi u brvnari iznad Dvora na Uni. Ozbiljan i učtiv, jer zamenjuje mrtvog oca, on se svečano rukuje sa svakim od nas na potpuno pustoj ledini spržene trave.

„Kako ste?“, steže odrpani vojnik ruku pukovniku u Vojniću. Zemljaci su, iz istog sela. Ovde, inače, niko nikome ne salutira. Za ove dve godine rata još nisam video da su se i jednom postrojili. „Na parove razbrojs“ nepoznata je komanda. Kako, uostalom, postrojiti u istu vrstu starce koji su došli do zamene svoje poginule sinove i golobrade

mladiće? Ovo je vojska u rađanju, narodna, pomalo hajdučka, pomalo, rođačka. Ona formalna vojnička disciplina, bez koje se mislilo da je vojska nemoguća, ovde ne postoji. Ali, kad se iznenada zapuca, tu su svi kao jedan!

I odeveni su najrazličitije: ima tu vojničkih bluza stare armije, zarobljenih „kikaš“ kombinezona, maskirnih uniformi, najrazličitijih kapa, od srbijanskih šajkača, preko beretki do kačketa, šubara i krajiških zavrata... Na nogama im se mogu videti čizme, opanci, američke duboke cipele na šniranje, ali i patike – od onih sirotinjskih tena do „ribok“ patika za tenisere i džogere.

„Kad naletim na petoricu isto obučениh vojnika, odmah otvaram vatru“, kaže mi jedan oficir u crnoj majici. „To, sigurno, nisu naši...“

„Kako ste?“, pita baba Danica Obradović na najisturenijoj zapadnoj koti pravoslavnog sveta u Divoselu, u blizini Gospića. Ona sedi za teškim mitraljezom „broving“, maskiranim lišćem, i nemoćno širi ruke, izvinjavajući se što, sem vode, nema čim da nas ponudi. Penzionisana kuvarica sedamdesetih godina, sa okruglim cvikerima bakice, u gornjem delu vojničke uniforme, ali u papučama zvanim pantofle, ona je obučila svoje seljane da pucaju iz minobacača i mitraljeza. Njen položaj je na vrhu klina koji duboko zadire u neprijateljske položaje sa opasno otvorenim bokovima, kuda se često provlače diverzantske grupe kroz gusto šipražje.

Gotovo svake nedelje ona gubi dvojicu-trojicu svojih saboraca. Ovaj lepi zeleni predeo bazdi na smrt. Čovek ima osećaj da ga sa svih strana gledaju oči ubica i da je potpuno nemoćan da se odbrani. Zarasli u dvonedeljne čekinjaste brade, baba-Daničini ljudi razgovaraju s prstom na obaračima automatskih pušaka. Bio sam svugde, video sam svašta, ali čini mi se da u životu nisam bio bliže smrti nego na tom isturenom položaju Divosela, koji se (kakve li ironije) naziva Veliki kraj!

„Pošaljite kakvu pomoć, ako boga znate!“, preklinje nas starica, koju bi bilo mnogo lakše zamisliti za šporetom nego za „brovingom“. „Pozovite dobrovoljce, vojsku, bilo koga! Mi ovdje ne možemo još dugo...“

Pretrčavajući brisani prostor, pitam jednog borca kakvi su im neprijatelji, oni s druge strane livada i šumaraka.

„Eh, kakvi“, odgovara, „isti jad ka i mi ođe... Sirotinja, brate, ali ka i mi, tu su rođeni i poznaju svaki kamen...“

Dvadesetak dana posle ovog susreta, Divoselo je srađeno sa zemljom, a svi branioci pobijeni. Posle dugotrajne artiljerijske pripreme, koja je trajala punih šesnaest sati, hrvatska vojska, predvođena

međunarodnim psima rata i plaćenicima, upala je u Divoselo i pobila sve što se kretalo. Vojnici Ujedinjenih nacija nisu mogli da vide bilo šta živo – ni mačku, ni psa, niti ovcu!



Baba Danica je preklana za svojim mitraljezom „broving“ iz kojeg je ispalila i poslednji metak. Mogu da zamislim kako iz šipražja na sitnu, debeljuškastu staricu dobroćudnog izgleda skaču legionari u crnom s kamama u rukama. Ta scena me proganja. Možda nisam učinio sve što sam mogao? Možda je trebalo da stanem na sred beogradskih Terazija i da vičem iz sve snage, da tražim pomoć za babu Danicu i njene ljude.

Na pijacama Beograda vidim njene vršnjakinje kako se žale na cene kupujući paprike za zimnicu. Isti hod na nogama koje muče vene, iste staračke pegice na rukama, iste naočare tankih metalnih okvira... Baba Danica nije imala privilegiju da priprema zimnicu – za svojim mitraljezom, a povremeno i sa minobacačem, ona je branila zlatasto

jesenje obilje beogradskih pijaca i svojih ispisnica koje smatraju da je došao smak sveta zbog skupih paprika.

Hrvatska je proslavila veličanstvenu pobjedu svojih ratnika u Divoselu nad banditima, odmetnicima i srpskim teroristima. Časnici su odlikovani. Orkestri su svirali marševe. Lepe televizijske spikerke sa osmehom su opisivale ovaj poslednji hrvatski podvig. U selo Medak vraćeni su nagi leševi prerezanih grkljana i raspolućenih lubanja. Mnoga tela su spaljena. Hrvatskoj javnosti niko nije objasnio da je vođa „bandita, odmetnika i terorista“ bila jedna dobroćudna starica, koja je branila svoju kuću, mačku i piliće.

Odeća branilaca je spaljena; bila je i suviše siromašna da bi je opljačkali. Vojnici Ujedinjenih nacija nisu našli ni jedan – jedini lični predmet. Nisu dobro gledali. U hladovini, gde je nekada stajao „broving“, u sparušenoj travi ostale su baba-Daničine naočari (plus tri i po) s levim razbijenim staklom. U tim slomljenim naočarama, u malim krhotinama umnožava se nebo koje sve vidi i sve pamti.

DVORANI



Krajina je zavijena u crno...
Ovde nema nikog ko nije izgubio nekog bliskog.
Nigde nisam video toliko žena u crnini kao u Dvoru na Uni, prvom oslobođenom gradiću u Krajini. Očiju crvenih od suza i ubledelih ispaćenih lica, one stoje u crkvi gde se služi liturgija za pale i za slavu srpske vojske.

Ovde je 1875. došao iz Švajcarske Petar Karađorđević Prvi, da bi pod imenom Petar Mrkonjić podigao ustanak protiv Turaka. Kažu da su ga kroz Dvor na Uni do Suve međe prevezli, da ga niko ne bi video, u praznoj bačvi od vina. Mogu da zamislim to dugo putovanje od ženevskog kafea „Klemans“, gde je kralj voleo da sedi, do srca mračne bukove šume, gde i danas stoji kameno postolje spomenika koji je srušen, pokraj hladnog izvora! Ne zovu se zalud građani Dvora na Uni – Dvoranima!

Na jednom zidu neko je napisao: NE PLAČI – TO MOGU I JA!

Dok putuje od položaja do položaja na krajiškom frontu, slikar i pisac Dragoš Kalajić čita džepno izdanje Plutarha na italijanskom.

Na naročito opasnim mestima voli da citira svog omiljenog francuskog pisca Leona Bloa:

„Građanin je svinja koja želi da umre od starosti.“

MANASTIR KRUPA



Sećam se, bilo je to pre ovog rata. U manastirskoj gostinskoj sobi iguman Pavle sedi u čelu dugačkog stola od teške hrastovine. Pomalo odsutan, blago sanjiv, ovaj starac odnegovane bele brade i gotovo dečijeg, ružičastog tena, savršen je slušalac. Ne putuje nigde pa ga sve novosti zanimaju; zbog toga voli goste. Za stolom doktor Jovan Rašković; malo govori i gotovo ne dodiruje vino u čaši. Tu je i pokojni režiser Mario Faneli, rođen u malom ribarskom mestu San Benedeto del Tronto kod Peskare. Toliko je zavoleo Krajinu da je odlučio da ostatak života provede u njoj, u Jasenici na obali Novigradskog mora. No, mada potiče s Jadrana, sve više ga privlači Bukovica. „Ovaj pejzaž ima karaktera!“ zna da kaže sa divljenjem. Uz njega sedi legendarni doktor Paja Barbulović iz Obrovca, omalen punašan crnomanjast čovek živih očiju i pokreta, rodnom iz Negotina. Na trgu u sred Obrovca poseduje mračnu konobu punu džinovske buradi sa vinom iz Negotinske krajine. Po uglovima, ispod obešenih pršuta čuva korenje iz Bukovice, koje je doterao i dotesao neki naivni vajar izvukavši iz njih nakaze i fantazmagorična bića, koje čovek i onako počinje da viđa posle treće litre crnjaka. On se brine o igumanovom zdravlju, pregleda ga i donosi potrebne lekove.

U to daleko vreme manastir je siromašan, a iguman, otac Pavle, preosetljiv da prima milodare.

Gosti, delikatni ljudi, setili su se načina kako da manastiru ostave pare, a da to ne bude upadljivo. Nagovaraju svaki put oca Pavla da posle večere zaigraju malo karata. On se nećka ali voli raub. Onda neko uvek predloži da se igra u novac, pa iguman, iako nerado, ipak pristaje. I svi igrači sem njega počinju obavezno da gube. Ako neki slučajni namernik počne da dobija, ostali ga guraju nogama ispod stola, sve dok se sam ne doseti u čemu je stvar.

Jedna zemlja može da se upozna očima, stopalima, dodirom ali i svojim posebnim ukusima.

Kao što postoje ljudi apsolutnog sluha, tako je i Doktor Paja čovek apsolutnog ukusa, što se jela i pića tiče.

Čujem ga kako dolazi kroz noć do Fanelijeve kuće na obali i prepoznajem ga dok viče i udara na kapiji. Otvaram vrata, pa se ljubimo po tri puta kao što je red. Doktor Paja nosi u ruci bocu Čivasa. Iza njega, pomoćnik u naručju nosi posudu u kojoj muklo zvekeće led. Drugi čovek vuče svežu kozletinu, krompir, kolute ovčijeg sira i obaveznu, kao štit veliku, pogaču... Ostavljaju svoj teret i nestaju poput nečujnih senki u noći koja miriše na bosioak.

Doktor Paja ne jede mnogo, tek po koji zalogaj, ali on kao da muzicira za trpezom. Poznaje sve nijanse hrane, istančane razlike među životinjama i biljkama u različitim krajevima, njihovo poreklo i najbolje načine spravljanja, godišnja doba kada se pojavljuju i sklad gastronomskog redosleda kojim se služe za trpezom. Kao najpouzdaniji dvorski kušač jela, on govori o razlikama između svinjskog, goveđeg i jarećeg pršuta, njuši nevidljivi dim na kojem se pršut suši i nabraja imena najzabitijih sela i zaselaka gde je dimljeno meso najukusnije, osvrćući se na vatru i drvo koje je potrebno imati za sušenje, od korenja vinove loze preko grabovine do sasušenih grana murve. Krompir ili raštan, na primer, koji je Doktor koristio za sebe i za svoje goste, nije smeo da bude zasađen bliže od kilometra udaljenosti od asfaltnih puteva na kojima su kola ispuštala otrovne gasove. Čini se da je ovaj gastronomski genije morao da lično poznaje poreklo i rodoslov svakog teleta ili pileta, koje će se naći na trpezi pred prijateljima!

Uvek na putu, kao da ga mesto ne drži, Doktor obilazi Krajinu u svom džipu i liči na nomada. Porada žene po selima, leči od ujeda zmije, smiruje lude, previja rane, deli lekove, meri pritisak i nikom ništa ne naplaćuje. Ponekad, u to vreme crvene ideologije i terora, sakupljamo se u kakvoj planinskoj gostioni, sastavljamo stolove i glavu uz glavu pevamo stare srpske pesme, pa se čini da to vuci u kljusima zavijaju na mesečini. Srbuje se tajno, polušapatom. Doktor Pajina kuća na sred Obrovca, uvek je otvorena za svakog putnika-namernika. U bravi njenih vrata nikada nisam video ključ!

Takva je i Krajina – zemlja otvorenih vrata.

Proletelo je dvadeset godina i sve više mojih prijatelja nije među živima. Ipak, njihova imena i brojeve telefona čuvam u svom starom telefonskom bloku. Dok su u njemu, kao da su još živi.

U Krajinu se više ne odlazi da se uživa u ukusima njene blagoslovene hrane, nego da se ratuje. U manastirima se ne divimo freskama i bogatstvu riznica. Riznice su preseljene na sigurnija mesta, da ih ne opljačkaju neprijateljske vojske koje se poput jata gavranova zaleću u naše krajeve. U manastir se ide na molitvu uoči odlaska na prvu liniju.

Kninska pijaca je opustela i osiromašena. Pokraj kamenih tezgi stoje nemo žene ubrađene u crno. Pred njima samo dva tri venca češnjaka ili tegla meda od žalfije. Nikome ništa ne nude. Stoje sa praznim pogledima zagledanim s onu stranu života.



Ipak, više nego ikada postajemo svesni vrednosti ove zemlje koju hoće da nam otmu. Tek sada, kada zauvek možemo da je izgubimo, postaje nam jasno prokletstvo izgnanstva onih što su je napuštali, odlazeći u daleke prekomorske zemlje blagostanja.

I tako, neki najskromniji obrok doktora Paje Barbulovića, tanjir pašta-fažola sa malo kuvanog suvog ovčijeg mesa koji nam je još u sećanju i na nescima, pomaže nam da se odupremo invaziji svemoćne imperije brze hrane i još bržeg života.

Kao i svaka staromodna pripovest i ova priča ima svoj epilog. U

avgustu 1995. godine, u operaciji „Oluja“, oružane snage Republike Hrvatske predvođene američkim instruktorima osvojile su tri najsvetija mesta Krajine – manastire Krku, Krupu i Dragović. Otac Pavle, koji u dubokoj starosti poslednjih nekoliko godina nije ustajao iz postelje, odbio je da napusti manastir čije je jedno krilo bilo zapaljeno. Izveli su ga iz ćelije protiv njegove volje i preneli na nosilima kroz kišu granata. Umro je nekoliko meseci kasnije u izgnanstvu u manastiru Žiča kod svog starog prijatelja Stefana Žičkog. U to vreme, neko mi je iz Šibenika poslao pismo na kome je bila zalepljena velika, lepa poštanska marka sa slikom manastira Krupe. Na marki je pisalo: Samostan Krupa. Godinu dana kasnije zapalio sam sveću na grobu oca Pavla.

Neka mu je laka zemlja.

ZID



Kad pomislim na Krajinu uvek mi u sećanju iskrsne ona sveta zemlja što leži u trouglu između tri manastira, Krke, Krupe i Dragovića.

Sva tri manastira, građena otprilike u isto vreme u 14. veku, omeđuju naše istorijsko pamćenje poput belega. Nije nikakvo čudo što su tokom vekova toliko puta napadani, rušeni, paljeni i pljačkani; dušmani su uvek išli na to da unište te svete tapije na zemlju naših predaka.

Spuštam dlan na neravni zid sa freskama iz petnaestog veka. Osećam pod prstima rapavost zidne slike. Sijena, umbra i pečeni oker. Jednostavna linija koja sve to spaja. Osećam bliskost sa nepoznatim slikarom, mojim davnim bratom, koji je putovao nedeljama i mesecima do ove daleke, izgubljene, gotovo začarane doline da islika bele zidove manastirske crkve... Vidim ga kako se spušta niz kamenjar sa mladim pomoćnikom, terajući ispred sebe mršavu izmučenu mazgu pod teretom. Putujući izdaleka, morao je da ponese sve što mu je potrebno, od četaka pravljenih od vrha repa vidre, do plemenitih sitno mlevenih pigmenata koje će zamutiti (kada za to dođe vreme) sa mlečnom krečnom vodicom. Hoće li mu biti dovoljno nebeske slave za Vaznesenje Bogorodičino, je li poneo dovoljno zlatnog praha za svetačke oreole? Ostaće tu, u divljoj dolini nekoliko godina, a prve boje i alat potreban za rad nalaze se čak sa onu stranu mora, u zemlji Ćota (za koga nije ni čudo) ili hiljadama milja južnije, u Grčkoj o kojoj se pričaju čuda.

Sve to ulazi u mene kroz kožu položenog dlana pravo u prasećanje, u krvotok.

Ponekad, iznenada, poželim neodoljivo neki sličan zid usred obilja Njujorka. Uhvati me luda čežnja da prstima dodirnem bilo šta starije od jednog ljudskog veka. Osećam pod dlanom hladnoću stakla neprozirnog oblakodera na Petoj aveniji ili počađavele crvene cigle neke zgrade na Bliker stritu u Grinič Vilidžu. Osećam samo hladni zveket novca, pa me obuzme groznica pomešana s očajanjem što sam neutešno daleko od škrte crvene zemlje i hladnih zmijastih reka – daleko od toplog zida na

BALKAN DOWNLOAD

kome je moj davni nepoznati prethodnik ostavio tajanstvenu poruku od tamno smeđe i pečene žute zemlje, obuhvaćene dugom elegantnom linijom anđeoskog krila.

ZA MANASTIRSKOM TRPEZOM



Tek u ratno vreme sveopšte oskudice i gladi, jedan već odavno zaboravljeni običaj – molitva zahvalnosti Bogu za jelo – dobija svoj puni smisao i značaj.

U manastiru Svetog Mihaila u Krki, iguman, otac Benedikt, izgovara melodičnim baritonom tu molitvu, baš kao što je čitana 1350. godine kada je ovo sveto zdanje podignuto. Ručak je posan, manastirski; šaka maslina i tanjir čorbe. Episkop dalmatinski, vladika Longin, krupan mlad čovek crne kovrdžave kose i brade koju su tek ponegde načele sede, blagosilja jelo. Među njima je Igor Mihailovič Streljcin sa Urala, bivši artiljerac i živopisac koji putuje od manastira do manastira moleći se za spas srpskog naroda.

Kao i onda, i danas manastir čuva odred vojnika nalik na davne vitezove. Neprijatelj je zaposeo okolne visove na razdaljini od samo dva kilometra; pa ipak, u manastir svraćaju mnogi hodočasnici i svako 6d njih, kao što je prastari običaj, dobija postelju i hranu.

Za vreme obeda se ne govori; mladi iskušenik čita žitija svetaca i mučenika. Razgovor započinje tek kada se vladika prekrsti i zahvali Bogu za ručak. Njegove grudi krase vladičanski zlatni krst ukrašen krupnim opalima tirkizne boje i čudnog sjaja.

To drago kamenje potiče iz rudnika opala kod Edelejda, u Australiji, u kojoj je proveo nekoliko godina, ukopavši duboko u sivu australijsku pustinju crkvu, nalik na ranohrišćanske katakombe. Tako je ta crkva bliža za koji metar matici Srbiji. Ova bogomolja, usečena u samu pustinjsku utrobu, ispod kengura i hijena, jedno je od čuda dalekog kontinenta. (Dalekog, od čega?) Izdubili su je i ukrasili Srbi – kopači opala, pronašavši pri tom veoma debelu žilu ovog dragog kamena...

Vladika se čudi što obrćem naopačke fotografije iz Australije koje mi pokazuje. Oduvek sam verovao da ljudi s druge strane planete hodaju naglavačke.

Dugački hrastov sto masivne građe pod svodovima manastirskog atrijuma prava je antička trpeza – za njim se raspravlja o životu, religiji, istoriji i umetnosti; pridošle izbeglice ispovedaju svoju muku, Igor

Mihailovič Streljcin recituje Prolog monaha Pimena iz Puškinovog „Borisa Godunova“:

*„Još samo ovo poslednje predanje
I letopis će biti svršen moj,
Ispunih dužnost Bogom danu
Meni grešnome...“*

Ovde se svaka reč i svako ljudsko iskustvo primaju s dužnom pažnjom, kao novi dragocen rukopis u drevnoj manastirskoj biblioteci. U ovom kamenom zdanju kovali su se planovi za ustanke protiv Turaka, skrivale se harambaše, plele zavere, čitale knjige starostavne, sklanjali se prognanici, daleko od puteva i radoznalih očiju.

Smešten na samom dnu prirodne zalene zdele, opasan kao gujom rekom Krkom, manastir Svetog Mihaila oduvek je bio pribežište, poslednji azil za sve progonjene, pobožne i nesrećne, nesposobne da se uklope u svetovni život. Ovo sveto mesto je neka vrsta tapije od kamena – neosporni dokaz da su Srbi Krajišnici dosegli najviši stepen duhovnosti još u četrnaestom veku i da su i pored svih nevolja i pošasti koje su ih snalazile, uspeali da ne utrne slabački plamičak voštanice ispod ikone Presvete Bogorodice s Hristom u naručju, koja nam blagim pogledom oprašta sve grehe.

Poslednjih pola veka Hrvatska, kao zla maćeha iz bajke, krila je Krajinu od očiju sveta zasuvši je garom i pepelom. Malo je ko znao da u njoj živi toliko Srba... A oni su sve to vreme živeli kao u rezervatu. Već posle nekoliko kilometara od mora ka brdima asfaltni putevi su se pretvarali u makadamske ceste i kozje staze zarasle u čestar. Srbovalo se tajno, polušapatom oko vatri, sve dok dara nije prevršila meru i dok po putevima ne popadaše oborena debla, a Krajišnici ne izađoše iz drevnih velebitskih šuma kao slobodni ljudi. Najzad probuđena, Krajina se ogrnu krvavom haljinom svojih pradedova.

Na liturgijama Streljcin se klanja ikonama do zemljice crne, metaniše, udara čelom o izlizane kamene ploče i krsti se na staroruski način široko i patetično.

Ovaj rat protiv pravoslavlja vodi se, između ostalog, i zbog toga da se unište dokazi o tome da je ovde ikada živeo i postojao srpski narod. Srušena je i poharana kula Janković Stojana iznad Ravnih Kotara, u kojoj se rodio pisac „Proljeća Ivana Galeba“ Vladan Desnica, potomak serdara. Tučen je iz topova manastir Krupa u kojem već mesecima leži bolestan i iznemogao iguman, otac Pavle Kozlica, koji pokušava da

sačuva i prehrani buljuka izbeglica iz Južne Dalmacije. Gađan je granatama velikog kalibra i ovaj manastir, ali Bog ih skrenuo u šikaru u blizini ceste što se spušta iz varošice Kistanja. Vladika Longin, proteran iz vladičinog dvora u Šibeniku, izabrao je Krku za svoje ratno sedište.

Svet koji navraća ovamo ne poseduje ništa osim đonova svoje dotrajale i prašnjave obuće i nešto ličnih stvari u torbi. Ni kaluđeri nemaju ništa, ali ono malo manastirskog dobra – oporog vina, crnog kruva, starih knjiga i hladne izvorske vode, dele sa svakim ko im ukaže čast svojim dolaskom.

Za stolom čija je ploča izlizana laktovima i dlanovima mnogih gostiju, našli su se, tako, predstavnici najstarijih ljudskih zanimanja: sveštenik, vojnik, seljak i umetnik, živopisac. Ovaj skromni božiji narod pita se hoće li Amerika udariti na Srbe, kao što je zapretio predsednik Sjedinjenih Država? U tom pitanju ima nekog pritajenog prkosa i skrivene inadžijske nade. S nekim tako velikim i moćnim još se nisu ogledali!

Ko zna zbog čega, pada mi na pamet stari prijatelj Džon Džonson, zvani Dži Džej, slavni njujorški reporter televizijske stanice Ej-Bi-Si, crna zvezda Harlema. Govori li još svoje komentare u sedam, zagovara li bombardovanje srpskih položaja? Zna li da sam tu dole, među kaluđerima i vojnicima? Zar ne bi bilo mnogo bolje da dođe ovamo i pomoli se Bogu da ga izbavi iz večitog kruga zarađivanja i trošenja bez ikakvog smisla? Zapaliću sveću za starog Dži Džeja pre večernje liturgije.

Igor Mihailovič Streljcin pita zbog čega Hrvati hoće da nas zatru? Kaluđer misli da je to zbog toga što ih muči savest! Već dva puta u svojoj istoriji ogrešili su se o hrišćanstvo, izvršivši najstrašnije zločine nad nama, koji smo im to oprostili. Potrebno je, dakle, uništiti neme svedoke. Svedoci su živi ljudi, ali i groblja, crkve, manastiri... Zbog čega bi ih, inače, rušili i zatrpavali?

Na svom putovanju kroz dve srpske republike u ratu, živopisac je satima, kaže, prolazio pokraj napuštenih i srušenih kuća. Zanimljivo, ostali su čitavi samo dimnjaci, poput spomenika iščezloj toplini doma. Kuće su rušene i s jedne i s druge strane. Zbog čega? Major mu objašnjava da je mržnja snažna i strašna kao bujica i da ruši sve pred sobom. Uz to, narod veruje da se onaj kome je kuća srušena nikada više neće vratiti na to mesto. Rušilački nagon jači je od osećanja za korist.

Streljcin to ne shvata. Ako su se neprijatelji uselili u srpske kuće, zbog čega se izbeglice zlopate po sportskim dvoranama i zbegovima? Zar ne bi bilo bolje da se usele u napuštene kuće i obrađuju imanja?

Seljak krupnih besposlenih šaka s kojima kao da ne zna šta da čini, kaže Rusu da su Srbi naučeni od malih nogu da se ne valja useljavati u tuđe. To ne donosi dobra. Ako to ne plati onaj ko je ušao u tuđu kuću – platiće mu deca ili unuci!

Seljak je prevalio dug put do manastira peške, da zapali sveću za svog sina koji je, pre nego što su ga zamenili, proveo puna tri meseca u hrvatskom logoru. Bolje bi bilo da nije živ izašao, kaže. Otkako se vratio, u očima mu nema života. Dušu su mu ubili. Niti jede, niti pije, samo puši i gleda preda se, a povremeno ga sveg obuzme drhtavica. Majka i sestra su stalno uz njega. Ne puštaju ga ni minut samog. Već je četiri puta hteo sam sebi da oduzme život. Izgubio je moć govora.



Seljak je od nekih ljudi koji su bili s njegovim sinom čuo šta su im sve radili, mada ni oni ne govore mnogo. Skidali su ih gole i terali da pasu travu i muču kao telad ili laju kao psi. Nagonili su ih na grešne radnje među sobom... To nisu ljudi! Neko mu je savetovao da mu samo

Bogorodica iz Krke može pomoći, pa je, evo, došao da joj zapali sveću i pomoli se, ali ko zna hoće li zateći živog jedinca gore u selu.

Kaluđer pita oficira u kom je rodu služio. Ovaj priča da je pripadao alpskim jedinicama i da se dugo povlačio s bivšom armijom sa Severa, sve dok više nije hteo da beži i gubi, pa se zaustavio ovde u Krajini, gde je rođen i gde se nalaze temelji njegove izgorele kuće još iz onog rata. Kćerke polu-Slovenke i žena Slovenka, nisu htele da ga prate. Pokazuje njihove slike u novčaniku. One mu se koketno smeše. Streljcin ga pita da li je svoja alpinistička iskustva preneo ratnicima na Velebitu, gde se sada bori? Koja iskustva? Na primer, penjanje uz konopac? „Ne pominji mi konopce“, kaže, „sve dok je oko vrata mog naroda vezano užel!“

Dodirujem prstima plitki rimski reljef, ugrađen u zid manastira, po kojem se vinova loza penje iz skladno oblikovanog ćupa. Pokušavam da shvatim šta su nam temelji, odakle potičemo i koliko smo, u stvari, star narod? Od nepoznatog klesara iz rimskog grada Burnuma u trećem veku do ovog sumraka protekao je samo tren. Igor Mihailovič Streljcin kao da mi čita misli, polutiho izgovara Puškinove stihove:

*„...Da pravoslavni sete se unuci
Sudbine drevne roda ruskoga
I pomenu se silnih careva,
Dobra njihova, slave, podviga,
A za zla dela, grehe njihove
Gospodu da se smerno pomole.“*

Iz obližnje močvare, koja je u pagansko vreme, kažu, bila puna zlih duhova, u manastirsko dvorište nekako je dospela malena zelena žaba. Kaluđeri su joj nadenuli ime – Katalina! Noć je sparna i teška, puna zaostalog mirisa tamjana i pokošenog sena. Kaluđeri traže po atrijumu Katalinu da je prenesu pod vodu na fontani čiji mlaz šiklja iz stene prekrivene mahovinom i lišajima. I žaba je Božiji stvor, zašto da se pati?

Najzad, jedan iskušenik je pronalazi i pokazuje mi na dlanu to sićušno stvorenje sačinjeno od vazduha i drhtave opne. Prinosim je usnama i ljubim za svaki slučaj.

Ovo je noć čuda. Ko zna, možda će se pretvoriti u princezu?

RAZMENA



Njegovo preosveštenstvo episkop dalmatinski vladika Longin, govori bolje engleski od britanskih oficira s kojima ručamo u hladnoj trpezariji manastira Krke. Živeo je dugo u Velikoj Britaniji i Australiji, sve dok nije stigao u ovaj manastir, koji je 1330. podigla kao svoju zadužbinu plemenita Jelena Šubić, sestra cara Dušana. I ovo svetište nalazi se na dometu neprijateljskih topova.

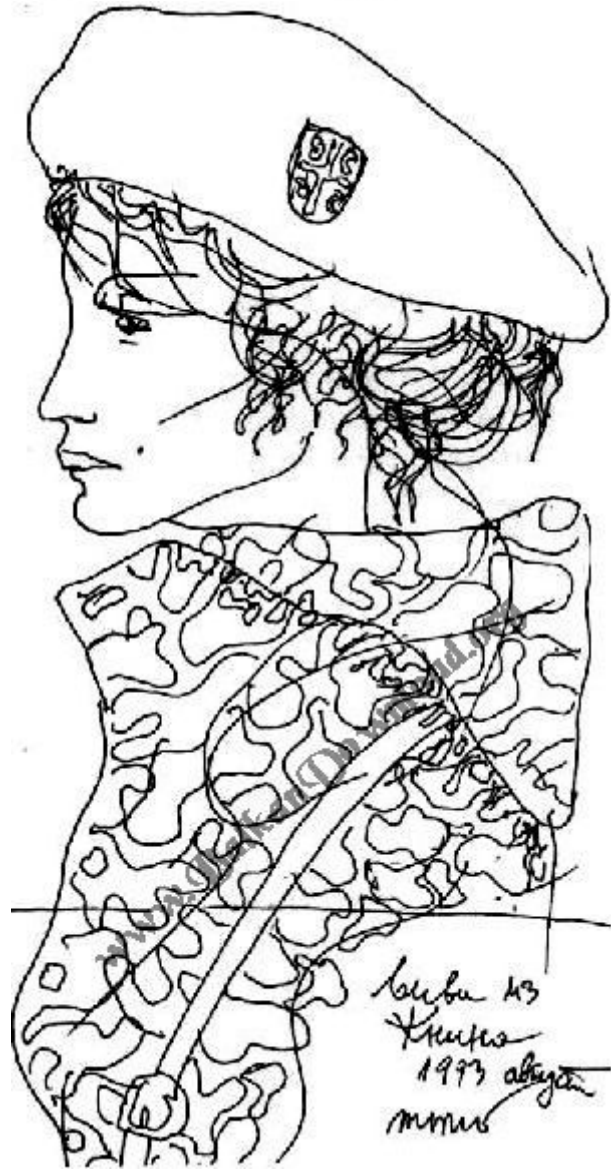
Trojica oficira i jedna lepa plavokosa žena blago se čude vladičinom kraljevskom engleskom, koji je u raskoraku sa asketskim obedom – pred nama su tvrdi raženi hleb i pasulj kuvan samo na vodi bez ikakvih začina. Veliki je post. Da neko sluša naš razgovor ne bi mogao ni da nasluti da nam gosti stranci sve ovo vreme rade o glavama. Kapetan Kris, dobar poznavalac britanskog slikarstva i poezije, učtivo pijucka mutno krajiško vino. Oseća se da bi ga rado zamenio za pivo.

Udaljena grmljavina topova – divan fon za razgovor o slikama Fransisa Bejkona, Dejvida Hoknija i Grejema Saderlanda...

Sledi molitva zahvalnosti za ručak koji nam je podario Svevišnji u ovim teškim vremenima, uljudno opraštanje i svako odlazi na svoju stranu.

Sutra ćemo razmenjivati mrtve.

BALKAN DOWNLOAD



KONTESA I PASTIR



Savlađujući mnoge barijere i opasnosti, rđave drumove preorane granatama i teškim šleperima, straže, carine i patrole, sneg i ledenu kišu, u Knin je stigla italijanska grofica Džin Toski Maracani Viskonti iz Milana i donela brdo lekova.

Ručali smo s komandantom Vojske Krajine vojnički pasulj. Posmatrajući moju lepu susedku za stolom, gde se za ručkom ne otpasuju pištolji, konačno sam shvatio da sam u ovom ratu sasvim zaboravio da opisujem zanimljive žene! Šteta, Kontesa Viskonti, koju poznajem odranije i s kojom sam imao čast da večeram nekoliko puta, graciozna je lepotica zrelih godina. Posедуje izuzetan šarm koji rasipa na nekoliko svetskih jezika, ima alabasterski ten, divno oblikovane ruke i svakako je jedna od najobrazovanijih žena našeg vremena.

Ona s lakoćom prelazi s teme na temu, bilo da je reč o slikarstvu Morandija (koga obožavam zbog toga što je, uglavnom, slikao boce), o kantautoru Paolu Konteu, Umbertu Eku, spoljnoj politici, kulinarstvu ili kobnim strateškim propustima u Medačkom džepu kod Divosela, gde je bila neposredno posle pokolja. Sve to bez razmetljivosti i pretencioznosti. Mislim da bi se u nju lako zaljubio Stendalov Žilijen Sorel. S vremena na vreme, usred tipično muškog mirisa duvana i uniformi, do mene dopre pramen dekadentnog parfema „Iv Sen Loran“. Plašim se da kontesa Viskonti ne uhvati moj dah – to je beli luk. Dobio sam na poklon jednu glavicu u kući Urukala, u selu Bratušćima, kući koja se nalazi na nekoliko stotina metara od prve vatrene linije krajiške narodne vojske iznad grada Skradina.

Kada sam na frontu, uvek nosim glavicu belog luka, što zbog visokog pritiska, što zbog uroka i vampira. A možda je čeno belog luka dobra zaštita od mogućeg metka, ko zna? To ćemo tek da utvrdimo.

Urukale su vinogradari i maslinari. Osamnaest njih je u šančevima, odakle se vidi Skradin. Malo ratuju, malo obrađuju svoja imanja. Izuzimajući mesara Mandića, starog gospodina iz Kistanja, koji ima vinograde u Đevrskama, Urukale prave najbolje vino u Krajini. Pošto su se mlinice za masline pokvarile, a nema delova da se oprave, Urukale

danas proizvode maslinovo ulje kao u srednjem veku, nogama i rukama. Uzimamo plitak tanjir i sipamo u njega maslinovo ulje. Zatim seckamo češnjak, solimo i zapaprismo, pa umačemo tek ispečen domaći crni hleb.

Ljubo Urukalo, u čijoj kamenoj kući sedimo, ima dvogodišnjeg sina Stefana, koji liči na Egziperijevog Malog Princa. Kada ide na vatreni položaj, ponekad nosi Stefana tamo, da se od malih nogu nauči na štektnje „brovinga“ i grmljavinu granata. Da sam dušmanin Urukalama, nikada se ne bih usudio da s njima vodim Stogodišnji rat. Čak ni Tridesetogodišnji. Oni i svoju decu pripremaju za dugo vojevanje.

Žene, naravno, stoje oko stola, za kojim Krajišnici, posle večere, pošto su zahvalili Bogu za obed, počinju da pevaju. U prezimenu im se krije i način pevanja. Pevaju, znači, urukalački, kao gladni vuci u planini Bukovici... Imaju prelepe tenorske glasove oslobođene belkanta. Oni meni bukovačke, a ja njima hercegovačke. Naročito im se dopala uvodna pesma, bez koje se u Bileći ili Trebinju niko ne može nagovoriti da zapeva:

*„Zapjevat' mu nije volja,
dok ne čuje glas pištolja!
Dok ne čuje glas 'berete',
sedam, osam dok izlete...“*

General se s pažnjom brine o svojoj desnoj susetki kontesi, otmenošću rođenog plemića. Asketski mršavog lica, isturenih jagodica, do grla zakopčan u tamnu uniformu bez oznaka čina, on je sjajna mešavina vojnika i intelektualca, koji ume da krije svoje znanje i ljubav prema lepoj književnosti.

Kontesa želi da nas fotografiše i predugo namešta objektiv svog foto-aparata. Ona je, inače, reporter i komentator italijanskog lista „Il Manifesto“.

Kažem joj da požuri s fotografisanjem jer ne mogu da zadržim inteligentan izraz duže od pola minuta!

Pitam kontesu Viskonti da li zna ko je bio Đuzepe Barbanti Brodano, njen zaboravljeni zemljak.

„Ko je bio?“, pita kontesa.

Tačno pre sto dvadeset godina, koji mesec manje, u Srbiju je stigao jedan lep mlad Italijan iz Modene, inače advokat u Bolonji da se bori na strani Srba protiv Turaka. Ostao je na ratištima punih godinu dana, od 1875. do 1876., sa svojim prijateljima, garibaldincima pod komandom

kapetana Čelsa Čelsetija. Bio je to rat sličan ovom, pun krvi, požara i ravnodušnosti sveta. Đuzepe Barbanti Brodano napustio je svoj udobni život uglednog advokata da bi se lomatao po gudurama iznad Drine u vojsci generala Alimpića i pisao izveštaje za list „Gazeta d' Italia“, baš kao i draga kontesa za „Il Manifesto“. Kada se vratio u Italiju, objavio je knjigu: „Serbia“, koja je kod nas prevedena pod naslovom „Garibaldinci na Drini“. U toj zanimljivoj knjizi Đuzepe Barbanti na nekoliko mesta tvrdi da nije mogao mirno da sedi u Bolonji dok jedan častan i hrabar narod gine na granicama Evrope, braneći je od najezde islama. Garibaldinci su nosili kao krv crvene košulje. Stigli su njih desetorica i izginuli dvadesetčetvrtog septembra iste godine na Velikom Stocu. Svi sem jednoga – Huga Kolice iz Rima.

Posle stotinu dvadeset godina od dolaska Đuzepea Barbantija u rat s Turcima, Bog nam je poslao kontesu Viskonti u ove naše divlje krajeve.

Nacrtao sam krišom njen ljupki profil na salveti, ali je vojnik koji nas je služio odneo zajedno sa drugim salvetama, tako da će to delo ostati zauvek nepoznato u istoriji umetnosti.

Pošto smo obišli šančeve i prve linije iznad aerodroma u Zemuniku Gornjem, videli smo izdaleka ruševine kule Janković Stojana i prognanike iz Islama Grčkog, koji lepo mogu golim okom da vide svoje spaljene kuće i spržena imanja, izgorele masline i smokve, lutali smo po ovoj svetoj zemlji, palili sveće po manastirima i jeli vojnički hleb po rovovima ukopanim u pržinu, slušali muku i jurili preko brisanih prostora, nađosmo se pod zidinama manastira Krupe. Pod jednim račvastim grabom, stajao je spečen starac bele čekinjaste brade u sandalama preko vunениh čarapa i sa štapom u ruci. Ličio je na apostola, onako mršav, ispijen i u ritama.

Upitismo ga čime se bavi, a on pogleda odnekud iz davnih davnina i reče mirno:

„Ja sam pastir.“

Došlo mi je da mu poljubim ruku! Otkad nisam čuo da neko tako jednostavno kaže:

„Ja sam pastir.“

Kada je iko od nas, sem kroz stakla automobila, video pravog biblijskog pastira? Krajina je zemlja koja leči od gluposti i blaziranosti.

PROROK



Sedim ujutro na prvoj liniji iznad manastira Dragović. Odatle vidimo neprijatelje kako se ukopavaju na susednom brdu. Bademi su u cvatu. Na sve strane pevaju ptice uznemirene paljbom.

Moj prijatelj, pesnik Rajko Petrov Nogo, drži se obema rukama za glavu i moli me:

„Isključi te proklete ptice! Puče mi glava...“

Ali, ja ne znam kako se one isključuju.

Kada sam bio dečak, moja najdraža knjiga bila je „Mali kralj od Isa“ u izdanju predratnog „Kadoka“. To je priča o potopljenom gradu Isu negde blizu francuske obale. U njemu je postojala katedrala čija se zvona čuju iz mora u vreme smenjivanja plime i oseke, nešto slično „Potopljenoj Katedrali“ Kloda Debisija.

Da li sam ikada mogao sanjati da ću jedanput u životu stajati na samom dnu jezera usred potopljenog hrama kroz čiji su oltar plovile ribe?

Manastir Dragović, koji su 1397. podigli monasi stigli iz tamnih i vlažnih bosanskih šuma, izronio je u martu 1993. iz jezera koje ga je prekrivalo punih trideset pet godina, kada je porušena brana hidroelektrane na Perući.

Skotrljao sam se niz odron kamenja do njegovih zidina u mokasinama tankog đona, jer su mi negde na putu ukrali vojničke čizme.

Ne ljutim se. Onome ko ih je uzeo sigurno su potrebnije nego meni! Neka mu je alal. Iznad glava su nam letele granate, ali je sam Bog čuvao ruševine manastira da ga ne dokrajče. Sa zidova manastirskog konaka i oltara visile su alge. Ne bih se začudio da sam sreo i jezerske vile, koje pastire odvede u svoje podvodne svetove u kojima se gubi svaki račun o vremenu. Zelena reka Cetina, koja je punila to jezero, povukla se u svoje korito kao u kakvu kolevku. Suetni ljudi su izgubili još jednu bitku s Bogom i prirodom koju su hteli da zauzdaju.

Manastir Dragović je izronio iz vode baš kao i pravoslavlje iz tame

brisanog pamćenja...

Umorni, prašnjavi, uništene obuće na kamenitim odronima jezera, vratili smo se u Knin. Manastir Dragović, poput priviđenja, ostao je iza nas preplavljen nevidljivim vodama. Kroz oltar su plivale senke riba.



Sedeli smo u vojnoj kantini na glavnoj ulici i pili pivo s grupom oficira. Tu je bio i jedan čovek za koga se ne bi moglo reći čime se bavi; odeven u gornji deo uniforme, farmerske pantalone uvučene u duboke čizme, okićen značkama nekog nepoznatog vojničkog roda, mogao je da bude i komandos, i novinar, ili obaveštajac – jedan od onih čudnih tipova koje je moguće sresti jedino u ratu, a koji se predstavljaju mrmljajući ime i prezime, tako da ga niko ne razume.

„Znate li da ovde postoji čovek koji je predvideo kada će izroniti manastir Dragović?“, reče nam u poverenju, polušapatom. „Mislim, predvideo je to tačno u dan, sat, čak i u minut! Svi ga zovu Prorok!“

Nisam verovao u proroke, ali čovek se zakle da je ovaj njihov,

kninski, sve to zaista predvideo. Uostalom, kazao je, eno ga tamo, pokraj šanka, razgovara s konobaricom. Pokaza mi rukom jednog sredovečnog čoveka u sivom kombinezonu s velikim pištoljem obešenim o bok. Izgledao je sasvim prosečno, da ne kažem obično.

„Hej, Prorok!“, doviknu mu neki oficir.

„Kako je to moguće?“ upitah ga kada je prišao stolu.

„Ja sam inženjer hidrogradnje. Ja sam srušio branu.“

PASTUV



Usred najžešće bitke na miniranu ničiju zemlju dojuri iznenada nečiji raspomamljeni konj. Biju Srbi, al' biju i Turci! A sa obe strane minskog polja zakrvavljeni ljuti Krajišnici, različitih vera, svetaca i bogova; zajedničko im samo jedno – urođeno divljenje prema dobrom konju!

Mlad trogodišnji pastuv, išaran sivkastim pegama, s divljom grivom, otrgnut iz zaprege snažnom eksplozijom, galopirao je između dve vatrene linije njišteći i kopajući kopitama miniranu zemlju.

Konj bez jahača nalik na epsku apokalipsu igrao se, najzad oslobođen, između dve vojske; propinjao se i skakao napetih mišića, frktao i pravio ludačke krugove, jurio čas na jednu, čas na drugu stranu kao znak za divlju konjsku lepotu.

Bitka koja je trajala letnji dan do podne prestade istog časa. Sa obe strane nalazili su se krajiški seljaci koji će lakše ubiti čoveka nego konja. Iz zaklona i rovova pojaviše se lica oprljena barutnim dimom, kao da žele doznati „što nam vrišti Damjanov Zelenko“. Rođene binjedžije, konjanici od najmanjih nogu u sedlu, zaboravivši i na međusobni rat, uplašeni da zelenko ne nagazi na neku minu; ali ovog lepotana kao da je čuvao Gospod Bog – ne nagazi ni na jednu. Vikali su: „Ha, zekane, ha!“, kumili ga i molili. „Dođi 'vamo, dođi...“, a pastuv bi jurnuo ka jednima, pa galopirao ka drugima, slobodan, nesputan, ničiji...

Nazad, zelenko gotovo ne dotičući grešnu zemlju odjuri u oblaku prašine niz polje i iščeze kao da ga nikada i nije bilo. Iza njega ostadoše pustoš i praznina... Kao da su izgubili najrođenijeg, ratnici se nevoljno povukoše u zaklone iza svojih oruđa.

„Nastavi s paljbom“ ču se na obe strane, pa krajiško polje ponovo prekriše sumporasti oblaci eksplozija...



ZEMLJA



Gotovo da nema naroda na svetu koji kao Srbi ima toliko naziva za svoje potomke i pretke... Da počnemo od čukun-unuka, praunuka, unuka, otaca i dedova, stići ćemo do pradede, čukundede, kurđela, askurđela, kurlebala i desetog kolena – kurcule! Gledaju nas iz tame predanja brkati askurđeli i kurcule, pripovedaju o vojevanju s Turcima, a mi ih odavno zaboravili i naivno verovali da se Turci nalaze još samo u narodnim pesmama! Kad evo ti Turske, šalje na nas vojsku, janičare i handžar-divizije, mudžahedine i crne Arape, 'bem ti askurđela! Ponovo sam u narodnoj pesmi, ponovo nam nose odsečene glave i nabijaju ih na kolac.

Povremeno, na miniranim putevima susrećemo posmatrače Evropske zajednice odevene u belo poput tek sletelih svemiraca. Razmislili se kao zabrinuti anđeli po nesrećnoj zemlji Hercega Stjepana.

Na front sam poneo samo jednu knjigu – „Memoare sa Balkana (1858-1878)“ plemenitog Martina Đurđevića, političkog pristava I razreda, visokog činovnika Austro-Ugarske Monarhije, koji je davno pre mene prošao kroz Hercegovinu u doba ustanaka i buna. I, gle, dok čitam ovo štivo „izdato u nakladi samog pisca po ceni od tri krune“, shvatam da vreme stoji u mestu na ovom škrtom kamenjaru.

„Napokon je Turska bila uvidjela“, piše Đurđević, „da je sa ustankom u Bosni i Hercegovini ozbiljno, a osobito joj je Hercegovina zadavala velikih briga. Stoga zamoli Turska diplomaciju stranih vlasti da posreduje na dobar način uspostaviti dobre odnose u pučanstvu Hercegovine obećavajući blagostanje i reforme (islahat) u širokom obimu. Konzuli stranih sila su vijećali i poručivali ustanicima da bace oružje, da će biti svi bez razlike uopće pomilovani.“

„Vaš ustanak i postupci nisu opravdani!“, rekoše konzuli ustanicima.

„Dugovječne mukotrpnje opravdavaju naš ustanak“, odgovoriše ovi.

„Ali je u Sultana silna snaga i vojska, pa će vas sviju smrviti!“, nastaviše konzuli.

„Mrvi nas i tare već petsto godina, pa evo nas još ima živih, da krv do zadnje kapi prolijemo za slobodu“, opet će ustanici.

Tada rekoše konzuli: „Kad to malo hljeba što imadete u torbi pojedete, čim ćete se hraniti? Ta pomrijet ćete od gladi!“

Ustanik Mijo Ljuban iz Sjekoša pograbi šaku zemlje ispred sebe, turi zemlju u usta, prožvaka i proždrije naočigled sviju, te reče: „Evo ove Božije hrane neće nam nikada nestati!“

Kažu da je engleski konzul Holmes zaplakao kad je video taj prizor.“

Lord Oven se osmehnu.



PLATANI



Upismu svom prijatelju u Vatikanu Jovan Dučić opisuje Dubrovnik o kome je ispevao najlepše sonete, kao latinski grad podignut na srpskoj steni u koji najdragocenije stvari stižu iz hercegovačkog zaleđa; sveža krv, jezik, oblaci, kiša, na kraju i reka Ombla, koja kao ponornica nastaje od Trebišnjice i iz koje Dubrovčani piju vodu.

Kroz renesansnu dubrovačku književnost, čiji su najslavniji autori nemilice krali svoje uzore Kalderona dela Barku i Goldonija se provlači pogureni, siroti Hercegovac u opancima, ogrnut ovčijim runom, sa prtenom torbom u kojoj je koziji sir i pršuta. On prolazi kroz gosparske dvore izložen porugama i udarcima dekadentnih plemića iz treće ruke sve do naših dana kada postaje u potpunosti svestan svoje vrednosti, zaista plemićkog porekla, krvi, jezika, i na kraju, vode, koju svakog časa može da zatvori jednim okretom ruke onim dole lažnim gospodarima, pristiglim u belim čarapama iz Zapadne Hercegovine, od kojih strepi i zavlaci se u mišije rupe i ono malo nesrećnih pravih Dubrovčana. Ovo, dakle, zaista jeste i rat za vodu, ali, takođe, i za dostojanstvo Hercegovaca i Hercegovine koji više neće da izigravaju epizodiste u krajnje rđavim i nedarovitim renesansnim komadima što se igraju za nemačke sobarice i britanske portire na Dubrovačkim letnjim igrama.

Naravno, cena u toj bici je veoma visoka.

Trebinjski platani su od korenja pa do čovečije visine, prekriveni crno i plavo uokvirenim čituljama. Zatvoreni su svi kafići, kafane, bifei i krčme, pa i čuveni restoran pod platanima gde smo u srećna vremena pili kafe i lozovače i dokono iz hladovine posmatrali ljupke putnice sa severa, na putu za Obalu, kako izlaze iz „spačeka“ u slamnatim šeširima širokih oboda. Trebinjci stoje ćuteći pod platanima i puše, zabrinuti i smrknuti. Bez stolova i stolica, ovaj trg deluje potpuno nestvarno.

Evo, pod ovim istim granatim krošnjama igrali su se kao dečaci; ovde ih je otac prvi put odveo na pet ćevapčića i malinu sa sodom, ovde su se zaljubili i prvi put izveli devojkicu na ples, gde su naučili prve korake engliš-valcera i, kasnije, pratili svoje ponosne otežale mlade žene

BALKAN DOWNLOAD

i blagoslovenom stanju – prvi put pogurali dečija kolica i kupili svoje prve beogradske novine (koje već dugo ovde ne stižu), da bi se sad našli na smrtovnicama zalepljenim o te iste platane, kroz koje sve do najviših i najtananijih grana struje prema nebu njihove duše.

SPOMENIK



U sred rata, u aprilu 1993., Trebinjci su podigli spomenik svom najvećem pesniku Jovanu Dučiću, pedeset godina nakon njegove smrti u Čikagu.

Čempresi su se samozaljubljeno ogledali u mirnoj Trebišnjici. Procvetali su i oleanderi. Šta znaju oleanderi da li je rat ili nije.



Daleke 1934. godine Jovan Dučić je platio iz svog džepa vajar Tomi Rosandiću da izvaja i izlije u bronzi bistu njegovog omiljenog pesnika Petra Petrovića Njegoša i postavio je pod visoke platane na najljepšem hercegovačkom trgu.

Šta se sve nije događalo sa Njegoševim poprsjem! Ko god bi naišao kroz ovaj prelepi gradić najpre je iskaljivao svoje bes na crnogorskom vladici: skidali ga, vukli po gradu, farbali u crveno... Trebinjci su ga svaki put kad se oslobode od nečisti ponovo, kao svetinju, vraćali na njegovo postolje.

Kada je Trebinje zasula kiša granata, prvo što su učinili bilo je da spomenik sa svih strana zaštite kašetama od municije napunjenim peskom. Ta kula od sanduka predstavljala je spomenik za sebe. Bila je lepša od spomenika koje je Amerikanac bugarskog porekla, čuveni Kristo, zamotavao u svoje bele tkanine i tako se proslavio.

Neko se lepo dosetio da se spomenik Jovanu Dučiću postavi na ulazu u park koji je on zasadio, tačno preko puta Njegoša, tako da se „vladika Rade i Knez pesnika gledaju oči u oči i do mile volje razgovaraju kad padne noć...”

Ali, kada je smaknuta tkanina sa Dučićeve biste, ispostavilo se da, istina, taj veliki Hercegovac gleda u Njegoša, ali da vladika Rade nekako skreće pogled u stranu. Verovatno zbog one granice na Vilusima.

PUKOVNIK



Kada su otpočele bitke u njegovom rodnom kraju, daleko u brdima, šezdesetogodišnji Pukovnik u penziji, inače strastan lovac, naloži svojoj ženi da mu spremi ranac.

„Ideš li u lov?“, upita ga ona.

„Ne. U rat!“, odgovori on i podmaza svoj lovački karabin.

„Kad se vraćaš?“

„Kad se ovo završi.“

Ostavi tako svoj sivi stambeni blok na Novom Beogradu, parking i klupe uz uveli i izgaženi travnjak, gde su njegovi vršnjaci takođe penzionisani oficiri, danonoćno igrali šah starim oglodanim figurama. Jednom rečju, izvuče se iz svog dosadnog života kao iz dotrajale vojne kabanice i posle ko zna koliko godina ponovo udahnu punim plućima reski vazduh Hercegovine.

Javio se u tek osnovani korpus i počeo profesionalno da sređuje rasutu seljačku vojsku. U početku su ga, kao i ostale stare oficire, pogrdno nazivali komunjarom, ali posle nekoliko juriša koje je poveo, izlažući glavu bez straha, počеше, bogami, i da ga poštuju.

Negde usred rata, dok je učio borce kako da se dobro ukopaju, stiže mu hitna poruka od familije, koja je živela u jednom hercegovačkom gradiću, da imaju problema sa starim ocem. „Dođi što brže možeš!“, poručivale su mu sestre. On se spakova i ode na dva dana s fronta.

Njegove sestre, dve postarije žene, već sa unučićima (baš kao što je i on bio deda), živele su odvojeno od oca, osamdeset petogodišnjeg starca, koji je ostao sam u staroj porodičnoj kući. Nosile su mu svakog dana ručak i večeru, prale ga i peglale i, naravno, još uvek ga se bojale, jer su đedovi u ovom kraju preki i osetljivi, a ovaj je, bogami, umeo i da opauči štapom kad mu nešto nije po volji.

Da đed nije na samrti, mislio je Pukovnik, kupujući poklone: neprženu kafu, šećer u kockama, cigarete i rakiju. Ali, bilo je mnogo gore od toga! Plačući, sestre mu ispričaše da je po varoši pukla bruka. Đed, inače već četvrt veka udovac, uhvaćen kako po noći odlazi do jedne dobrodržeće udovice od pedeset i pet leta. One, jadnice, ne smeju od

sramote ni da izađu iz kuća! Nema druge – Pukovnik mora s njim da razgovara kao muškarac s muškarcem. Zamisli samo, a osamdeset mu je i šesta!

Šta je bilo? Jedne noći, kad je ulazio u udovičinu kuću, ded izuo cipele i ostavio ih, kao što je red, ispred praga, a naišli mangupčići, vezali obe cipele pertlama i nekako ih prebacili preko žice na banderi! Svi u gradu prepoznali dedove kondure, jedini on nosi broj pedeset i sedam.

Otišao Pukovnik do starog oca, predao poklone. Ispili po rakiju, popričali, popušili po cigaru, a kada se vrati sestrama, one ga zapitaše šta je savetovao dedu.

„Da se drugi put ne izuva!“, kaza on i vrati se na front.

STRAŽA



Kroz bilečki garnizon – pravi mali grad okružen sivim brdima – prošle su mnoge vojske, najrazličitiji komandanti, oficiri i slavni robijaši, sve dok čak i čempresi ne poprimiše sivomaslinastu boju uniformi. Austrougarska kaldrma, već izlizanih i napuklih kocki, pamti strogi korak regimenti Franje Josifa, paradni šag ruskog carskog puka pobeglog od boljševika, strojevi marš jugoslovenske kraljevske vojske i tihi odjek robijaških cokula bez pertli, iz najčuvenije predratne kaznionice; ljuti hod pitomaca posleratne oficirske škole i šljapkanje bosih nogu zatočenih informbirovaca...

A za sve to vreme, tačno u centru kasarnskog kruga, ne ni na ulazu, ni na izlazu, već u samom krugu, stajala je ko zna zbog čega straža, koja se redovno smenjivala i po danu i po noći!

Niko u garnizonu nije znao šta ta straža čuva i ko ju je postavio. Nasleđivali su je i održavali poput kakvog svetog vojničkog rituala.

Komandanti su se, dakle, decenijama smenjivali, ostajali po neku godinu dok ne zasluže generalski čin, i odlazili iz Bileće, a da niko nije smeo da pita šta će straža usred kasarne.

Plašili su se, izgleda, da ne ispadnu smešni i nevešti pred oficirskim korom. A onda je, negde sredinom šezdesetih godina, stigao novi komandant i već prvog dana zapitao šta tu radi straža i ko ju je postavio. Najstariji oficir se seti da u Bileći živi jedan starac, garnizonski stolar još iz austrougarskih vremena, koji je pravio samo dve vrste stolarskih proizvoda – vojničke i mrtvačke sanduke. Poslaše po njega džip da ga doveze, jer je bio veoma star.

„Znate li vi, možda, zbog čega stoji ova straža usred kasarnskog kruga?“, upita ga komandant.

„Kako ne bih znao“, začudi se ovaj. „Ja sam je postavio devetsto i dvanaeste...“.

Komandant se nađe u čudu! Starac ispriča sledeću stvar: 1912. pozvali su ga da napravi parkovske klupe oko kruga, da vojska ne bi ležala po kamenim pločama. Napravio ih je, montirao i na kraju ofarbao u sivomaslinastu boju. Pošto je boja bila sveža, zamolio je tadašnjeg

BALKAN DOWNLOAD

dežurnog oficira, nekog Mađara, da postavi stražu nasred kruga dok se boja ne osuši, kako bi zabranjivala vojnicima da sednu na klupe! Posle su stvari tekle same po sebi... Klupe su već odavno istrulile, a straža se dan-danji redovno smenjuje!

ŠTAP



Kad god se povede reč o tradiciji i našim velikim precima koji nas obavezuju i prema kojima se sami sebi činimo sitnijim nego što jesmo, uvek se setim jedne stare priče o štapu, koju sam čuo u Hercegovini...

Živeo, dakle, u gradu Trebinju jedan plemenit starac džinovskog rasta i imao štap čuven po lepoti izrezbarene drške u čitavom kraju. U sirotoj zemlji Hercega Stjepana, gde nema drugih skulptura sem stećaka, kamenih krstova i glava od gusala, vrat tog grbavog štapa bio je pravo čudo od lepote. Rukohvat mu se završavao krilima konja Jabučila (prosto star čovek da poleti), a oko glava znamenitih junaka i vojvoda Ljubibratića, Vukajlovića, Zimonjića i samog vladike Rada zajedno s Karađorđem, uplitala se ljuta guja.

I kao što to često biva, ta grdosija od čoveka imala je sina sitnog rasta i neugledna izgleda, koji je strpljivo čekao, i sam već u godinama, da stari umre pa da nasledi legendarni štap o kojem su se ispredala čuda od Ivansedla na severu, pa do ušća Neretve u more.

Najzad otac umre, oplaču ga i ukopaju, pa sin nasledi štapinu, ali mu je bila predugačka. Činilo se, naime, da se štap oslanja na čoveka, a ne čovek o štap. Nekako mu nije pristajao kao pokojnom ocu. Žalio se i pitao za savet po Trebinju, a ljudi ga svjetovali da ga skрати za tri pedlja, pa mu više neće biti predugačak.

„Kako da ga posiječem“, odgovara on. „Žao mi je ove ljepote od drške!“

„Pa, ne sijeci dršku, no ga skрати odozdo...“

„Što odozdo? Dolje mi je taman do zemlje, no mi predugačak gore!“

BRADA



Otac poznatog slikara Mirka Kujačića, stari Kujačić, iz Nudola na granici sa Crnom Gorom, imao je, kažu, najodnegovaniju i najlepšu bradu u čitavom kraju. Bio je prvi lekar u Crnoj Gori, stipendista kralja Nikole i završio je studije medicine u Sankt Petersburgu, a u slobodnom vremenu preveo je „Ilijadu“ i „Odiseju“ prepevavši ih na deseterac. Čitao sam taj prevod davno u rukopisu – smatram ga još uvek najuspelijim od svih koje poznajem. Uzgred, nikada nije štampan. E, pa videvši starog doktora i njegovu divnu bradu, neki nikogović iz Nudola, pusti je, takođe, bez ikakvog pokrića pa ga doktor Kujačić jedanput sretne i održi mu vakelu:

„Postoje tri vrste brada“, kazao je tada i to ostade zapamćeno u Hercegovini, „brade zvanja (monasi i sveštenici), brade znanja (doktori i umetnici) i brade sranja, a to je brate, tvoja brada!“



KUĆA POD ALALOM



N ikad ne prođem starim drumom koji vodi od Trebinja za Grahovo a da ne svratim u Jazinu, do čestite kuće Begenešića, gde za umornog putnika uvek ima domaće lozovače i sveže pastrmke iz ribnjaka. Kada je lepo vreme sedimo ispred granate lipe za crvotočnim astalom, za kojim su na početku prošlog rata Turci, prve komšije, pobili na prevaru nekoliko Begenešića. Popijemo po lozu i za pokoj duše Novaka Miloševa Begenešića, koji je, kao i stari Luka Spajić sa Zubaca, umeo da se sačuva od pošljednje.

Novak Milošev je skoro trideset godina radio u Americi, do koje je „punih mesec dana putova’ iz Trsta do Nevjorka“. Sve to vreme proveo je kao čovek od najvišeg poverenja u istoj čikaškoj firmi „Herman i Hetler“, koja se bavila utovarom i istovarom brodova, sanjajući da se vrati u Hercegovinu i kupi jedno imanje u Jazini, koja je pripadala begu Šahoviću. Kroz taj posed, pravi mali raj na zemlji, teče rečica Sušica, koja inače nikada ne presušuje, i pokreće mlinske kamenove male vodenice, odmah pokraj stare magaze u kojoj je bila trgovina seoskim potrepštinama. Novak je imao sreće – kada se vrtio 1933. imanje je bilo na prodaju. Platilo je tada za njega čitavo bogatstvo – trista hiljada dinara, za koje se te godine moglo kupiti trista volova. Ali, kada su beg Šahović i Novak Begenešić seli pod trebinjske platane da potpišu ugovor o prodaji, begova hanuma briznu u plač – bilo joj je žao imanja na kome je provela najveći deo svog života. Beg Šahović je popreko pogleda što se meša u muške poslove, ali suze joj još jače potekoše.

Za razliku od današnjih gazda, koji mirno ulaze u tuđe kuće, a da ih nisu ni platili, Novak Milošev je dobro znao da tu neće biti beričeta ako begovici ne zaustavi suze. Izvadio je iz torbe poslednjih trideset hiljada dinara, koje je uštedeo u Americi, i pružio ih uplakanoj starici. Za tih trideset hiljada moglo se u to doba kupiti sasvim pristojno srednje imanje u tom kraju.

Begovica tada prestade da plače i kaza Novaku: „Neka ti je sa alalom!“, rečenicu na kojoj stoji familija Begenešića. Njihovu kuću i danas zovu Kuća pod alalom!

BALKAN DOWNLOAD

Šestoro braće i jedna sestra Begenešić, sve časni i pošteni ljudi, spavaju mirno – njihovo imanje nije stečeno na tuđim suzama.

PREVLAKA



Sve novine i svetske agencije objavile su da se dvadesetog oktobra 1933. jugoslovenska vojska povukla sa Prevlake, prepustivši je snagama Ujedinjenih nacija.

O kravama nije bilo ni reči. Pitam se šta se dogodilo sa njima?

Onaj ko je nekada bio na Prevlaci, tom važnom rtu što poput kamenih vratnica otvara ulaz u Boku kotorsku, sigurno je primetio raštrkano stado krava kako mirno pase iznad mornaričkih baza. Te blagorodne životinje pripadaju onoj žilavoj i izdržljivoj porodici mediteranskih kravica čija se pasmina može sresti na Korzici, Malti ili po oskudnim pašnjacima Sicilije. Žive slobodno, moglo bi se reći kao u kakvom kravljem raju; od ljudi samo traže da im obezbede vodu, a hrane se travom i rastinjem što se probija iz kamenjara. Vojska ih je na Prevlaci držala iz nekoliko razloga, u slučaju rata i opsade, služile bi za ishranu; njihovo miroljubivo prisustvo odvraća pažnju slučajnim namernicima od skrivenog oružja, a brsteći šikaru i ne dozvoljavajući joj da raste, ove poludivlje kravice obezbeđuju brisani prostor.

Po Prevlaci – tom tako važnom strateškom uporištu na Jadranu – nalazi se mnogo zaraslih rovova i rupa preostalih još iz remena Austro-Ugarske, koja je ovde držala svoje artiljerijske posade. Dogodilo se da je jedno trapavo, tek oteljeno tele, učeći da hoda na tankim nogama, neoprezno upalo u neku od tih dubokih rupčaga izgubljenih u kamenjaru i da njegova majka nije mogla da mu pomogne i izvadi ga napolje. Tele je neutešno mukalo, dok je iskusna šarulja obilazila rupu.

A onda je krenula niz kamenjar prema štabu, u kojem je upravo zasedala komanda baze.

Promolila je glavu kroz otvoren prozor i prešla pogledom preko ljudi koji su sedeli nad rastvorenim kartama i pomorskim sekcijama. Kao da ih je procenjivala svojim vlažnim, pametnim kravljim očima. Zaustavila se na komandantu baze, potpukovniku Stevanu Ćuku. Da li je osetila da je on glavni, ili je nekim samo njoj poznatim kravljim instinktom naslutila da je u pitanju seljačko dete iz sirote Bukovice, ostaće zauvek tajna. Tek, krava je počela da muče ne mičući iz

prozorskog okvira.

„Ovoj šarulji nešto treba!“, digao se od stola komandant Ćuk i izašao pred zgradu.

Krava je krenula ka uzvišenju Punta oštre, načinila nekoliko koraka i ponovo stala, muknuvši još dvaput. Komandant je s pratnjom krenuo za njom.

Jedan kapetan bojnog broda pričao mi je da je šarulja posle toga redovno dolazila do štaba da sačeka komandanta Ćuka, da mu mukanjem zahvali za staru uslugu. Inače, prirodno nepoverljiva, i poludivlja kao i ostale krave s Prevlake, dozvoljavala mu je da je počeska po glavi.

Vojska je napustila Prevlaku. Ali, šta je bilo s kravama?

Ako šarulja ponovo dođe da pozdravi komandanta Ćuka videće neke nepoznate uniforme i bleđa severnjačka lica u službi Ujedinjenih nacija, oficire koji ne poznaju kravljji duh i koji ih nisu čuvali pre vojnih akademija...

Čak i krave znaju čija je Prevlaka!

TURCI



Sećam se, jedne godine umalo zaratiše Kina i Sovjetski Savez. Zatekao sam se u selu Mirilovići ispod planine Viduše. Sedeli smo na kamenom gumnu, jedinoj ravnoj površini naokolo i zamatali „škiju“. Povede se žestoka rasprava oko granica, a da niko nije ni sanjao da je čovek koji je razgraničio Kinu i Rusiju na reci Usuri, pre dva veka, rođen na samo dvadesetak kilometara odatle, u blizini Trebinja! Bio je to predak Jovana Dučića, grof Sava Vladislavić, diplomata na ruskom dvoru.

Ovi ljudi nemaju ništa, a znaju sve. Neuhranjeni, zakrpljeni, bez puta, vode i struje, oni na gumnu bistré svetsku politiku.

„Hoće li Rus udariti na Kineza, a Vijetnam na Kampučiju?“

Najednom se iz tame javi đed Gligor, star sto dva leta. Upamtio je mnoge hercegovačke bune, ustanke i tri rata.

„A šta kaže Turčin na to?“ upita zabrinuto.

I evo, četvrt veka kasnije, Turci su opet ovde!

Džihad ponovo jaše...

KURD



Nikšićanin uhvatio živog Kurda, ali ga nije dao u zarobljenički logor. Uzeo ga za roba.

Kurd je bio plaćenik u hrvatskoj vojsci.

Zvao se Ali.

Nikšićanin ga je zarobio u junu 1992. na hercegovačkom ratištu.

Kurd se pre toga borio u brdima rodnog Kurdistanu protiv Turaka i Iračana.

Posle toga su ga unajmili da guši pobunu u Transilvaniji, pa je ratovao u blizini ukletog dvorca grofa Vlada Drakuleskua.

Ništa drugo i nije umeo da radi, sem da se bori...

Nije imao gde da se vrati.

Hrvati su ga plaćali starim nevažećim novčanicama, koje je ušivao u postavu uniforme.

U Hercegovini se osećao kao kod kuće u Kurdistanu, samo što je jagnjetina imala drugi ukus. Nisu je punili pirinčem i suvim grožđem.

Palio je kuće bez osвете, ubijao bez mržnje, silovao bez strasti.

Kad ga je Nikšićanin, inače bivši bokser poluteške kategorije, oborio na zemlju i razoružao, zaklopio je oči tamne kao izvori Eufrata i Tigrisa i čekao smrt.

„Alahu ekber!“ procedio je kroz stisnute zube.

No, Nikšićanin ga nije ubio. Poštdeo mu je crni život.

Kada su hteli da mu oduzmu Kurda i odvedu ga u zarobljenički logor, izvukao je bombu-kašikaru i kazao:

„Moj je! Ja sam ga pošteno zarobio, meni će da služi. Ko ga takne – mrtav je!“

Tako mu ostaviše Kurda kao neku vrstu posilnog.

Pratio ga je nečujno kao senka crne mačke.

Prao mu je i peglao uniformu, čistio čizme, nosio minobacač, pripremao postelju...

U bitkama mu je Nikšićanin stojeći gađao s ramena, kao sa živog postolja.

Ali metak ga nije hteo.

Ćutljiv i crn kao telefon, Ali je znao samo dve reči našeg jezika, koje obično nauče svi stranci kada dođu u ovu nesrećnu zemlju:

„Nema problema!“



Kada su ostali hteli da mu se svete, Nikšićanin bi potezao pištolj na njih i govorio:

„Kada ufatite svog Kurda, činite mu šta vas je volja! Ovome sam ja gospodar!“

Nije ni sanjao koliko je tada ličio na svog čukundeda, kada je na Skadru zarobio svog prvog Turčina.

Dok Nikšićanin pije po kafanama, Ali mu stoji iza leđa, uvek spreman da dolije čašu i pripali cigaretu.

Kao da su već dovoljni sami sebi, sve više se osamljuju...

Kad padne sumrak, Nikšićanin uči Kurda srpski.

Kad nešto ne nauči ili ne izgovori dobro, povremeno mu lupi šamar teškim boksterskim dlanom.

„Jesi li došao da na nama zarađuješ, crni Arapine?“

„Nema problema!“ odgovara ovaj trepćući.

Pošto je meka srca, Nikšićanin ga onda časti pivom.

Vodi ga da slušaju čuvene guslare. Daje sto nemačkih maraka da mu otpevaju „Kraljević Marko i Crni Arapin“.

Svi su se već navikli na belog i crnog momka...

U bici na surom kamenjaru, Nikšićanin je s leđa zadobio teške rane u obe noge.

Kurd ga je natovario na leđa i satima vukao preko visoravni sve dok ga nije doneo do prvog prihvatilišta za ranjenike, a zatim je nestao bez traga u gužvi, otišavši verovatno da pronađe neki novi rat u kakvoj još nesrećnijoj zemlji.

OKRUGLI STO



Svake večeri u Beogradu se održava mnoštvo različitih predavanja, okruglih stolova, panel-diskusija i promocija. Blokada se može gledati i kao jedan veliki otvoreni univerzitet, dostupan svakome ko je gladan znanja, novih poznanstava i ljudske reči. Ima tu razgovora o pravoslavlju i Prvom srpskom ustanku, vatrenih rasprava o demokratiji i totalitarizmu, o značaju štitaste žlezde, Heldelinu i filokseri; ima i javnih propovedi Jehovinih svedoka, ispovesti zatočenika s Golog otoka, promocija knjiga o zdravoj hrani i zen budizmu, Kantu, polnim bolestima i okruglih stolova o etničkom čišćenju.

Ponekad, na kakvoj promociji ili svečanom otvaranju, desi se da siromah čovek koji tu zabasa nabode na čačalicu i kakvo skromno posluženje, popije čašicu rakije ili dobije prospekt o mogućnostima školovanja na Harvardu, značku prijatelja cepter-lonaca ili visak za traženje podzemnih voda. Jednome nesrećniku je na predavanju o reinkarnaciji neki indijski guru otkrio da ima auru za koju do tada nije ni znao!

Pošto narod, uglavnom, uveče nema kuda (sve je postalo preskupo), mnogi za jedno veče obiđu i po dva-tri predavanja i okrugla stola, pa im se u glavi sve to pobrka, tako da ne mogu više da razlikuju postmodernu od lečenja epilepsije bioenergijom... Još ako usput popiju s nogu vinjak na retrospektivi najnovijih avangardnih tendencija nefigurativne umetnosti a posle toga rakiju krstovaču na prezentaciji domaće radinosti iz valjevskog kraja, sve im se to načisto smuti u glavi.

No, najposećenije su, ipak, tribine na kojima se raspravlja o ratu i politici. Intelektualci koji o tome govore naprosto ne mogu da stignu na sve tribine na koje su pozvani. Dešava se da u toku jedne večeri govore i na pet-šest mesta, da bi se na kraju pojavili i za okruglim stolom neke od beogradskih televizijskih stanica. Što su napisali, napisali su – sada uglavnom govore.

Naravno, najveća im je poslastica kada organizatori na brzinu uhvate kakvog naivnog Srbina iz „onijeh“ krajeva gde se ratuje, pa kad

ga skole sa svih strana – samo što ga na kraju razgovora ne isporuče Sudu za ratne zločince u Hagu! Taj sud je, inače, čudo neviđeno: dalje ražanj u Hagu, a optuženi u šumi! Baš me zanima kako će ih pohvatati.

Dogodilo se tako, nedavno, da je u Beograd nekim poslom stigao ratni predsednik opštine jednog hercegovačkog gradića, živa legenda o kojoj se po selima ispredaju bajke, junačina i ljudina, dvometraš, neobično hrabar, a uz to, lukav k'o lisica iz Zvijerine, pa ga organizatori pozvali na tribinu među najumnije beogradske profesore i teoretičare – svaki nosi po tri para naočara, toliko su učeni i načitani. Samo ih menjaju kad gledaju u beleške s tezama!

On kukavac sinji – ništa! Ne oseća se dobro ni na podijumu, ni u civilnom odelu koje ga sapinje i steže. Bez pištolja, kao i da nije obučen.

Profesori, sve sami psihijatri, sociolozi i politikolozi u svom ambijentu kao ribe u vodi; samo elegantno zabacuju nogu preko noge – pravi konzilijum. Raspravljaju o njemu kao i da nije tu, kao o tipičnom arhetipu ruralnog gorštaka iz oblasti istočne Hercegovine, neprilagodljivom urbanim okolnostima, a genetski sklonom ratovanju, grabežu i paležu, jednom rečju o violentnom tipu karaktera određenom čak i antropološki po Dvnikovićevoj „Karakterologiji Jugoslovena“ i Lombrozovim otkrićima u pogledu sklopa lobanje, sa osvrtom na antropomorfne osobine i proporcije lobanje i viličnih kostiju dinarskog pračoveka... Hercegovac čuti i gleda preda se sa izrazom: „Bože mili kud sam zaš'o, noć me stiže u tuđini“. Sve mu graške znoja izbile na čelu. Bio je na svim strašnim mestima, a čini mu se, pristao bi da bude na još strašnijim, samo ne ovde, pred punom salom mladih intelektualaca i pred ovom ispitnom komisijom znamenitih imena i titula.

Svašta je video i preživeo – svuda ga je bilo...

Išao je sam-samcijat u neprijateljske logore i pregovarao sa najvećim zlikovcima.

Na prašnjavom putu, na ničijoj zemlji, menjao je sa ubicama mrtve koji su ležali s jedne i druge strane kontejnera Ujedinjenih nacija, dok su majke u crnom kukale na obe strane poviše puta.

Jednoj majci doneo je u vreći sina jedinca, u komadima koje je skupljao posle bitke.

Glava mu je ucenjena na 500.000 nemačkih maraka.

Borio se na brdu iznad grada punog izbeglica koje je valjalo nahraniti i ogrejati. Vadio mrtve i ranjene ispod ruševina, raznosio oružje narodu po hercegovačkim selima da ih ponovo ne pokolju nenaoružane kao 1941. Vadio kosti iz dubokih jama golubnjača. Najbolji drugovi mu umirali na rukama. Video odsečene glave svojih zemljaka,

nabodene na vile i kolje. Živeo danima i noćima u gradu bez struje i gledao kako hirurzi seku noge i ruke bez osvetljenja i anestezije mladim ratnicima. U međuvremenu, kada bi slučajno došao do velegradskih novina, čitao bi o sebi kao ratnom zločincu i huškaču.

Za poslednje dve godine ostario dvadeset!

No, ne može se reći ni da profesori nisu patili i trpeli muke grada pod blokadom! Jednom od njih lift u soliteru ne radi već dva puna meseca, a on stanuje na petom spratu.

Drugi, engleski đak, navikao je da u pet po podne pije čaj s mlekom, a mleka nije bilo nedeljama.

Trećem profesoru, bez objašnjenja, otkazali na Univerzitetu u Stenfordu seriju predavanja o etnogezi i geopolitičkom položaju Južnih Slovena, a četvrti već pola godine ne može da nabavi disketu za kompjuter poslednje generacije „Mekintoš“!

Svako je platio svoju cenu.

No, vratimo se na raspravu sa zanimljivom temom: „Šta posle“. Pošto su do detalja izanalizirali uzroke i povode početka ovog „prijavog rata“, u kome se, nažalost, Srbi nisu pokazali baš u najboljem svetlu, jer su „prekoračili granice nužne odbrane“ (ukoliko su, uopšte, imali od čega da se brane, što se tumači nacionalnom urođenom paranojom), pređe se na ključno pitanje: šta posle. Teza profesora sastojala se, ukratko, u tome, da će današnji, navodni heroji, kada se rat završi biti potpuno neprilagođeni mirnodopskom, građanskom životu. Ubijaće i pljačkaće i dalje gde šta stignu, postaće ludaci, maltene neurotičari, alkoholičari, narkomani – uzroci sveopšteg budućeg haosa!

Na kraju, intelektualci dadoše reč i svom gostu mučeniku, Hercegovcu, ne zbog toga što ih je zanimao njegov odgovor, već više da posluži kao slikovita ilustracija njihove antropološke analize.

„Draga moja uvažena gospodo!“, započe on, „ja nisam vičan ovijem naukama i teorijama, pa ću vam samo ispričati dva slučaja iz moje familije... Dakle, imao sam dva strica, Blaža i Vuka. Ovaj Vuko živeo u Kaliforniji, a kada se 1914. zarati, ostavi sve i javi se u dobrovoljce. Pune četiri godine ratovao, gazio krv do koljena, šest puta ranjavan, prešao Albaniju, dobio Obilića medalju za hrabrost i dvije Karađorđeve zvijezde. Poslije rata živio u svom selu (a kao najuvaženiji čovjek mirio zavađene, pomagao nevoljne, sudio i presuđivao, činio dobra svakome, pravi svetac!) i umro u dubokoj starosti od devedeset i pet – cijela ga Hercegovina ispratila do groba. Ovaj drugi stric, Blažo, bio miran da mirniji ne može biti; mrava nije zgazio! Čitavog života čuvao ovce, a za vrijeme Prvog rata dav'o svačijoj vojsci koja naiđe sira iz mijeha i

varenike. Toliko je miroljubiv bio da kad neđe na deset kilometara pukne top, on po tri dana ne vadi glavu iz ruka u pojati ili pod kakvom gredom. Družio se pune četiri godine rata samo sa ovcama, znao svakoj ime i umio s njima razgovarat'... Od duga druženja s janjcima i ovcama, na kraju – problej'o! Kad se rat završi, a on nastavi da bleji, te ga liječili po bolnicama, ali ga ne izliječiše. Šta 'oću da kažem? Na sreću, ovoga Blaža nijesu školovali, te nije postao profesor, jer bi mu i studenti problejali, a to bi bila velika šteta za srpski rod... Zbogom, moja gospodo!"

U dvorani počeše ovacije slušalaca koji su se digli na noge.

Nije se ni poklonio izlazeći.

Imao je preča posla.

POŠLJEDNJA



Sreo sam u životu mnogo obaveštenih ljudi; bili su puni nevažnih podataka kao telefonski imenici ili redovi vožnje. Postoji i mnogo inteligentnih, a nešto manje pametnih...

Ali, najređi su mudri, kakav je bio Luka Spajić, nepismeni seljak sa Zubaca iznad grada Trebinja.

Pričao mi njegov unuk, doktor Marko, da mu je đed Luka davno kazao: „Šinko, čuvaj se posljednje!“ i da ga tada nije shvatio, ali da mu je sada ta davna poruka više nego jasna.

Pogledaj, uspeo čovek, karijera mu vrtoglava, pune ga novine i na kraju – jedna reč, jedan potpis i ode sve do vraga! Stigla ga ona suđena, ona posljednja!

Pogledaj ratnika, hrabar, neustrašiv, legenda, misliš već je u istoriji i evo – nije izdržao, prodao cisternu nafte – stigla ga posljednja!

Na svečanom banketu, u njegovu čast, slavljenik ukrao nekome upaljač.

Mladi ministar se uselio u tuđu, oduzetu kuću...

Što kažu na Zubcima: „S kim te vide, s tim te pišu!“

Kad im najbolje ide, mudri ljudi se najviše plaše da ne načine kakvu grešku, pa da ih ne stigne posljednja.

Živimo u gradovima punim obaveštenih, obrazovanih i pametnih ljudi; biblioteke su prepune filozofskih rasprava i sistema, a negde gore iznad oblaka, gde su knjige retke, negde na Zubcima, sedi nepoznati mudrac Luka Spajić, gleda u nizinu na taj vrtlog sujete, strasti i pohlepe i mrmlja sebi u bradu bezubim ustima najmudriju misao koju nisam pronašao ni u jednoj knjizi:

„Šinko, čuvaj se posljednje...“

Kad ga upitaju šta to znači, on odgovara:

„Zlatom pišeš – govnom pečatiš!“

GRANICA



Na crnogorskoj granici u mestu Vilusi strogi graničar s kapom zvanom titovka i zvezdom petokrakom naredi nam da izađemo iz vojnog kombija Hercegovačkog korpusa kojim smo putovali na front. Bio je ozbiljno naoružan.

Baš volim što sam izašao.

Nebo je bilo plavo, a brda siva. Pokraj puta je rasla biljka zanovijet koja ovčetini daje izuzetan ukus. Ovaj drum mi je u prapamćenju. Njim su moji preci bežali od Turaka u Crnu Goru ili švercovali duvan. Na ovoj granici se uvek osećam krivim.

Onda nam je graničar s petokrakom na kapi zatražio lične karte. Lepo sam čuo kako se moj đed Jakov okrenuo u grobu. Dao sam mu je.

Onda je legitimaciju zatražio od pesnika Rajka Petrova Noga. Kazao je:

„Druže, ličnu kartu!“

„Ja nisam drug, već gospodin“, odvratila je ova pesnička rođena prznica.

Stajali smo i gledali se. Mi njegovu kapu s petokrakom, on zastavu Republike Srpske na kapi našeg vozača u maskirnoj uniformi.

Onda je vojnik rekao graničaru:

„Samo ti radi svoj posao, mi ćemo svoj!“

Onda je graničar pokušao da povede razgovor s Nogom, ali je ovaj kazao:

„Lična karta – može. Razgovor – ne može.“

„Imate li oružja?“

Od oružja smo imali samo metafore i tako nas pusti da uđemo u plemenitu zemlju Hercega Stjepana.

Bio je to dirljiv bratski susret.

Put je bio avetinjski pust. U vazduhu se osećala blizina mora. Umalo, po navici, ne produžih za Dubrovnik kao tolikih godina pre.

Da sam produžio, ne biste čitali ovu priču.

POSTELJA



Lutam po kamenjarima i belim putevima Hercegovine. Po glavi mi se mota pesma koju sam čuo (ili možda sanjao?) jednog jutra na radiju:

„Svakog jutra u Africi se budi jedna antilopa i počinje da trči. Ako ne trči dovoljno brzo, stići će je i zaklati lav!

Svakog jutra u Africi se budi jedan lav i počinje da trči. Ako ne trči dovoljno brzo i ne stigne antilopu, umreće od gladi.

Sunce se rađa... Ako želiš da preživiš – počni da trčiš!”

Umesto da trčim, seo sam na obalu Trebišnjice i gledao u njen smireni tok, sećajući se saveta koji je pokojni Ćamil Sijarić dao tada mladom pesniku Rajku Petrovu Nogu:

„Naj ti je bolje sjediti kraj rijeke, pušiti, praviti kolutove dima i ništa ne misliti!”

Pesnik Rajko Petrov Nogo, odrastao po sirotištima, stekao je u ranom detinjstvu naviku da sam sprema svoju postelju. U Štabu Hercegovačkog korpusa, u jednoj vili u Lastvi, gde smo prespavali noć, oficiri ulaze u njegovu sobu i ne mogu čudom da se načude kako mu je spremljen krevet! Dušek ima najoštrije moguće ivice, a vojničko ćebe je zategnuto kao koža na dobošu, dok je trougao čaršava doveden do britkog savršenstva. Stari nezaboravljeni dril iz detinjstva čini od vojničkih postelja, na kojima pesnik spava, obrazac askeze i strogosti življenja. Sobarice po najluksuznijim svetskim hotelima padaju u nesvest od zaprepašćenja kada u apartmanima, u kojima je proveo noć, zateknu besprekorno spremljen krevet sa posuvraćenim čaršavom! One ne znaju da tu nije spavao pesnik, nego pitomac sirotišta u Nevesinju.

Paleći sveću na seoskom groblju u Mirilovićima (zadnja pošta Bileća), gde je prošle nedelje sahranjena mlada devojka borac, s vojničkom kapom na krstu, Nogo mi otkriva staru istinu:

„Srbi su kao krompiri, najbolji njihov deo je pod zemljom!”

ČAJ



Ljudi su toliko osiromašili da na trebinjskoj pijaci gotovo niko ne može da mi vrati kusur od novčanice od deset dinara. To je, inače, za mene, najlepša pijaca na svetu. Na kamenim tezgama, ispod platana, leže stvari o kojima čeznem kada sam negde daleko; okrugli beli sirevi na zelenim listovima blitve, šačica oraha, tegla meda, venac suvih smokava, beli luk – „češnjak“, sitno sečeni duvan zvani „trebinjac“, suvo meso, boce domaće lozovače... Ima li lepše polumrtve prirode u Istoriji umetnosti?

U blizini fontane u stilu art-dekoa, koju je svom gradu poklonio pesnik Jovan Dučić, pronalazim majušnu tezgu sa hercegovačkim lekovitim travama. Travar, starac spečenog lica uokvirenog belom kratkom bradom kao da je Apostol upravo sišao sa neke freske. Dugi koščati prsti dotiču trave brane po najudaljenijim brdima, planinama i vrtućama. Odeven je u iznošenu, izbledelu uniformu iz prošlog rata. Želim da i on nešto zaradi, ali ne znam kako da mu ostavim novac pa kupujem glogov cvet koji skida pritisak.

„Ufati sa tri prsta glogovog cvijeta, pa bači u vodu čim izbaci ključ!“, daje mi uputstvo. „Nemoj ni za živu glavu da turiš više, no koliko sam ti kaz'o, jer će ti pasti pritisak toliko da možeš umrijeti...“

„Šta ti je to?“ pita me, pokazujući na trave, gradonačelnik Trebinja, legendarni Božo Vučurović, ratnik i narodni pesnik.

Kažem mu da je to cvet od gloga, čiji čaj garantovano snižava pritisak. Pitam ga, pošto je odavde iz Trebinja, da li je to stvarno dobar lek?

„Nema boljeg!“ odgovara gradonačelnik. „Jako je dobar“. Falio ga je i pokojni Krsto i pokojni Mitar i pokojni Gligor, a uzimao ga je i pokojni Petar!“



www.BalkanDownload.org

ŠIŠANJE



Pričao mi uz vino legendarni Božo Vučurović da se u Trebinju dogodila ovakva stvar:
Silazi s fronta u grad ratnik, ljudeskara, visok preko dva metra, da se obrije i podšiša u mesnoj berbernici. Ogrubeo i otvrdnuo, on se zagleda u mladu frizerku veštih, belih ruku i sačeka da to čudo od nežnosti, prefinjenosti i lepote bude slobodno, da ga dotakne anđeoskim prstima... Kada dođe red na njega, svali svoje teško, džinovsko telo u stolicu, koja samo jeknu.

„Kako da vas podšišam?“, pita ljupka frizerka.

„Čuj, kako? Ka' ovna! Glavu među noge, pa šišaj!“

POŠLA KOKA NA PAZAR



Postoji u srpskoj narodnoj poeziji jedna divna dečija pesma koja bolje nego išta drugo objašnjava kako se iz najbeznačajnije sitnice rađa sveopšta nesreća i užas. Mada je učimo napamet još kao deca, samo neki od nas mnogo kasnije shvate njenu pravu suštinu. To je pesmica o kokoški koja je pošla na pazar, i onako doterana, kako to znaju samo kokoške, uprljala nogu! Pesnik Dušan Matić, otkriva u tom pesmuljku, tako reći, brojalici, prave korene nadrealizma. Prevodi je i otkriva dvojici francuskih nadrealista, Luju Aragonu i Polu Elijaru, koji je smatraju genijalnom! Ova pesma im pomaže da shvate, zašto se baš jedino u Srbiji, u Beogradu, i nigde drugde, pojavio nadrealistički pokret sa časopisom „Nemoguće“. Nadrealno koje sa velikom mukom doseže racionalni zapadni čovek, nama je prosto urođeno jer smo u svojoj biti iracionalan narod. Hajde, stoga, da se setimo stare dečije pesmice, u čijem su ritmu otpočeli naši ljudi životi:

*„Pošla koka na pazar.
Uprljala nožicu.
Ona ide jednom grmu:
Tari grme ovu nogu!
Neću!*

*Pričekaj se jadni grme,
ja ću na te kozu zvati.
Neka tebe koza brsti.
Pa dovede jednu kozu:
Brsti kozo ovaj grm!
Neću!*

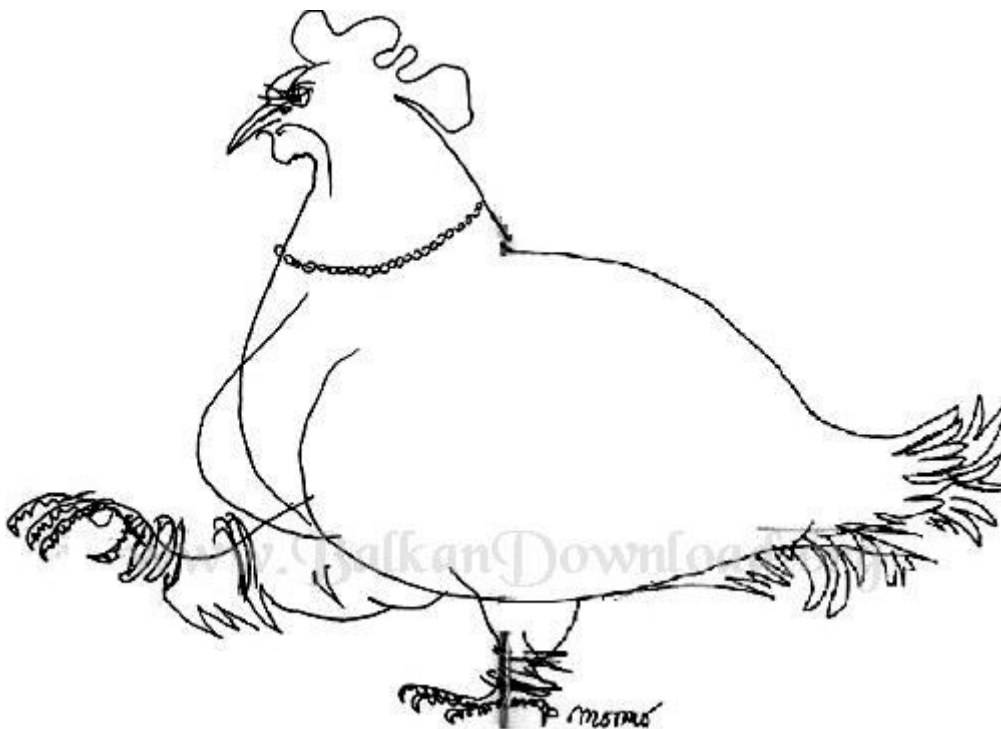
*Pričekaj se jedna kozo,
ja ću na te vuka zvati,
neka tebe vuk pojede.*

*Pa dovede jednog vuka:
Jedi vuče ovu kozu!
Neću!*

*Pričekaj se jadni vuče,
ja ću na te selo zvati,
neka tebe selo tuče.
Pa dovede jedno selo:
Tuci selo ovog vuka!
Neću!*

*Pričekaj se jedno selo,
ja ću na te vatru zvati,
neka tebe vatra spali.
Pa dovede jednu vatru.
Pali vatru ovo selo!
Hoću!*

*Stade vatra palit' selo,
stade selo vuka tući,
stade vuk kozu jesti,
stade koza grm brstiti,
stade grm nogu trati,
– Ode koka na pazar!“*



Da se ova pesma dešava danas, stvar ne bi stala sa selom, jer bi koka pozvala grad, a grad republiku ili državu, na šta bi se tu upetljale i neke druge zemlje i sve bi na kraju stiglo do Ujedinjenih nacija i njihovog predsednika.

*„Stade Butros NATO zvati,
stade NATO bombe bacat’
– Ode koka na pazar!”*

U ovoj pesmi postavlja se pitanje, ko je agresor? Urbana koka koja želi da joj se peru noge ili ruralni grm koji to odbija da učini! Mirotvorci će svakako tvrditi da je sve započeo grm, ali niko neće moći da objasni šta u njihovom odnosu traže koza, vuk, selo i vatra, koja kako se vidi, nikada ne odbija da zapali neku zemlju?

ZAKON O KOZAMA



Na taj istorijski dan, probudio sam se na Palama – toj maloj brdskoj prestonici u koju su više no ikada ranije bile uprte oči čitavog sveta. Vazduh je bio tako svež kao da je čitavu noć proveo na Jahorini. Tog dana Skupština Republike Srpske trebalo je ponovo da odgovori na ultimatum: Da ili Ne. U životu obično odgovaram sa: možda? U svakom slučaju, osećao sam se kao neki stari većnik AVNOJ-a, na čijem će lomatanju po planinskim drumovima neka buduća deca padati na popravni iz istorije. Ne znam da li su većnici AVNOJ-a spavali u gepeku džipa na rezervnim gumama – ja jesam. Čitav svet se toliko usredsredio na tu istorijsku odluku Skupštine, o, prihvatanju ili ne prihvatanju predloženih mapa, koje znači mir ili nastavak rata, da niko nije primetio sedmu tačku dnevnog reda – Predlog zakona o prestanku važenja Zakona o zabrani držanja koza, što me živo zanimalo.

O istorijskoj odluci koja je zapečaćena u ružičastoj koverti otputovala u Ženevu kao srpski odgovor, pišaće mnogi istoričari, politikolozi, komentatori i eksperti za međunarodno pravo... Po meni, u tu kovertu trebalo je staviti neke pare – Zapad razume samo pisma takvog sadržaja! No, onaj, koji nije obratio pažnju na donošenje Zakona o kozama, nikada neće shvatiti suštinu bića srpskog naroda, koji nalazi snage, vremena, drskosti i osećanja za pravdu, da se bavi kozama u trenutku kada mu nad glavom vise bombe i kada, kao uoči Kosovske bitke, vojska i narod Republike Srpske počinju da se pričešćuju uz blagoslov mitropolita dabrobosanskog Nikolaja.

Priča o kozama seže u ono daleko vreme posleratne obnove i izgradnje, kada je nekom polupismenom geniju iz najviše vlasti – mnogi sumnjaju na nesvršenog slovenačkog učitelja Edvarda Kardelja, dok drugi, kao i obično, sve svaljuju na druga Tita (koji i nije voleo jaretinu, nego štrukle), pala na pamet ingeniozna misao da u našim brdskim krajevima ukine koze, kao najštetnije životinje na kugli zemaljskoj. Da to nije usamljen slučaj epohalne gluposti u našim krajevima, upozorio me je nedavno kineski visoki diplomata u Beogradu, gospodin Čaj Šeng-

Sjuan, u čijoj su se domovini događala i veća čuda.

Pijući čaj od jasmina na jednoj prelepoj neimarskoj terasi, gospodin Čaj mi je pričao kako je jedne godine Mao Cedung objavio rat do istrebljenja četiri najveća zla: muvama, komarcima, stenicama i vrapcima. Vrapci su posle izvesnog vremena pomilovani a njihovo nezahvalno mesto zauzeli su siroti miševi.



Bilo kako bilo, pod izgovorom da koze brste drveće (ko je ikada video kozu u krošnji?) i da su nam zbog toga vrleti gole, najstrože je zabranjeno držanje ovih ljupkih životinja. Verovatno je da se iza ove odluke krila podsvesna želja za brisanjem pamćenja i dokaza o seljačkom poreklu novopečenih ideologa, koji su se plašili da će ako propadnu u politici, morati da se vrate tamo odakle su došli i da ponovo čuvaju koze. A možda je u pitanju i kažnjavanje samostalnih seljaka kojima je koza oduvek bila hraniteljica i čiji je jedini gospodar bio Gospod Bog.

Nesrećne koze bile su tako stavljene izvan zakona i svako ih je mogao nekažnjeno ubiti. Koliko sam samo puta i sam jeo jaretinu ispod

sača, a da za to nikom nisam odgovarao.

Koze i seljaci su tako, otpočeli dugi ilegalni pokret otpora koji ni jedan naš historičar nije zabeležio. Bilo je teško i opasno, ali koze su izdržale. Jedna stara izreka kaže: „Bog je stvorio ovcu, a đavo kozu po svom spodobiju!“ To je toliko uporna i tvrdoglava životinja da ni po koju cenu nije htela da se ukrca na Nojevu barku u vreme potopa. Vukući je na lađu, Praotac joj je otkinuo rep koji joj ni do dana današnjeg nije izrastao. Da koza nije korisna ljudima davno bi je zatrli zbog njenog izgleda. „Pošto je nju stvorio đavo“, piše u Mitološkom rečniku, „nemoguće je ureći, imuna je na zle oči“. Još se kaže, da se koza boje čak i vukodlaci, što prilično objašnjava strah i netrpeljivost posleratnih vođa prema kozama, što se i završilo zakonom o njihovom totalnom istrebljenju, pravom kozijem genocidu.

Treba znati da je našim montanjerima koza prava sirotinjska majka. Ona ne zahteva gotovo nikakvu posebnu brigu i negu. Sama brsti po planinama i sama se vraća u dvorište. Daje mleko od kog se pravi najbolji sir, meso, kožu i dlaku zvanu kostrijet, od koje se prave džakovi, čarape, ogrtači i valjani biljci.

Kada su koze prešle u ilegalu, brđani su se gotovo pola veka dovijali kako da ih sakriju od nemilosrdne kozje inkvizicije. Šta sve nisu radili! Farbali crne koze u belo, da liče na pitome sanske (koje im nisu ni prineti), izvodili ih iz zemunica samo noću na pašu, obmotavali ih u ovčija runa da ih ne primete; izlagali se najtežim mogućim iskušenjima i kaznama. Naročito je bilo teško one davne godine kada smo kazali istorijsko Ne Sovjetima. Seljak uhapšen zbog držanja koze, odlazio je često na Goli otok da popuni potrebnu kvotu unutrašnjih neprijatelja.

Zaista, samo je životinja koju je stvorio đavo, a ne Gospod Bog, mogla da izdrži ta đavolja vremena kada je najteže bilo biti koza!

I najzad, 19. jula 1994. godine, u Republici Srpskoj rehabilitovane su koze. Izdržale su mnogo duže u nemilosti od najokorelijih disidenata, pa čak i od informbirovaca, da ne pominjem anarholiberale, ili đilasovce i rankovićevce, tehnomenađere, elitiste, nacionaliste i ostale neprijatelje. Hiljade koza po najnepristupačnijim planinskim visovima čekalo je odluku „da su sve životinje ravnopravne, samo su jedne ravnopravnije od drugih“, (Džordž Orvel). Za njih je bilo najvažnije da im se sa vrata skine dugogodišnja smrtna osuda.

„Ukidanjem ovog zakona ispravlja se dugogodišnja nepravda koja je učinjena prema uzgajivačima koza, kao i prema kozama, kao veoma korisnim domaćim životinjama kojima je i prijetio nestanak na našim prostorima“ – zaključeno je na 42. zasedanju Skupštine Republike

Srpske na Palama. Milioni koza pozdravili su to beketañjem, koje je odjeknulo kamenjarom, klancima, vrtačama i špiljama. Sa strepnjom se očekuje šta će na to odgovoriti Nemačka, Amerika i Turska. Hoće li pojačati, kao i obično, sankcije prema Srbiji? Hoće li potlačene i prokažene koze iz drugih naših krajeva, u kojima još važi stari genocidni zakon, pohrliti „ovamo ‘namo za brdo ono“, kao u bajci o kozi i sedam jarića?

Kao kruna svega, na 42. zasedanju Skupštine Republike Srpske za novog predsednika izabran je Dušan Kozić iz Ljubinja.

Ako laže koza, ne laže rog!

GVOZDEN



Čiča Gvozden, krepak sedamdestogodišnjak, vozi verovatno najstariji „Vartburg“ u Istočnoj Evropi. Karavan. Pomalo se bavi zemljom, pomalo stokom, pomalo švercuje. Teška su vremena, rat je, ali on se ne žali. Ovde kupi dva-tri kanistera benzina – tamo ih proda malo skuplje, ovde se našla vreća pirinča po staroj ceni, tamo je zameni za kantu ulja, a ulje za kutiju sveća tamo gde se sveće troše i sve tako, povazan. Stalno u žurbi, na putu, sa ljudima.

Vozi tako jednog dana čiča Gvozden, kad iza krivine na drumu, nesreća! Slupana diplomatska kola, a iz krša izvlače čoveka – ne zna se je li mrtav ili živ? Pre će da bude mrtav.

– Hajde, čiča, da ga odvezeš do bolnice! – kaže milicioner.

– Ma, gde ću ja, ljudi! – pravda se Gvozden. – Pos’o čeka, nema se kad.

– ‘Ajde, ‘ajde, utovaruj! – naređuje milicioner i seda pored Gvozdena.

Šta će, kud će, vozi kad ti se kaže, vlast je to, ne valja se sa njima nadgornjavati.

Stignu do prve bolnice, a onaj stranac ni živ ni mrtav; kažu da još malo diše. Kad tamo, a ono nema krvi, a u čiča Gvozdena se zadesila baš ta krvna grupa koja se traži.

– Lezi, čiča, da ti uzmemo malo krvi...

– Ma kud meni da uzimate, star sam čovek! – vadi se Gvozden, već ga plegli i vezali mu gumu oko ruke, nije stigao ni da im objasni da mu se žuri. Što jest, jest, dali mu posle čašu soka i sendvič sa zimskom salamom da se povrati i dođe sebi. Jedva kola doterao do kuće.

I ne doznade je li onaj stranac ostao živ.

Kad jednog dana u čiča Gvozdenovo selo stiže naš čovek, kurir američke ambasade! Jeste li vi čiča Gvozden? Jesmo. Jeste li vi dali krv za tog i tog gospodina? Dali smo. Milicija naćerala kako da ne damo? E, pa gospodin taj i taj, pravi svečanu večeru u vašu čast, dole u Hotelu, pa vas poziva da uveličate slavlje povodom njegovog ostanka u životu na ovim prostorima i šire...

I tako, na taj dan, obuk'o čiča Gvozden svečano odelo, zvano „ukopno“, i sišao u varoš, u Hotel, a tamo sto u obliku ćirilčnog slova P, a njega postavilo u čelo pokraj onog stranca što mu Gvozden dao svoju krv da preživi. Između njih prevodilica. Okolo diplomate iz ambasade, predsednik opštine (lopurda jedna), predsednik vladajuće stranke (dva bi radijatora u sobi posvađao), mesni dopisnik „Politike“, šef veterinarske stanice, upravnik bolnice i komandir milicije. Bog te maz'o.



Kad se svi sakupiše, uze reč visoki gost. Takva i takva stvar, kaže, svi znate ko sam i šta mi se desilo, a da nije ovog ovde časnog starine, ne bi bilo ni mene među vama! Vi znate da sam ja ovde došao u ime Ujedinjenih nacija. Hteo bih da se odužim svom spasiocu gospodinu Gvozdenu, ali mi Amerikanci nemamo običaj da sa sobom nosimo keš pa se u mene tako, zatekao samo neki sitniš, nekih desetak hiljada dolara, ali čim se vratim kući, u Ameriku, poslaću gospodinu Gvozdenu sve što hoće, samo neka izdiktira, sekretarica će da zabeleži. To je najmanje što mogu da učinim za svog dobrotvora, da ne kažem novog oca, jer ću dan kada sam ga upoznao slaviti kao svoj novi rođendan!

BALKAN DOWNLOAD

Kad prevedoše čiča Gvozdenu amerikančeve reči, on samo uvrnu brk i zapita stranca: „A, koliko reče da imaš para kod sebe, dijete?“ „Deset hiljada dolara“, odgovori ovaj.

„Evo, ovako!“, predloži Gvozden, pet ćeš da zadržiš za sebe; ne valja se na put bez dinara, a pet mi daj odmah, ako hoćeš. Sve je to lijepo i fino što mi pričaš, svi ti kamioni, avioni, milioni, ali kad u tebi proradi ova moja krv što ti je dadoh onomade, poslaćeš mi govno kao što bih i ja tebi poslao! Daleko je Amerika!

TURKO



Rijetka je zemlja gdje se toliko voli razgovor, anegdote i priče...“ pisao je Jefta Dedijer. „Kao što se cijene dobri guslači i pjevači, tako se vole i dobra pričala. Svako pričalo, pored ogromnog znanja priča i anegdota, mora biti veoma vješt u pričanju. Pričanje i razgovor je prava strast, pričaju se ozbiljne i smiješne stvari. Ima ih koji su čitav svoj vijek proveli idući po zborovima, slavama i svadbama zabavljajući goste pričom. Ljudi ih rado primaju i pozivaju. Najbolje i s najvećom vještinom pričaju Gačani, zatim Bilećani i Nevesinji. U Gacku je skoro svaki pričalo ili skoro svaki hoće da to bude. Zbog toga se često hoće i da uveličava ili pretjera.“

Ova strast ne iščezava ni za vreme rata. Tek u predahu između dve bitke, pričala dobijaju svoj pravi značaj i punu vrednost. Dok kiša lije na Trebinje, tekući u bujicama niz goleti, ugledan Trebinjac – najveće hercegovačko pričalo, raspreda svoje kazivanje o čuvenom Turku Miljaniću iz banjanskog sela Miljanića, koji je umro u dubokoj starosti ostavljajući iza sebe bezbroj legendi.

Elem, sišao Turko iz svog visokog sela u obližnje mesto Velimlje na stočni pazar jašući na kobilu za kojom je kaskalo ždrebe, kad tamo, skrcao se silan narod, kola, zaprege – nigde mesta da veže kobilu, pa je vezao za spomenik Revoluciji na sred trga, a bilo je to u ono vreme kada su se takve stvari strogo kažnjavale. Tuda naišao predsednik Saveza boraca, pa van sebe od besa, pozvao milicionera da pronađe vlasnika kobile vezane za obelisk u čast slavne revolucije. Čija je kobila! – raspitivala se milicija pa joj rekoše da je Turkova. Turko sedi s ljudima pred kafanom. Je li ono tvoja kobila vezana za spomenik? – pita milicioner. Jeste! – kazao Turko – Šta, da se nije razvezala, kuku jadan? Nije! – rekao milicioner – Nego, što si je tamo vezivo? A, đe ću? – pitao Turko – sve zauzeto... Odveli ga na lice mesta, pa komandir razrezao kaznu od stotinu dinara. Nemam ni đavoljeg dinara! – branio se Turko. E, onda ćemo ti oduzet' ždrijebe! – odlučio komandir. E, bogumi, nećeš! – usprotivio se Turko. – Ovo ždrijebe je moje, ja sam ga podig'o! A tebi ako treba ždrijebe, evo ti kobile pa ga sam pravi!

A drugi put – priča Trebinjac – došli u Turkovu kuću u Miljanićima visoki crnogorski rukovodioci iz ondašnjeg Titograda na pršut i sir po čemu je bio poznat, pa malo, malo, pošalju šofera mercedesa da ga obiđe.

„Šta obilazi, kukavac?“ pitao Turko rukovodioce a oni mu objasniše da im se pokvarila brava na kolima pa da ko šta ne ukrade.

„Nema ko drugi, dok ste vi ođe za stolom!“ kazao Turko da ih smiri.

NEVESINJCI



Dvije su se zaratile sile, čitav svijet i srez Nevesinje...“
U Novom Sadu, okupili se Hercegovci koji žive po Vojvodini, da prikupe koliko mogu za nevesinjske udovice i siročad.

Gledam ih – stasiti, krupni, čvrstih vilica i koščatih lica i velikih brojeva cipela; nekadašnja kolonistička bosonoga deca sa salaša i iz zemljanih potleušica od naboja i pleve, prvaci u igranju klisa, mali svinjari – danas ugledni ljudi, dobrostojeći domaćini, profesori, direktori, vlasnici velikih firmi. Iškolovali ih siroti roditelji otvrdlim šakama, prošli sito i rešeto, nagonjeni silom u zadruga da rintaju za trudodane, putnici kolonističkih vozova što su danima čamili po slepim kolosecima, a oni palili vatre u „G“ stočnim vagonima, stanovnici golih otoka, žilavi, neuništivi... Da samo vide danas svoje potomke u belim košuljama, tamnim odelima i sa šarenim kravatama, sigurno bi im se iz straha obraćali sa „vi“! A, eto, danas su stigli u Novi Sad da se oduže svojim starima, brkatim precima i babama u večitom crnom, da potpišu čekove i daju koliko treba zavičaju koji i ne poznaju... Ne pitaju šta i koliko treba! Jednim potezom pera šalju šlepere pune brašna, ulja i cipela za svoje daleke bosonoge rođake.

Stigli i Nevesinjci (u ušima im još odjekuje prasak prve nevesinjske puške), mnogi od njih u uniformama; vojnici, kapetani, pukovnici. Za večerom sede uspravno i jedva da nešto prezalogaje. Samo pipnu jelo i odmaknu tanjire. Ne mogu da se goste kad je u Nevesinju glad. „Ta ništa niste okusili!“ nutkaju ih domaćini i primiču ovale s mesom, a oni polutiho odgovaraju da nisu gladni. U glavama im crne marame i zima koja se primiče...

Sviraju orkestri, smenjuju se pevači, guslari i igrači, a ja sve čekam hoće li Nevesinjci prevazići sebe u pesmi, šta će još novo da smisle? I evo ga, izlazi pevač, i ni manje ni više, opominje čitavu Ameriku! Ni manjeg naroda, ni drčnijih ljudi!

„Zaigramo srpsko kolo, najlepše od svijeta,

*Ameriko, Ameriko, ne diraj Srbiju!
Opominjem Ameriku, Vatikan i Tursku,
Ne dirajte Krajinu, Republiku Srpsku!"*

Kada se zagrle i zapevaju, odjedanput, spadaju elegantna odela razvezuju se kravate, a na nabreklih vratovima pojavljuju se žile i u sred ravnice izranjaju iz jesenje maglušine kamene planine. Odakle im samo ti glasovi, ne znaju ni sami!

Škripe i stenju furgoni puni hercegovačke sirotinje sa boščama i plavokosom decom što spavaju u slami. Moja pokojna tetka Kosara, pričala mi sa večitom cigarom u uglu usana, koju su joj najzad izvadili iz usta tek kada je prestala da diše:

„Rekoše da svako može povesti samo po jednu kozu, ali ko je poveo dvije nijesu mu je vrćali! A kad iz Avtovca stigismo na zbornu mjesto, rekoše da ćemo doći do rijeke Save i da su tamo dva broda – Bosanski i Slavonski, a mi da gledamo da fatamo slavonski jer je veći i brži!"

„Prve 'ladne godine, grijali smo se onijem đavoljim klavirima!" kaže mi druga starica.

„A Gačani puhali u sijalicu, a ona nikako da se utuli!"

„Jeste li ljudi ili Gačani?", nadmeću se Nevesinjski sa svojim komšijama Gačanima sećajući se stare priče o tome kako ih je jedan pozdravio rečima: „Pomaže Bog, ljudi!", a oni mu odgovorili „Nijesmo mi ljudi – mi smo Gačani!"

I evo ih ovde, u Novom Sadu, sve sama gospoda hercegovačka, svi školovani, a niko preučio i odrodio se; dreše kese i daju sve nevesinjskoj siročadi – vraćaju prastari dug brkatim đedovima, jer ponovo puca nevesinjska puška!

Odjekuje kao nekada davno, trula rafinirana Evropa.

Sriču prva slova nevesinjska deca koja ne znaju šta je čokolada i koja nikada nisu bila u zoološkom vrtu.

Kada su letos braća Crnogorci pozvali male Hercegovce da letuju besplatno kod njih u Boki i prvi put vide more, Nevesinjski ih nisu pustili. Ponosni kao što ih je Bog dao, nisu hteli da kažu kako nemaju da deci daju džeparac kao što je red. Braća ih mogu pozvati na spavanje i dati im hranu, ali red je da deca sebi bar jedanput kupe sladoled. Ima u tome neke divne gordosti, ima mudrosti. Bolje da ne vide more, nego da zauvek ponesu ožiljak siromaštva!

Neka provedu leto u rodnim brdima, neka im igračke budu ovnovi, ima vremena – videće već jednom more! Neće nigde pobeći. Za uzvrat, kada odrastu, moći će kao ovi danas, da opominju čitav jedan kontinent

BALKAN DOWNLOAD

pred kojim drhti planeta i da mu hrabro otpevaju u lice:

„Ameriko, Ameriko, ne diraj Srbiju!“

Da sam na mestu Amerike, zaista je ne bih dirao.

GRAFIT



Na dugačkom zidu beogradskog Cvetnog trga pojavio se 1993. godine džinovski grafit koji sve objašnjava:

BOG ČUVA SRBIJU, ALI SRBE NIKADA!

NIKO



Putujem preko fronta kroz tišinu koju remeti samo grmljavina topova velikih kalibara, nalik na uvodne taktove Betovenove Pete simfonije, zvane „Sudbinska“. U blizini sudbine i bliske smrti malo se i retko govori. Jezik postaje škrt.

Naoružani mladi vojnik u maskirnoj uniformi, opasan redenicima, s bombama o pasu, ulazi ćutke u džip.

„Kuda ideš?“, pitamo ga.

„Kuda treba.“

„Odakle dolaziš?“

„Otkuda treba.“

Ćutimo. Njegov pogled prolazi kroz nas, usredsređen na neki nepoznati predeo koji ga čeka.

„Kako se zoveš?“

„Niko.“

Isti odgovor na isto pitanje dao je Odisej kiklopu Polifemu u pećini pre nekoliko hiljada godina. Ime je tabu. Onaj ko ti ga dozna može da baci čini i da ti donese nesreću.

„Zove se Niko!“

FRONT-LINE



U trebinjskom hotelu „Leotar“, okrznutom granatama, gost ne mora da na recepciji naručuje buđenje. Bude ga rafali... Zviždućući stari hit Edija Granta „Front-line“, otišao sam trideset kilometara dalje, u kamenito selo Veličane, na prvu liniju fronta. Popravio sam frizuru – gledali su me kroz snajper. Dvanaest brigada ološa izmenilo se na položajima koje brani jedna mala jedinica mladih Trebinjaca. Ovde je palo više granata nego na Drezden! Spotičemo se o krila kumulativnih mina što vire iz kamenjara. Sipi dosadna mediteranska kiša, a u nozdrve se uvlači miris kuvane jarčevine, duvana, baruta i pokislih šatorskih krila. Čutljivi, lepi i otmeni, ovi dečaci su već odavno zaboravili buku disko-klubova. Pričaju mi kako su tri rođena brata ispucavši poslednje metke na položaju, prišla jedan drugome, zagrlila se i aktivirala ručnu bombu. Za put u nebo dovoljna je jedna kašikara. Ovde je najvažnije ne pasti živ u ruke zlotvorima.

Bežeći od grmljavine haubica kao ispred neke velike hajke, zemlju Hercega Stjepana napali su čopori divljih svinja i vukova. Divlje svinje su izrovale zelenu čuju Vučjeg Dola.

Prespavismo noć u čestitoj kući Uljarevića, a kada izjutra pesnik Radomir i ja krenusmo da obiđemo neke zaseoke ispod Kokota, majka Joka nas upita s praga:

„Djeco, uzeste li šta oružja?“ baš kao što brižne beogradske majke, kada pada kiša, pitaju svoje sinove gde im je kišobran.

Bez oružja, Crnogorci i Hercegovci se osećaju kao bez košulje i čarapa. Kada zagriš nekog od njih, uvek naletiš na nešto tvrdo ispod kaputa!

KRAVA



Vraćajući se na kratko odsustvo s fronta, vojnik je zatekao popaljeno selo. Sve je izgorelo, sem dimnjaka koji su besmisleno štrčali u nebo.

U selu više nije niko živeo. Ni čovek, ni pas, ni mačka. Niko!

Odložio je mitraljez, prislonivši ga uz dimnjak, i seo da se odmori na ploče koje su nekada okruživale ognjište.

Jedan teški, sivi oblak spustio se s planine i prekrrio čitav predeo koji je smrdeo na mokri gar.

Iz oblaka je izronio starac, noseći granje na leđima. Bio je iz susednog zaseoka.

Vojnik ga ponudi cigaretom.

„Sve se dogodilo za manje vremena no da se popuši cigar duvana“, ispričao mu je starac. „Pobili su sve što su stigli, zapalili selo i vratili se dole u grad. Ko je pobegao – pobegao je!

Stoka se rasula po šumi, pa ju je naša vojska posle skupljala, pokupila i odvela na Suvu među. Sada je tamo, i ljudi odlaze da je povedu u zbeg“.

Starac je siguran da je i vojnikova krava tamo, ali bez teleta koje je izgorelo u zapaljenoj štali.

Vojnik mu je zahvalio, natovarivši mitraljez na rame i pošao na Suvu među, dva i po sata hoda odatle.

Peo se kroz oblake, prošao kroz šumu i našao se na pustoj kamenoj vrleti, prolazeći pokraj pokislih predstraža i zarđalih topova.

Počelo je da se probija škrto martovsko sunce.

U podnožju planine stajalo je krdo.

Bilo je tu goveda, konja, ovaca, koza i svinja. Životinje su bile žedne i zapuštene, upalih trbuha i blatnjave dlake. Sa svih strana stizali su preživeli seljaci i provlačili se kroz krdo.

Naokolo je stajala pokisla vojska oko vatri.

Vojnik je istog časa ugledao svoju kravu. Jedino je ona bila potpuno bela sa crnim belegom među rogovima. Njenu nekada kao sneg belu

dlaku, koju je toliko puta čistio češagijom, prekrivala je zelenkasta skrama sasušenog blata, čičaka i trunja. Disala je teško, a kroz kožu su joj se nazirala rebra.

Viknuo je: „Milava!“ I ona ga ugleda.

Podigla je njušku prema nebu i muknula, gotovo riknula, tako kako je nikada nije čuo u životu. U tom muklom žalosnom kravljem krikom, od kojeg se ledila krv u žilama, bilo je očajanja, žeđi i neke neizmerne muke; kao da se kroz taj muk oglasila čitava ova nesrećna zemlja spržena ognjem i mržnjom – zemlja ljudi koji su zaboravili na to kako je kravama kada izgube telad i tople štale, pašnjake, mužu i češagije...

Svi su zanemeli čuvši tu riku.

A onda se krava srušila, kao pokošena, najpre na prednje, a zatim i na stražnje noge. Očigledno, crkavala je od tuge. Kao da je samo čekala vojnika da mu pokaže kroz kakve je sve nesreće prošla i da skonča.

Pritrčala su dva vojnika i jedan seljak, oslušnuli joj hropac i odlučili da je zakolju, da ne propadne toliko meso.

Vojnik je okrenuo leđa, ne mogavši to da gleda.

Rasporili su je vešto i brzo. Krupan seljak, očigledno upućen u taj posao, izvadi obema rukama kravlje srce niz koje se cedila krv.

„Pogledajte!“, pokaza ga ostalima. „Prepuklo joj je nadvoje! Ovo još nisam vidio u životu...“

F-16



Na crvenom krovu jedne seoske kuće piše ogromnim belim slovima: F-16 FUCK YOU. Poruka je namenjena najmodernijim američkim bombarderima koji kruže visoko na našem nebu.

U špijunskim „avaksima“ analitičari se čude drskosti ovog malog naroda koji se ničega ne boji.

Nešto luđe nisu videli nigde na svetu.

F-16 FUCK YOU. Ovi seljaci psuju, izgleda, i na engleskom.

NEDELJNA UTAKMICA



Na desetak kilometara od grada Vukovara leži pitomo selo Pačetin, koje je svoje ime, kažu, dobilo po mnoštvu pataka koje su u davna vremena živele po obližnjim barama i močvarama. Postoje dva puta do Pačetina – jedan lošiji i duži, ali bezbedan, i drugi, kraći, koji jednim delom prelazi preko ničije zemlje na samo četiri stotine metara od prvih ustaških linija. Kao da izazivaju sudbinu, Pačetinci idu, uglavnom, ovim kraćim i opasnijim putem.

Zemlja je u njihovom ataru toliko plodna da ako u nju čovek baci dugme – izraste čitavo odelo!

Pačetinci su starosedeooci. Došli su na ove njive i podigli selo još pre sedamsto godina. U crkvenoj porti stoji sivkast kamen prekriven lišajima, na kojem je urezana godina 1427. U centru sela, na raskršću dve ceste, nasukala se krčma „Granica“. Prava slavonska birtija s bilijarom i stolovima pod gustim krošnjama drveća; stare klupe i različite, pomalo rasklimane stolice, miris sveže polivene zemlje... Pljušte karte u otvrdlim rukama seljana, prašte domine, dime se jeftine paorske cigare.

Čini se kao da sam ponovo pronašao davna vojvođanska leta kod rođaka, one spokojne nedelje u lokalnim bircuzima, u kojima po prećutnom pravilu ne sedi ženska čeljad. Mada nikada nisam nogom kročio u Pačetin, sve mi je ovde poznato – navike, lica, običaji, ukus domaće rakije i sve opasnosti koje ona krije u sebi. Kao i u svakom sličnom slavonskom selu, lako je prepoznati mesne tipove. Tu je, naravno, učitelj koji je izveo na put trideset i tri generacije Pačetinaca, penzionisani mesni knjigovođa (sa svršenim brijačkim zanatom) i decom u velikom gradu koja su doktori, mesni šaljivdžija patuljastog rasta – čuveni odgajivač najlepših ruža u Slavoniji, krčmarica, lokalni mudrac, stari namćor, ljut kad mu neko zauzme stalno mesto pokraj zida gde je najdublji hlad – to su likovi mog detinjstva izašli sa stranica starih ravničarskih pisaca.

Bio bi to svakako jedan sasvim idiličan i pomalo dosadan opis tipične nedelje u mirnom slavonskom selu Pačetinu da ga neobičnim ne čine neki gosti pred birtijom „Granica“. Nekoliko ljudi u šarenim

uniformama pod oružjem, dva pukovnika, inače meštani, i predsednik Republike Srpske Krajine Goran Hadžić, dugajlija kratke crne brade koja mu uokviruje potamnelo lice, inače rođeni Pačetinac, pripadnik jedne od one trideset tri generacije koje je pustio u svet učitelj što skromno sedi na stepeniku ispred krčme. Ovde su svi na ti. Jedna velika seoska familija koja se poznaje od malih nogu, povezana rođaćkim vezama i kumstvima – svet u kojem nema iznenađenja, u kojem se zna šta ko ima u kući, šta jede i čemu je sklon. (U predsednikovoj skromnoj seoskoj kući, baš kao što sam i priželjkivao, da ne kažem očekivao, majka, odevena u crno, iznosi tanjir još toplih makovnjača i orahnjača sa suvim grožđicama).

Nedelja koju pokušavam da što laganije i tromije opišem, u tradiciji slavonskih spisatelja, veliki je dan za Pačetin. U pet po podne otpočeće utakmica lokalnog kluba „Sloga“ i njihovog večitog rivala iz obližnjeg mesta Borova. Seosko igralište je na samoj ivici pačetinskog atara i udaljeno je samo osamsto metara od Nuštra – po zlu čuvenog ustaškog uporišta, naseljenog za vreme Drugog rata zapadnim Hercegovcima. Naselio ih je poglavnik, a kasnije, posleratne seobe okončao i upotpunio Josip Broz. Do ovog poslednjeg rata Nuštrani i Pačetinci su živeli u miru, odlazili jedni kod drugih, kupovali seme, pozajmljivali poljoprivredne mašine, igrali međusobne utakmice na ovom istom terenu, odakle se mogu videti i hrvatske i srpske kuće. Deli ih samo parcela sa žitom. Na njihovoj strani osamljene kuće, sa čijih krovova povremeno blesne čelik kada na njega padne sunce.

Smrt ovde ima boju zatalasanog žita. Njen šum u klasju kao da šapuće pesmu „Grob u žitu“ ...

Fudbalski teren je tipično seoski – dva gola sa čijih nakrivljenih stativa mlitavo vise mreže, svlačionica u trošnoj baraci, izdžikljala trava što pokriva gotovo nevidljive aut-linije, ograda iza koje se okupio seoski živalj i njihovi uniformisani rođaci sa oružjem, zlu ne trebalo! Dvoja borna kola parkirana su sa obe strane igrališta, a njihove mitraljeske cevi okrenute su prema žitnom polju i susednom selu, u kojem živi sličan svet, koji danas u nedelju jede istu makovnjaču i zabrinuto gleda prema nebu, plašeći se ili suše ili gradonosnih oblaka, a i toga da ih njihove vlasti ne pošalju u Bosnu, odakle je teško izvući živu glavu. To su potomci hercegovačkih škutora, gorštačke sirotinje koja je vekovima dirinčila po bogatim slavonskim selima za džak kukuruza, nekadašnji stanovnici kamene visoravni iznad Gruda, Lištice i Čitluka, gde se bogatstvo jedne kuće merilo brojem prosjačkih štapova. Najuspeliji od njih prodavali su sitnu nirnberšku robu po većim gradovima i varošima; nosili su svoje pokretne trgovine u plitkim sanducima poduprtim

štapovima i zvali su ih – Mate! Prosjaci i sinovi čije je sudbine opisao Ivan Raos. Gledajući Nuštar s daljine od osamsto metara, kladio bih se da bi najradije došli na ovu pačetinsku utakmicu da mogu i da ih ne razdvaja neka prastara mržnja koja se iznenada razbudila i čiju cenu sada plaćaju, kao što su celog života plaćali cenu genetske gladi.

S druge strane, Pačetinci ih uopšte ne mrze, gotovo i da ne pominju njihovo blisko prisustvo. Izneverili su dobre susedske običaje i kodekse prijateljstva – u odnosu Pačetinaca i Nuštrana kao da ima nekog blagog žaljenja zbog prekršene komšijske pristojnosti. Zaista, ko bi mogao da želi smrt ovim mirnim dobrim seljanima, koji su zaslužili svoj nedeljni dan odmora između dve bitke i svakodnevnog rintanja u polju?

Gledam, dakle, kao i oni ovu nedeljnu utakmicu, osećajući sve vreme nečiji hladni pogled kroz snajper ili nišansku spravu mitraljeza.

Teren je prilično džombast, a oba tima sastavljena su delimično od ratnika, koji dugo nisu trenirali, a neki od njih veoma retko čak i igrali fudbal. Ipak, to je igra puna uzbudljivosti i fantazije, gde s vremena na vreme blesne zapostavljeni talenat ili prasne neočekivana svađa oko kakve prednosti, smeh ili bučno navijanje. Neki od njih ne mogu da izdrže da trče čitavo poluvreme, pa se ruše zadihani u travu. Tu je i borac kojem je mina odnela desno rame, ali želja za igrom je snažnija od saveta lekara da mora mirovati. Duž linije trči i besni predsednik kluba i trener, mesni bakalin, koji se povremeno hvata za glavu kad neko izgubi loptu ili promaši gol. Predsednik Republike Srpske Krajine svukao je uniformu i odložio dugi „smit veson“ pištolj, pa navukao dres centarhalfa. Trener najviše viče na njega, sve dok predsednik u jednom trenutku ne istegne mišić leve noge i ne napusti teren hramljući, sav u znoju. Rezultat je nerešen: četiri – četiri.

U poluvremenu pijemo mlako pivo pred barakom u kojoj je svlačionica. Jedna devojčica, kojoj sam nacrtao vevericu, poklanja mi lutku od krpa koju je sama napravila. I zelena lutka ljubičaste kose i devojčica zovu se – Rada.

Dok sam ležao u засушеноj travi, gledajući ovu utakmicu, razmišljao sam o ovom pačetinskom narodu. Kako je moguće pobediti nekoga ko je u stanju da na samo osamsto metara udaljenosti od snajpera, minobacača i topovskih cevi od dvadeset milimetara ne odustaje da odigra svoju uobičajenu nedeljnu utakmicu? I koji to predsednik bilo koje i kakve države na svetu trpi da na njega sve vreme urla trener lokalnog tima pred njegovim narodom? Pitam se još i to da li pačetinski susedi iz Nuštra nisu smeli, ili nisu hteli, da pucanjem pokvare neprikosnoveni sveti fudbalski dan, nedelju?

BALKAN DOWNLOAD

Ako nisu hteli (a voleo bih u to da verujem), onda još ima nade za njih.

NEBOJŠA



Nebojša Jevrić ide za vojskom... Ratni reporter i sjajan pisac, čija je glava ucenjena na čitavo malo bogatstvo, pojavljuje se svuda i na svakom mestu kao iz zemlje, pun fantazmagoričnih priča s ratišta. Sretneš ga tako na drumu za Benkovac. „Kuda idete?“, pitam. „U Knin“. „Dobro, idem i ja za Knin“.

– Jevriću, daj ličnu kartu! – zaustavlja ga vojni policajac.

– Šta će ti lična karta, kad znaš kako se zovem“ – odgovara Nebojša.

Ko zna u kom gradu je zaboravio svoje isprave. Za njega su štabovi i kasarne lični plakari s garderobom. Kada mu se uprlja uniforma, uzima novu košulju na Petrovoj gori, a cipele na Romaniji. Automat je sakrio u podrumu s bačvama vina u manastiru Krki. Pisaće mašine na kojima kuca nalaze se zajedno s lepim daktilografkinjama na Palama i u jednom plitvičkom hotelu, hartija mu je u Trebinju, a zabeleške je izgubio kod majora Bauka na Malom Alanu, na Velebitu...

Krstili su ga kaluđeri u svetoj reci Krki, što teče ispod manastira, a napili ratni drugovi, koje je izgubio, pa opet pronašao u činovima potpukovnika, u brdima iznad Trebinja i Stoca. Još se nije otreznio.

Negde je izgubio čizme pa ide bos preko mosta ispod Velike Kladuše. Vojska ga obožava. Gde je on – tu su i najneverovatnije priče. Toliko se navikao da spava po šumama, ledinama i rovovima, na kamionima i prikolicama, u autobusima i po vojničkim kantinama, da više ne može da zaspi u krevetu. Pronalazio sam ga u raznim hotelskim sobama kako leži na patosu, dok mu je udobna postelja neraspremljena i nedodirnuta.

Poslednji put zatekao sam ga kako spava na bilijaru u Komandi Vojske Republike Srpske Krajine! Spavao je dubokim snom, mada su prostorije bile pune oficira i ratnih reportera. Bilijar je bio zelen poput kakve nežne doline izgubljene u vrletima.

Učini mi se simboličnim što jedan mlad pisac spava na bilijaru. Šta smo radili sve ove godine i decenije nego ležali po bilijarima, kao raznobojne kugle koje je udarao ko je stigao. Viđali smo i osećali na

svojim telima samo vrhove štapova – ko ih je držao u rukama, Bog sveti zna. Još čujem prasak naših sudara s kuglama drugih boja koje, takođe, nisu znale ko ih udara. Veliki su to bili igrači za nas!

Evo jednog tihog, retko srećnog trenutka: štapovi su prislonjeni uza zid, niko ne igra bilijar.

Pokrivam usnulog Nebojšu na bilijaru ratnom zastavom da se ne prehladi.

KASA



Živeo je u Krajini jedan bogat čovek u varoši koja je nekoliko puta prelazila iz ruke u ruku različitih vojski sve dok od nje ne ostadoše samo zgarišta. Taj postariji čovek pobegne iz grada bez igde ičega, a kuću mu zapale i ona izgori sve do temelja.

Posle izvesnog vremena, on se skrasi u gradu Banjaluci i pronade četiri hrabra profesionalna vojnika kojima je rat bio omiljeno zanimanje. Otkrije im tajnu da je u njegovoj spaljenoj kući, ukopan u zid dimnjaka, ostao čelični mali sef u kojem se nalazi četiri stotine hiljada maraka. Nacrta im tačno mesto u zidu i dogovore se da mu sef donesu, pa će čitavo to bogatstvo podeliti na ravne časti.

Četiri ratnika krenu na put; jedan od njih pogine u zasedi, jedan bude ranjen u glavu, pa prolazeći kroz mnoge opasnosti najzad pronađu tu varoš i kuću i, rizikujući živote, po noći iskopaju sef. Gazili su reke i potoke, prelazili preko planina noću, ubijali da ne budu ubijeni, izbegavali zasede, straže i patrole, danju spavali po ruševinama, a noću pešačili vukući pretežak teret koji će im obezbediti budućnost i izbaviti ih iz ove proklete zemlje.

I tako, posle nedelju dana potucanja, donesu sef onome čoveku i stave mu ga na sto. Čovek okrene šifru i vrata sefa se nečujno otvoriše. Pred očima im se ukaza divan prizor od kojeg zadrhtaše od uzbuđenja! Četri svežnja od po sto hiljada maraka stajala su im na dohvat ruke. Njihov vlasnik ispruži ruku da uzme prvi svežanj, ali u tom trenutku, čim ga je dodirnuo, novac se raspe u pepeo! I ostala tri svežnja pretvoriše se u sivu prašinu. Vatra koja je sažegla čovekovu kuću, istina, nije dodirnula novčanice, ali ih je pretvorila u prah i pepeo.

RAZMENA



Kao da su se vratila stara vremena odsecanja glava i vađenja očiju, na Kordunu muslimane ponovo zovu Turcima. Plitka i uska rečica Glina, koju je moguće pregaziti, deli Veliku Kladušu i selo Gejkovac – Turke i Srbe.

Na sredini mosta je granica, a obe strane obale obrasle u šipražje dele vreće peska, karaule, mitraljeska gnezda i mladi plavokosi Poljaci iz odreda Ujedinjenih nacija...

Ovo je, verovatno, najčudnije mesto na svetu. I pored tolike vojske, bodljikavih žica i minskih polja, ova dva zaraćena naroda i danju i noću strasno se bave švercovanjem! S jedne strane reke na obali sede a la Turka muslimani Velike Kladuše, koji su već mesecima u okruženju bez hrane i goriva, ali s mnogo stranog novca koji im se baca iz helikoptera ili tajno unosi iz Cazinske krajine. Na drugoj obali čuče Srbi s hranom, gorivom i raznom drugom robom, od cigareta, šećera, ulja i koka-kole do goriva i municije kojom će ih Turci gađati. Preko reke Gline su prebacili konopce, slične onim dvostrukim na kojima se suši rublje između dve zgrade, plutaju mali splavovi na naduvanim automobilskim gumama, gazi se preko plicaka. Zaneti ovom hazardnom trgovinom, oni kao da sasvim zaboravljaju da su u ratu s muslimanima iz Kladuše, iznad čijih se glava beli zlokobna kula Muje Hrnjice, davnog ukoljice. Šverc je izgleda u krvi i jednih i drugih – to je jače od njih! Srbi su otišli toliko daleko da su Turcima prodali čak i najnoviji tip tenka. Da bi to sprečila, Srpska vojska Krajine poslala je svoju najelitniju jedinicu da okruži ovu malu Sodomu i Gomoru i pozatvara sve radnje i trgovine.

Ne vredi! Krijumčarenje je jače i od straha od smrti. Izlažući se smrtnoj opasnosti, prelazimo na muslimansku stranu mosta. U nas su uperene mitraljeske cevi i jednih i drugih, a i Poljaka koji se hvataju za glavu. Prilazi nam mladi oficir Safet, gotovo još dečak, i svi sedamo podavijenih nogu na zemlju. Najzad sam oči u oči s neprijateljem, ali u tim očima ne vidim nikakvu mržnju – samo pohlepu:

„Imate li šta za trgovinu?“, pita poluglasno da ga ne čuju njegovi vojnici.

BALKAN DOWNLOAD

Dogodilo se u ovom kraju, da Turci nisu imali šta da puše, dok su Srbi imali „Marlbora“ ali nisu imali šta da piju. Razmena je tekla ovako: vezanog na dugi konopac Srbi puštaju zarobljenog muslimana koji u naručiju nosi deset boksova „Marlbora“ a Turci, sa svoje strane, puštaju vezanog Srbina sa kartonom „Balantajna“. Pošto razmene robu na sred brisanog prostora, svaka strana povlači svog zarobljenika.

ŠENLUČENJE



U ovom ratu jedna stara turska reč ponovo ulazi u modu: šenluk, šenlučiti... To je neka vrsta slavlja, uz podvriskivanje, pevanje i pucanje.

Turci iz Velike Kladuše šalju glasnika na srpsku stranu: „Večeras ćemo malo šenlučiti...“, kaže on. „Jednom našem rodio se sin. Kad čujete pucanje, to nije protiv vas!“ I Srbi to razumeju. I oni šenluče.



U Teslingradu dve zaraćene strane razdvaja samo železnička pruga. Grad je doslovno izrešetan granatama. Jedna neeksplozivirana mina štrči iz fasade zgrade u kojoj i dalje mirno žive stanari. Za poslednjih godinu dana u Teslingradu, zasutom kuršumima, rođeno je sedamnaest beba! Deca se igraju rata među izrovašenim stambenim blokovima. Na isturenim bunkerima prve linije nalepljene su ceduljice na kojima se borci upozoravaju da odmah zadrže izvesnu Lidiju koja je špijun, a izdaje se za novinarku. Nervi su nam napeti kao violinske strune. Odjedanput – urnebesna pucnjava iz automata i mitraljeza. Jedva se uzdržavam da se ne bacim u obližnji jarak, ali kapetan koji me vodi kaže mirno da to neko šenluči, jer se u opštini upravo dvoje venčavaju!

Šta je to u tom narodu što ga nagoni da u sred smrtne opasnosti puca u zvezde od veselja u kojem ima i očajanja i besa, i drskosti, i ljubavi prema oružju?

„Ajde da šenlučimo!“, kaže mi jedan plavokosi momak i gura granatu u debelu haubicu. Znam dobro, ako je ispali, oni s druge strane će nam uzvratiti kišom granata i jedva uspevam da ga sprečim.

U noći pred svetog Iliju iskri se žar po brdima Krajine. To vojska tiho šenluči i okreće jaganjce na ražnju – jedino im je još preostala stoka, drugog ničeg i nemaju za jelo, sem ljutike i crnog spečenog hleba.

„Hajd', pomози, sveti Ilija!“, nazdravljaju starim manastirskim vinom. Odjekne po koji usamljeni hitac u noći punoj mirisa kadulje – to neko šenluči...

Hoće li se Hrvati povući, ili udariti?

Možda im je ovo poslednje jagnje u životu?

RASEMA



Evo Raseme!", širi se šapat oko mosta.
„Ide Rasema“, dovikuju se vojnici s bornih kola.
„Eh, Rasema...“, osmehuju se starci.

Rasema ide obalom pokraj mosta. Srbi prestaju sa čišćenjem oružja. Poljaci prekidaju ručak. Francuski artiljerci s topovima iznad grada otimaju se za doglede.



Rasema, s belim zavojem iznad članka na nozi, korača kao punokrvna ždrebica u padoku. Linije njenih butina su napete, raširene nozdrve njuše miris baruta i kontrabande. Kratka, kovrdžava kosa, oči boje Unine matice, male grudi i zanjihani bokovi u najkraćim vrućim

pantalonicama koje sam ikada video, zaustavljaju dah i Srbima, i Turcima, i Poljacima, i Francuzi!

Rat prestaje. Rasema je dobro poznat gost njihovih noćnih mora u karaulama. Ona pevuši u hodu.

*„Krupne suze teku, ljubavi,
nema ko da ih zaustavi...“*

Rasema je šankerica u kafeu „Dionis“. Ovaj bar, obasjan u po bela dana bolesnom svetlošću fluorescentnih cevi, liči na pravo svetište, posvećeno usred Korduna bogu vina, uživanja i straha od smrti. Rasema je njegova dvopolna vestalka. Za njom čeznu i muškarci i žene. Prebegla je s turske strane izmislivši priču o tajnoj ljubavi s nekim tajanstvenim oženjenim čovekom. Srbi, laki na ljubavnu patnju, prihvatili su je i odenuli. Kažu da Turci iz Kladuše još pate za njom.

Sumnja se da danju radi i za Turke i za Srbe, a noću za Poljake, Francuze i ko zna koga još! Ima tek 24 godine. Niko joj ništa ne sme, jer svi se plaše da ostanu bez nje.

Rasema korača uz mutnu Glinu i prolazi pokraj tenka T-55 ispod čije cevi piše:

NE PRILAZI MI – MOGU DA UMREM I SAM!

ZMIJE



Bledunjavi Danci iz odreda Ujedinjenih nacija ne vole jagnjetinu, koja je prejaka za njihove hamletovske stomake. Danci više vole zmije.

Na Suvoj međi, liniji fronta dugačkoj trideset kilometara, Srbi hvataju šarke i poskoke pa ih za nemačke marke prodaju Dancima u predahu između dva okršaja.

Danci ih onda pakuju i za velike pare šalju u Kopenhagen, gde uopšte nema zmija. Za taj novac oni kupuju sanduke piva u limenkama, jer ne podnose ni teška, crna krajiška vina s mnogo tanina.

Stručnjaci iz Kopenhagena će iz otrovnice iscediti i poslednju kap otrova, od kojeg će verovatno pokušati da naprave serum protiv ovog ljutog krajiškog naroda, za koji su zmije – domaće životinje!

PUŠKA



Na drumu za Vrliku stražu čuvaju vojnici Ujedinjenih nacija, Nigerijci. Narod ih zove black chetniks. Imaju lica boje čokolade sa stotinu blistavih belih zuba. Već su naučili po nekoliko nepohodnih srpskih reči. Oni kontrolišu oružje.

Jedan olupani krkljavi traktor vuče prikolicu punu smrknutih i prokislih Krajišnika. Lica su im neobrijana. Pod ceradom su im vreće i oružje. Učtivi Nigerijac salutira i pita:

„Ima puska?“

„Nema puska...“, odgovara Krajišnik.

„Pisi, nema puska!“, naređuje nigerijski oficir potčinjenom, a zatim pita drugog čoveka:

„Ima puska?“

„Ima puska!“, odgovara ovaj.

„Ima dozvola?“

Seljaci im daju da piju rakiju od kukuruza. Nigerijci neumereno piju. Ujutru se svi drže za glave.

„Boli glava, boli glava“, kaže jedan. „Tesko biti Srbin!“

Naravno on se vara ako misli da smo mi otporniji na to krajiško piće.

„Ima puska?“, pita nigerijski oficir.

„Nema puska“, odgovara doktor.

Nigerijac počinje da skače, tapšući rukama i hvata se za glavu:

„Lud covek!“

Viče: „Nema puska! Nema puska u ova luda zemlja! Lud covek!“

Poljaci, koji su zamenili Nigerijce, pošto su se ovi suviše zbližili s Kordunašima, mnogo su stroži i nemaju smisla za šalu.

„Ima puška?“, pitaju doktora kome je to već dosadilo. Napravio je pušku od drveta i drži je uvek u kolima.

„Ima puška?“, ponavlja već iznervirani poljski oficir.

Doktor bez reči izvlači drvenu pušku na kojoj piše:

IMA, IDIOTE!

A zatim daje gas i odlazi...



JARETINA



Ovaj sektor Krajine kontrolišu Kenijci iz snaga Ujedinjenih nacija. Sneg je prekrio krvavu krajinsku haljinu, pa sada liči na belu venčanicu mlade koja je umrla pre svadbe.

Na belom snegu crnci se smeju belim zubima. Kao da su jata gavranova bacila senke po belim poljima. Kenijci kupuju jariće kod Ljubana Četnika u selu Cetini. Iz tamnog vrela Cetine izleću ledene vile i vodeni vilenjaci...

Jareće meso u Keniji najveći je luksuz koji sebi mogu da priušte samo bogati. U Krajini je ono jeftinije od hleba.

ĐINĐI-MINĐI



Na Petrovoj gori, u staroj šumi mračnoj kao vreme, s komandantom Bulatom pečemo mlade purenjake na žaru kestenovog drveta.

Na ovom mestu ugarski kralj Koloman potukao je 1097. godine do nogu poslednjeg hrvatskog kralja Petra Svačića. Kestenova šuma puna je njihovih davnih krikova.

Na drugoj vatri, u kotlu okačenom o verige, kuva se – i peče istovremeno – kotlovina, staro hajdučko jelo s Korduna.

Komandant mi dodaje čudan začim koji dobro poznat ukus kotlovine preobražava u nešto pikantno, potpuno nepoznato i bizarno.

Taj začim je poklon od generala Muse Bamaija, komandanta nigerijskog bataljona koji je nedavno napustio Kordun. Pravi se od đumbira (džindžer), a Afrikanci su ga zvali đinđi-minđi, tvrdeći da je afrodisijak.

Đinđi-minđi!

U tamnoj šumi, poput svitaca, svetle samo oči Kordunaša pod oružjem.

Kordun – prastari kordon, između dva sveta, dve civilizacije, ponovo je probuđen...

KRIGLA



U Krajini prave krigle od granata. One su veoma slične klasičnim bukarama izdanim od smrekinog drveta, ali su mnogo teže. Ipak, dobro leže u ruci.

U jednoj krčmi, na putu za Đevrske, pio sam crnjak iz te smrtonosne bukare. Čahura granate od sto dvadeset milimetara preseče se testerom za metal i samo joj se doda drška. To veoma podseća na krigle od tuča iz kojih se u Njujorku, u „Grand plaz“, pije „Velvet Lady“ (plišana leđi) – koktel od crnog „ginis“ piva i „dom perinjona“, da bi se pre podne, posle burne noći, došlo sebi.

Ali, vino iz čahure čije je zrno nekome donelo smrt ili promenilo život – ima poseban ukus. Ako ništa drugo, moglo bi da nam bude poslednje.

Čovek koji pije vino iz čahure pretvorene u kriglu može lako da mezeti metke iz automata.

ŠJEKIRA



Razgovaralo se o odnosima Srbije i Hercegovine do dugo u noć. Izlazeći iz zadimljene sobe, priđe mi general Radovan Grubač, koji čitave večeri nije prozborio ni reči, uhvati me za rukav i gledajući sve iskosa reče:

„Žalila se hercegovačka šuma da hoće da je posijeku. Ma, ko će te posjeći jedna, smirivali je, što se bojiš šjekire? Ne bojim se ja šjekire, kazala šuma, šta je šjekira, ništa, komad običnog čelika. No se ja plašim držalja! Ono je od našeg drveta...“



LETO SLEPIH MIŠEVA



Četvrtog avgusta 1994, u ponoć, Savezna Republika Jugoslavija zatvorila je svoje granične prelaze prema Republici Srpskoj i otpočela njenu blokadu.

Prekinuti su robni i platni promet a svim vođama, ministrima i funkcionerima Republike Srpske zabranjen je ulazak u Saveznu Republiku Jugoslaviju.

Novi svetski poredak pohvalio je ovaj potez, proverio hermetičnost granica i obećao Saveznoj Republici da će joj kao nagradu ublažiti neke od sankcija.

Istog časa pojurio sam kao lud iz Budve, gde sam se zatekao, prema brdima blokirane Republike Srpske.

U Hercegovinu sam ušao poput davnih krijumčara, sa mora uz Risanske strane, kroz Grahovo, pa tajnim već zaboravljenim stazama preko oštrog tucanika i bodljikavkog šiblja. To su „duvanski putevi“ kojima se stolicima švercovala hercegovačka škija, a zovu ih još i „putevima svile“. Kada se zatvore široki carski drumovi, ovuda su se prokradali ustanici bežeći u Crnu Goru ili iz nje. Šikara, užareni kamen i koze. Presahle čatrnje (gustijerne) i žedna stoka na ispucalnoj škrtoj zemlji riče pod zvezdom što prži sve ispod sebe. U daljini smo videli graničare. Duge kolone kamiona s prikolicama i džinovske hladnjače iz kojih se topio teret na razmekšani asfalt.

Ispod mene je ostao uzavreli kotao Boke, u kome su se kao u čistilištu, prevrtale s jedne na drugu stranu tamne senke letnjih mučenika. Grmela je prostačka, svezaglušujuća muzika iz zvučnika golemih kao kuća, a duž obale je plovio brod diskoteka – „Hobotnica“ sa milion pipaka koji su svrdlali bubne opne. U toj zatupljujućoj muzici, od koje drhte tela, bilo je nečeg zlokobnog i zastrašujućeg. Od nje su sa obale duboko u kopno pobegle čiope, na pučinu su zbrisali galebovi (nisam video ni jednoga), uginuli su cvrčci i zakopale se duboko u zemlju zmije. Po noći samo kruže izbezumljeni slepi miševi, razbijajući dlakave glave o zatvorene žaluzine. Leto slepih miševa.

Hercegovački gradovi su opusteli; na drumu između Trebinja i

Bileće, koji je avetinjski pust, nijednih kola. Oni retki ljudi koje sretnemo na kakvom trgu zapanjeni su našim dolaskom sada kada u te krajeve niko živ ne stiže. Na pustom bilećkom trgu jedan profesor sumanuto šeta oko zatvorenog kioska za novine koje već dugo ne dolaze. Čitavog života čekao je „Politiku“ u deset sati i ne ume da započne drugačije svoj dan.

Na gluve telefone, kojima su ukinute veze sa spoljnim svetom, pada fina crvenkasta prašina. Trebinjska pošta puna je praznih odjeka.

Preko gorskih hrbata, samo njima poznatim kraticama, kreću se grupe žena u crnim maramama. Njihovi sinovi i muževi bez ruku, nogu i očiju leže u dalekim bolnicama, a one ne mogu da im telefoniraju i čuju hoće li preživeti ili putovati po mrtvačke sanduke. Neke od njih rasplele su kose i kunu, pešačeći prema prvoj pošti u gradu Nikšiću, daleko iza granice koja ih je razdvojila.

Daleko je do Nikšića, čitav dan hoda po velikoj žezi, kozijim stazama. Nestaje polako goriva, pa onaj koji ima kola čuva poslednjih pet litara za ne daj bože!

Za razliku od žena, kojima je dozvoljeno da se žale, muškarci ćute i puše ljutkast domaći duvan. Ma kom sloju pripadali, bili pastiri, seljaci, vojnici ili pukovnici, oni pokazuju neverovatnu delikatnost – o blokadi se uopšte ne razgovara. Ne pominje se nijedno ime političara, nijedan sastanak ili neka presudna odluka. Skamenjeni u tom otmenom, uzdržanom ćutanju, kao što je red kada u nečijoj kući neko umre, oni pristaju na razgovor samo o vremenu, letini ili pčelama. Došljak koji bi poveo razgovor o ovoj bolnoj temi ispao bi nepristojan, kao neko ko bi započeo priču o konopcu u kući obešenog. U potpunoj tišini, kao na parastosu, kruži boca lozovače. I deca su se utišala, pa niko ne treba da ih smiruje. U tom tako uzdržanom, dostojanstvenom ćutanju kao da učestvuje i sam sasušeni tragični predeo; piramide kamenja (koje ovde nazivaju „gomilama“), ispod kojih snevaju mrtvaci iz dalekih bitaka i po koji neupokojeni vampir, presahli izvori i potoci, pritajene planinske zveri... Ovo je po lepom vaspitanju zemlja rođenih plemića. Čovek je pred takvim ponašanjem i zadivljen i suši mu se grlo. Sigurni su, ovako preživeti ne mogu, a niko reč žalbe ili kletve da ne izusti. Zemlja Hercegovina je zemlja trpljenja.

A u zabitim kamenim selima sede ispred kuća starci guslari kao slepi Homer.

„Nijesmo dobili ni struju ni vodu, niti puta“, priča mi jedan, „jer nijesmo bili za današnjicu“...

Unuci im uključili tranzistorske prijemnike što se samo ne

raspadnu. Zalepili ih starim flasterima, žicom i konopom, a umesto antena, uturili pleteće igle. Slušaju vesti i izjave uglednih ljudi, gledaju na šta će sve to izaći i mažu strune gusala tamjanom. Sve će to ući u njihove deseterce. Bogami, ne bih voleo da se nađem tamo u ulozi izdajnika. „Turi ga u pjesmu!“, dovikuju im deca i gosti. Kad te jedanput „ture“ unutra teško ćeš izaći najmanje sto, dvesta godina. Izmišljeni su radio i televizija, pojavile se gramofonske ploče, trake i kompaktdiskovi, a oni, starci, i bez struje i bez telefona odlučuju o tome šta će o nama misliti naši praunuci.

Sećam se pokojnog Radovana Bećirovića iz Morače, čuvenog narodnog pesnika koji je opevao najveće srpske bitke i junake. Posle zlosrećnih „lijevih skretanja“ u Crnoj Gori i Hercegovini, Radovan Bećirović je spevao i pesmu o Moši Pijadi koju srpski narod iz ovih krajeva zna još uvek napamet. I ništa nije pomoglo nesrećnom Pijadi što je bio izvanredan slikar, veliko novinarsko pero, političar i državnik, tvorac Ustava i zakona, ni to što se pretvorio u bronzu i kamen, u ulice i trgove – stihovi Bećirovića su ga nadživeli i dan-danji se pevaju uz gusle:

*„Dođe neko čudo iz daleka,
Na sred Crne Gore zaleleka!
Naprijed pete, a pozadi prsti,
Crnoj Gori ne da da se krsti...“*

Zatvoren posle rata zbog tih stihova, Radovan Bećirović piše sa robije moleći za pomilovanje:

*„Molim Titu i Mošu Jevreja,
Da oprostite što sam nekad bleja!“*

Ni odricanje od pesme samog autora nije uspelo da zaustavi guslarsku moć koja je razbuđena, nezavisno i od samog autora, nastavila svoj samostalni život.

Slušaju tranzistore stari guslari, skupljaju veđe, suču brkove i iskašljavaju se kao što je red pre nego što se počne – a samo što nisu počeli. Kakav će ko ispasti u tom pevanju što ostaje za potomstvo – videće se. Neka je svima Bog na pomoći!

U čestitoj kući Uljarevića iz Bileće, koja leti izgoni svoje krave u Crnu Goru s druge strane Vučijeg Dola, u selo Vrbicu, tamo gde granica između Republike Srpske i Savezne Republike prolazi tačno kroz seosko

groblje, preko mrtvih koji su je nekada rušili, dobio sam na rastanku malenu teglu livadskog meda od majčine dušice, vrijeska, kadulje i kantariona. Poklonila mi je stara Jovanka Uljarević koja sluša vesti i samo huče.

Uzimam svakog dana po jednu kašiku tog tečnog, svetog zlata da me u gorkoj zbilji „izbavi od lukavago“.



ISPOD LEOTARA



U Vilusima, na granici koja deli moje srce na dva dela, visok plavokos Francuz čita Selina. Prilično čudna literatura za jednog vojnog posmatrača. Drugi, Holanđanin, više voli Roberta Ladlama. Crnogorski graničari vole mene, pa iznose bocu domaće lozovače. Ispijamo ritualno po gutljaj dok oni sa blagom čežnjom gledaju ka ratištu prema kome odlazimo. Nisu ni pogledali nekoliko boca viskija koje je jedan imućan Hercegovac iz Beograda poslao po meni u štab Hercegovačkog korpusa, plašeći se potajno hoće li tamo stići. Više od mene nego od granice. Pa, stigle su.

Oficiri ispijaju otmeno po pola čašice, tek reda radi, da ne uvrede darodavca.

Na nebu grmi. Jedan major podiže pogled prema tamnim oblacima što se navlače nad Hercegovinom i kaže:

„Ako bude grada, pićemo viski s ledom!“

No, jedino artiljerac, šezdesetogodišnji pukovnik Lakićević ume da razlikuje gromove od artiljerije najvećih kalibara koja već danima zasipa obode grada Trebinja pržeći sve pred sobom. Gore šume, gori makija po hrbatima visokih planina... Požari se toliko brzo rasplamsavaju da im nije uspelo umaći ni krdo brzonogih brdskih koza.

Gospodstveni Trebinjci sede na terasi hotela „Leotar“ i lagano ispijaju svoje kafe dok grmljavina granata odjekuje i vraća se umnožena niz sive kamenjare kao da se kuglaju kakvi nevidljivi džinovi. Svakog časa neka od tih smrtonosnih kugli iz ove ratne kuglane može da uništi ovaj prelepi plemeniti grad koji se naizgled spokojno ogleda u reci Trebišnjici, sanjivo zapletenoj u vrbe ispod tajanstveno tamnih čempresa.

Pričam sa čestitim starinama, o čemu drugome, nego o Dučiću – Duki – princu pesnika zaljubljenom neizlečivo u Leotar, za čije je ime pisao da potiče od ilirske ili grčke reči Elefterija, što znači: Sloboda. U pesmi „Hercegovina“ Duka kaže:

„Znaće da je samo ona zemlja svetla

*gde nikada još nije pala suza srama,
gde su deca na mač ime oca metla
što živi u himni i molitvama... "*

Starci, inače, nisu primili svoje pošteno zarađene penzije već više meseci, a one, uglavnom, iznose od petnaest do trideset dinara i to u bonovima za koje ne može ništa da se kupi.

Jedan lokalni poznavalac, inače tvrdi, da ime planine Leotar, vuče korene iz dve reči – leo (lav) i tar (grad), što znači lavlji grad, a još verovatnije od mediteranskog čamca leuta, čije trouglasto jedro veoma podseća na oblik ovog magijskog brda.



Dugim zavojitim kozijim putem popeo sam se na vrh Leotara i video more, tu blistavu modru ploču. Ne postoji ni jedna zemlja na svetu sa čije se planine golim okom može videti more a da se između nje i njega nalazi tuđa zmijasta država, ne šira više od nekoliko kilometara.

Između nje i nas su kameni visovi oko kojih se borimo. Artiljerija velikih dometa može da ih prebaci, ali onaj ko ih drži može da osmatra pogotke i da ih koriguje. Neki visovi su naši, neki njihovi, pa jedni mogu da ubace granatu u kriglu piva na stolu ispred „Leotara“, a drugi u kapučino pred Gradskom kavanom u Dubrovniku. Mirotvorci smatraju da je bitka za te visoke kote besmislena, jer ne sede dok grmi pred kafanama, već se zavlače u podrume i skloništa.

Zbog čega sam u Trebinju? Zbog toga što mi je već dosadilo da gubim gradove koje sam voleo. Pitaju me da li se bojim? Moja hrabrost potiče iz kukavičluka. Pokušavam da ga pobedim. Leonardo je zapisao u svom dnevniku: „Čitavog života mislio sam da se učim živeti, a u stvari, učio sam se kako umreti...“

Posmatram lica i ruke boraca što leže po kamenjaru, njihove oči i čudnu svetlost koja zrači iz njih. Što je čovek bliže smrti sve manje se govori. Reči su škrte i imaju ogromnu vrednost i težinu, a svaki povučeni dim opojniji je od čitavog boksa cigareta. Ne bih voleo da su mi neprijatelji u ovom ratu. Čekajući novi artiljerijski napad na Trebinje, prelistavao sam, iz dosade, poluizgoreli gradski telefonski imenik pronađen u rovu, čitajući čudna prezimena:

...Derikonja, Derikrava, Derikučka, Koljibabić, Bodiropa, Grbo, Pičeta, Likokur, Guzina, Kenjalo, Čuraga, Dangubić, Divljan, Džomba, Grzilo, Govedarica, Krivošija, Kukrika, Mrkonja, Mumalo, Palikuća, Pidžula, Rikalo, Šupljeglav, Tunguz, Vreća, Vukorep, Zvijer, Koljivrat...

Pomislih: kad se ovako prezivaju ovi što su u imeniku, kako se tek zovu oni što nisu imali ni telefona!

LAKI



Nad Trebinjsko polje navlače se teški tmasti oblaci sa pramenjem magle pa obe artiljerije prekidaju rad, jer ne vide dobro ciljeve. Hercegovačka artiljerija je štedljiva – municija je preskupa i teško se nabavlja. Neprijateljsko topništvo najčešće puca nasumice i troši nemilice granate i rakete iz višecevniha bacača što liče na skraćene smrtonosne orgulje. Imaju, izgleda, toga koliko hoće. Iza njih je čitav zapadni svet koji je odlučio da zatre Hercegovinu.

„Druže generale, obustavljamo vatru!“ kaže komandantu artiljerac Laki, koji je čitavog života oslovljavao tako generale i koji se ne stidi zbog toga.

„Ne kaže se ‘druže generale’, nego gospodine!“, ispravlja ga jedan bradonja.

„Slušaj ti!“, odgovara mu mirno Laki kroz dim cigarete koja mu dogoreva na usnama, „nije Remark napisao ‘Tri ratna gospodina’ nego ‘Tri ratna druga!’“

ZA ŠANKOM



Čekao sam jutro u jednoj kamenoj krčmi poviše grada. Za šankom su sedeli mladići u nagorelim uniformama. Ne mogu da spavaju.

Jedan je nedavno izgubio mlađeg brata. Drugi kuma. Treći četiri vojnika iz svoje jedinice.

Pili su, ali niko nije mogao da se napije. Delikatni, ćutljivi, učtivi, prirodno otmeni i umorni ratnici koji, možda, više nikada neće povratiti san.

Onda je jedan od njih uzeo gusle, pa je šanker istog časa ugasio kasetu „Iglsa“ – Hotel Kalifornija.

Zapevao je sonornim glasom montanjara kojeg trese neko unutrašnje uzbuđenje, glasom koji je bio više krik nego pesma:

„Braćo Srbi, molim vas ko Boga, Ne pucajte jedan na drugoga!“

VUČARI



Nasred sela Golubića iznad Obrovca, na potpuno pustom drumu, grupa Bukovčana iz Žegara peva oko mrtvog vuka. Na glavama im crvene kape s dugim kičankama, zavrata, u rukama bocuni crnog vina.

Vučica je nabijena na kolac i okićena. Čeljust joj je razjapljena, puna opasnih oštarih zuba i usirene krvi. Oči iskolačene. Zaklala je petnaest ovaca u toru Tole iz Žegara.

Vučari obilaze Bukovicu i pevaju ispred kuća. Njihovi glasovi lome se o planinske litice. Oni slave pobjedu nad zlom jednog dvanaestogodišnjeg dečaka, Gorana, koji je ubio vučicu s razdaljine od pedeset metara automatskom puškom. Bled, ozbiljan i uzdržan, poput kakvog mladog vlastelina s Velaskezovih platna, dečak prima hvalospeve utkane u tu vučiju himnu. Narod im daje koliko ko može. Daruju ih vinom, rešnjem pančete, okruglim sirom iz ulja, duvanom ili cigarama. Kitimo novcem vukove načuljene uši. Kada se kolac podigne na ramena, vučica kao da se propinje ka oblacima.

ZADNJA POŠTA TREBINJE



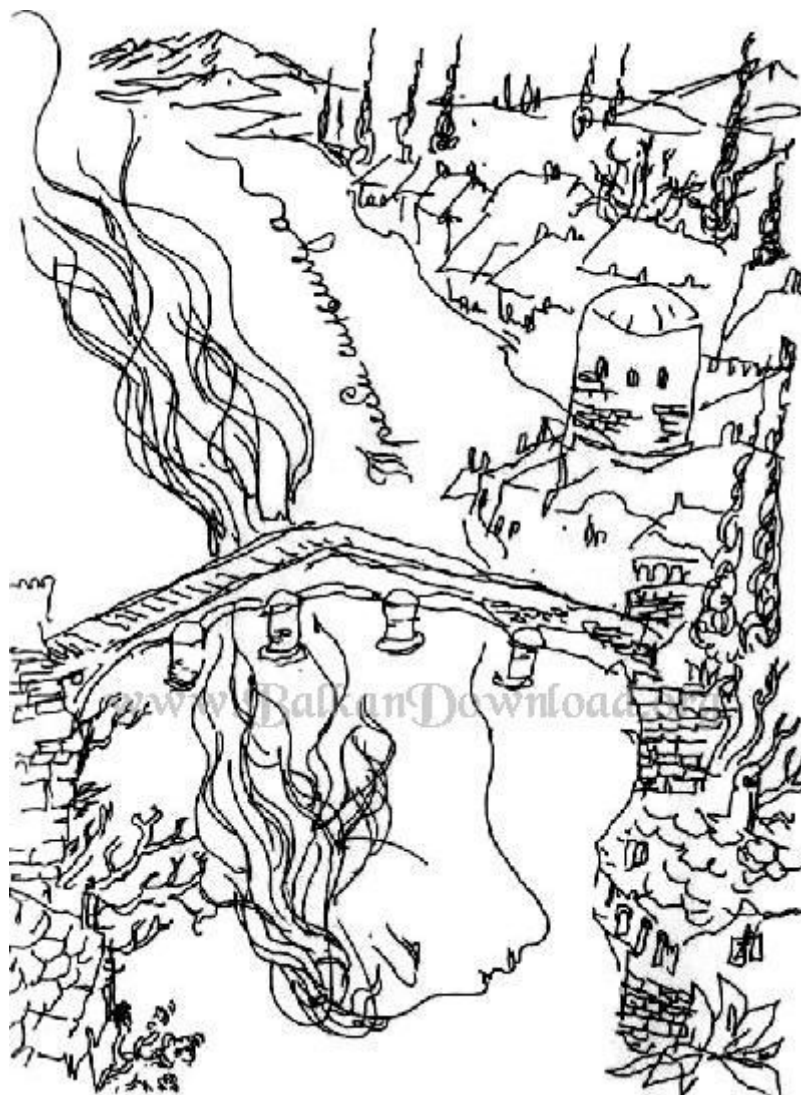
Nekada davno, kao da je to bilo u nekom dalekom predživotu, bežali smo od usijanog avgustovskog splina Dubrovnika u Jazinu, mesto gde je ledena hercegovačka rečica Lastva zajažena i toliko čista da se i na dubini od nekoliko metara vidi svaki oblutak. Kupali smo se na ovom mestu gde se u srećna vremena pokraj puta okretalo i po desetak jagnjadi na rašnjevima koje je pokretala voda. Rašnjevi su prazni, zaustavljeni, a umesto muzike čuje se potmula grmljavina topova velikih kalibara, nalik na uvod Betovenove „Sudbinske simfonije“.

Ponavljam jedan stari ritual – kupanje u hladnoj vodi Jazine. I, gle, posle prvog skoka u smaragdnu Lastvu, izranjam na površinu kao potpuno nov. Sa kože i iz dubine stomaka iščezla je teskoba, koju su prevodioci Žan Pol Sartra pogrešno preveli kao „mučnina“, prašina i pepeo poraza sprani su svetom vodom Lastve. Grmljavina topova pretvara se samo u običnu muziku timpana simfonijskog orkestra. Ako je Lastva zelena oaza u kamenoj hercegovačkoj pustinji, čitava Hercegovina u ovom trenutku, predstavlja usamljenu oazu hrabrosti, čestitosti i etike u ovom delu sveta; neku vrstu antičkog hrama neukaljanog izdajstvom, sujetom, zavišću, politikom i stranačkim borbama.

Oni što su rođeni u okolini Trebinja, za koje je taj prelepi grad na Trebišnjici bio važniji i veći od samog Njujorka, kada su ga kasnije u životu upoznali, jer su u njemu po prvi put dotakli opancima od opute asfalt, ugledali električnu svetlost i lepe visoke devojke atletskih ramena i uskih bokova plivačica; oni što su umirući negde u Kaliforniji ili na Novom Zelandu, sanjali to začarano mesto gde rastu čempresi i narovi, od malih nogu su na kovertama svojih pisama ispisivali ljubavnu šifru: Selo to i to – Zadnja pošta Trebinje.

I sada, ulazeći u taj grad, osećam se kao da ulazim u Zadnju poštu na svetu – zadnju odbranu onoga što je obožavao Jovan Dučić i svi oni posle i pre njega koji svoje živote nisu mogli ni zamisliti bez te male hercegovačke prestonice. Čini mi se da je ovo najvažnija, poslednja

odbrana tog grada – metafore; ako ga izgubimo, zaboravićemo da se smejemo i da se zaljubljujemo, a to je upravo ono, što nas razlikuje od životinja.



Dok posmatram artiljerijski duel i osluškujem zvižduk granata a zatim i eksplozije od kojih se ledi krv u žilama, čini mi se da prisustvujem nekoj srednjevekovnoj bici između dva grada. Suština je ista, samo su se promenila oružja. Umesto srednjevekovnih topova to su moderna oruđa; umesto veštih nišandžija, sada je to elektronika, dok su dvoglede zamenile neke laserske sprave, tako da se na udaljenosti većoj od petnaestak kilometara lepo vide svaki neprijateljski vojnik, zastava ili džip. Svakoga trenutka sva naša znanja i osećanja, čitava biblioteka koja nam je u glavi, naše sentimentalno vaspitanje i imaginarni muzej remek-dela, telefonski brojevi i gradovi koji su nam u glavi, mogu da budu uništeni jednim običnim komadom čelika na ovoj steni nadomak mora.

AKACIJA



Pre nego što sam krenuo u Hercegovinu, morao sam da odgovaram na veoma neprijatna i zlonamerna pitanja jedne dame za koju „mir nema alternativu“. Mislim da je pripadala čuvenom udruženju „Majki u crnom“, koje nisu nikada ni imale dece. Ukratko, postavila mi je pitanje kakvog uopšte ima smisla ginuti za tamo neke krševe gde i nema ničega vrednoga. Ni sam ne znam kako, odgovorio sam joj nečim, što možda liči na zen koan:

„Ne vredi žrtvovati život za komad zemlje! – reče akacija gledajući s visoka na zemlju u svojoj saksiji“.

BUJICA



Na sreću (ili nesreću) živimo u vreme kada se stvara istorija. Ona liči na bujicu, odron kamenja, prirodnu nepogodu. Ruše se gradovi, gore sela, zemlja se kupa u krvi... Ta bujica nosi sobom sve: pohlepu, kukavičluk, zločine, zavist, mržnju, bogaćenje i profiterstvo, izdaje i bratoubistva, ljudski otpadak, ološ koji isplivava na površinu, ali taj grandiozni tok hita da se uskoro ulije u mirne vode. Ko mu se suprotstavi, biće zbrisan s lica zemlje; ko pokuša da bujicu skrene s njenog prirodnog puta, smrskaće se o stenovite obale. Samo najmudriji osećaju njenu strašnu prirodnu snagu – ostali vide ono što ona nosi; mulj i otpatke. Čini im se da je to najvažnije, dok grmljavina potresa zemlju na kojoj se uz krv, znoj i suze rađaju granice jednog starog sna.



TREŠNJA



Na drumu za Benkovac jedan mali automobil mimoilazi se s prašnjavom kolonom tenkova i bornih kola. Vozi ga čičica sa inadžijski ufitiljenim brkovima i šeširovom zabačenim na potiljak. Iz otvorenog gepeka viri nežna sadnica umotana u vreću da ne ozebe na putu. To je mladica trešnje. Čovek je vozi kroz rat da je zasadi u svom vrtu. Svi ga gledaju u čudu, ali ja u toj trešnji osećam skori završetak rata.

Biće potrebno punih pet godina da trešnja rodi prve plodove. Trebaće je zalivati, prskati, okopavati... Ako bude sreće, izbeći će bombe, požare i tenkovske gusenice, prekrajanje mapa i stvaranje novih država. Taj čovek koji vozi trešnju poseduje ludu nadu i ja joj se klanjam do zemlje.

Ako nas išta izbavi iz nesreće u koju smo zapali, izvući će nas ta mlada trešnja čijim ćemo košticama kroz pet godina pljuckati na smrt.

Kraj



Obrada: Disco Ninja

BALKANDOWNLOAD





Momo Kapor svojim modernim senzibilitetom, razumevanjem mladosti i novog u civilizaciji našeg tla, ispoljio je najizrazitiji pripovedački dar u svojoj generaciji i bio najčitaniji pisac „urbane proze“ u srpskoj književnosti druge polovine dvadesetog veka. Taj miljenik „tinejdžerske generacije“ čitave predratne Jugoslavije, četiri svoje knjige – „Sto nedelja blokade“, „Poslednji let za Sarajevo“, „Hronika izgubljenog grada“ i „Smrt ne boli“, koju objavljuje preduzimljivi „Glas srpski“ – tematski je posvetio ljudskoj tragediji u međunacionalnom, verskom i građanskom ratu na tlu Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Ove Kaporove knjige su unele u savremenu srpsku prozu onu istinu o ljudskom stradanju koja osvešćuje i opominje. Ta poetska istina Mome Kapora nije ideološka; ona je čovekoljubna i rodoljubna. Svom dušom stajući na stranu svog borilačkog i nesrećnog naroda, Momo Kapor svagda stoji uz čoveka slobode i dobra; čoveka koji se žrtvuje za opstanak i ljudska prava; čoveka žrtve zle istorije i opakog sveta.

„Smrt ne boli“ je venac priča, doživljaja, poetskih prizora i zapisa svedoka tog užasnog rata. To je tipično „kaporovska“ proza: poetsko-deskriptivna, emotivna, maštovita, duhovita, zanimljiva, iskrena... Priče „Divan“, „Šuma Jovanina“, „Vračara“, „Pastuv“, „Rasema“, „Krava“, „Trešnja“, imaju svojstva antologijskog pripovedaštva.

„Smrt ne boli“ je i pripovest o pripovedaču. Taj u srpskoj književnosti najsvetskiji Hercegovac posle velikog Jovana Dučića, vratio se zavičaju u ustanku da mu glavom i darom posvedoči odanost. Da bude ratnik istine. Da sjedinjuje slobodu i istinu. Činio je to Momo Kapor časno, hrabro, darovito. Svesrdno vam preporučujem: čitajte ga!

Dobrica Ćosić

Beleška o piscu



Momo Kapor je rođen u Sarajevu 1937. godine. Sa kraćim prekidima živi u Beogradu od svoje devete godine. Diplomirao je slikarstvo (1961) na beogradskoj Akademiji likovnih umetnosti u klasi profesora Nedeljka Gvozdenovića. Poznat je jugoslovenskoj čitalačkoj publici kao autor dvadesetak knjiga – romana, kratkih priča, putopisa i umetničkih monografija, kao i približno istog broja dela izvedenih u pozorištima, na radiju i televiziji. Njegove knjige godinama se nalaze na listama jugoslovenskih bestselera.

Kritičari i teoretičari književnosti smatraju ga jednim od rodonačelnika „džins proze“ kod nas, ističući njegovo majstorstvo u vladanju kratkim literarnim formama.

Između ostalog, autor je romana „Foliranti“, „Provincijalac“, „Ada“, „Zoe“, „Una“, „Od sedam do tri“, „Knjiga žalbi“, „Zelena čoja Montenegro“, „Poslednji let za Sarajevo“, „Hronika izgubljenog grada“, kao i dvotomne hronike „Beleške jedne Ane“ i „Hej, nisam ti to pričala!“. Njegove priče i novele sabrane su u više zbirke: „I druge priče“, „Lanjski snegovi“, „101 priča“, dok su mu putopisi objavljeni u knjizi „Skitam i pričam“.

„Halo Beograd“ je završni deo trilogije zapisa o Beograđanima, njihovom gradu i životu u njemu koji sačinjavaju knjige „011“ i „Istok-Zapad“. Tekstovi u ova tri toma objavljeni su u popularnoj nedeljnoj rubrici 011 na stranicama lista „Politika“.

U hrestomatiji „Sentimentalno vaspitanje“, pored opsežne studije o knjigama koje su menjale njegovu generaciju, objavio je sto odlomaka tih dela i stotinu kratkih eseja o njima.

Njegova knjiga za decu i odrasle „Sanja“, poetska slikovnica, smatra se danas nekom vrstom kultne knjige za mlade. Pored nje, pisac je objavio još jednu knjigu za decu, „Lero – kralj leptira“, bogato ilustrovanu bajku o siromašnom hercegovačkom dečaku, zaljubljenom u leptir-mašne.

U knjizi „Sto nedelja blokade“ (1994) autor je objavio hroniku blokade pod kojom se našla njegova zemlja.

Momo Kapor je i autor velikog broja dokumentarnih filmova i televizijskih emisija, a po njegovim scenarijima snimljeno je i nekoliko dugometražnih filmova. Njegovi romani „Una“ i „Knjiga žalbi“ (Dosije Šlomović) doživeli su i ekranizaciju; prvi pod istoimenim naslovom, a drugi kao „Donator“.

Ilustrovao je veći broj svojih i knjiga drugih pisaca, a izlagao je, sem u našoj zemlji, u galerijama Njujorka, Bostona, Ženeve i Brisela.

Prevođen je na francuski, nemački, poljski, češki, bugarski, mađarski, slovenački i švedski jezik.

Poslednje četiri godine bio je ratni reporter, izveštavajući sa ratišta za novine i televiziju iz Krajine i Bosne i Hercegovine, a bio je i jedan od urednika časopisa „Vojska Krajine“.

1996. godine imenovan je za člana Senata Republike Srpske.

Živi i radi u Beogradu.

Momo Kapor
SMRT NE BOLI

Izdavač
JP „Glas srpski“ Banja Luka

Za izdavača
Nenad Novaković, generalni direktor
Josif D. Rakić, direktor Izdavačke delatnosti

Glavni i odgovorni urednik
Ranko Pavlović

Štampa
JP „Glas srpski“, Banja Luka,
Skendera Kulenovića 93

Za RJ
„Grafika“ Boro Luburić, dipl. graf. inž.

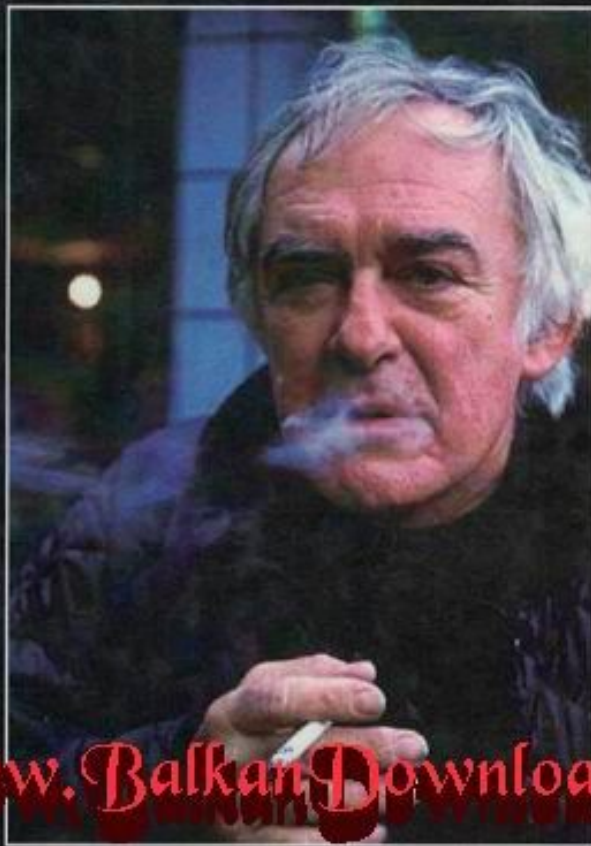
Tehnički urednik
Zvonko Lovrić

Korektor
Biljana Kuruzović

Kompjuterska obrada sloga
Dijana Praštalo

Tiraž
2.000 primeraka

Prvo izdanje, štampanje završeno jula 1997.



www.BalkanDownload.org

Смрт̄ не боли је и приповест
о приповедачу. Тај у српској
књижевности најсветскији
Херцеговац после великог
Јована Дучића вратио се
завичају у устанку да му главом
и даром посведочи оданост.

Да буде ратник истине.
Да сједињује слободу и истину.
Чинио је то Момо Капор часно,
храбро, даровито.

Свесрдно вам препоручујем:
читајте га!

Добрица Ђосић